

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**AKP HÜKÜMETLERİNİN DIŞ POLİTİKA
SÖYLEM VE PRATİĞİ:
İNŞACI PERSPEKTİFTEN BİR ANALİZ**

**BURCU AKPINAR
12716011**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. FUAT AKSU**

**İSTANBUL
2015**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**AKP HÜKÜMETLERİNİN DIŞ POLİTİKA
SÖYLEM VE PRATİĞİ:
İNŞACI PERSPEKTİFTEN BİR ANALİZ**

**BURCU AKPINAR
12716011**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. FUAT AKSU**

**İSTANBUL
2015**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKP HÜKÜMETLERİNİN DIŞ POLİTİKA
SÖYLEM VE PRATİĞİ:
İNŞACI PERSPEKTİFTEN BİR ANALİZ

BURCU AKPINAR
12716011

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih: 6.5.2015

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı: Unvan Ad Soyadı
Doç. Dr. Fuat Aksu
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Evren Bulut

Yrd. Doç. Dr. Muhammed Azcan M. A. Azcan

İmza
Fuat Aksu

Bu tez TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje no: 112K172) kapsamında desteklenmiştir.

İSTANBUL
NİSAN 2015

ÖZ

AKP HÜKÜMETLERİNİN DIŞ POLİTİKA SÖYLEM VE PRATİĞİ

İnşacı Perspektiften Bir Analiz

BURCU AKPINAR

NİSAN, 2015

Bu tez çalışmasında, 3 Kasım 2002 seçimlerinde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin; 2002 ve 2014 yılları arasındaki siyasi kimliği, hükümet dönemleri arasında kimlik kurgusunda yaşanan farklılıklar, AKP kimliğinin dış politika pratiklerinde meydana getirdiği değişiklikler ve İnşacı (Konstrüktivist) yaklaşımın bu değişiklikleri ne ölçüde açıklayabildiği incelenecektir. Devlet kimliği konusunun önemli bir yer teşkil ettiği Türkiye Cumhuriyeti siyasi hayatında, kimliği ile ön plana çıkan bir siyasal aktör olarak AKP, içinden çıktığı “*Milli Görüş*” geçmişini reddetmiş ve özellikle iktidarının ilk yıllarında Türk siyasal sisteminin temel parametreleri ile barışık bir kimlik kurgusu geliştirmiştir. Ancak seküler muhalefet karşısında güvenlik ve meşruiyet arayışının şekillendirdiği pragmatik bir kimlik olan “*Muhafazakâr Demokrat*” parti kimliği, farklı hükümet dönemlerinde farklı şekillerde kurgulanmış ve bu farklılıklar dış politika pratiklerine de yansımıştır. Bu durum, kimliği, dış politikanın temeline oturtan ve verili bir kimlik ve çıkar tanımı olmadığı varsayımından hareket eden İnşacı yaklaşımın, kimlik ve dış politikaya atfettiği esneklik ile örtüşmektedir. Ancak AKP'nin iktidara gelmesi ile birlikte yeni karar alıcıların çıkar ve güvenlik algıları kapsamında dış politika pratiklerinde neden olduğu değişikliklerin, metot ve tutum değişikliklerini mi, yoksa köklü dış politika değişikliklerini mi yansıttığı tartışmalı bir konudur. Bu açıdan, İnşacı yaklaşımın, AKP kimliğinin Türk dış politikasının pratiklerinde meydana getirdiği değişimin derecesini açıklamadaki sınırlılık da belirtilmelidir.

Bu faktörleri göz önünde bulundurarak yapılacak olan bu çalışmada, AKP mensuplarının, siyasal ve toplumsal söylemleri, farklı hükümet dönemlerinde farklı şekilde kurgulanan AKP kimliğinin daha iyi anlaşılmasını mümkün kılacaktır. Başta AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere Parti mensuplarının söylem ve beyanları, karar alıcıların güvenlik ve çıkar algılarını yansıtmaları ve kimlik kurgusundaki dönemsel farklılıkların anlaşılabilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Diğer yandan, çalışma kapsamında incelenen Irak ve Kıbrıs politikaları da AKP'nin kimlik kurgusu ve siyasal söylemlerinde yaşadığı dönüşümün dış politika pratiklerine nasıl yansıdığının görülmesine olanak tanıyacaktır. Ayrıca AKP kimliğinin geleneksel dış politika olayları açısından özsel bir farklılık yaratıp yaratmadığının anlaşılmasını mümkün kılacak olan bu dış politika olayları, AKP kimliğinin stratejik ve pragmatik bir tercihi yansıtmayı yansıtmadığının da belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Dış Politika, İnşa, Karar Alıcı, Söylem, Değişim.

ABSTRACT

FOREIGN POLICY DISCOURSE AND PRACTICE OF AKP GOVERNMENTS

An Analysis From the Perspective of Constructivism

BURCU AKPINAR

APRIL, 2015

This thesis examines the political identity of the Justice and Development Party that came to power in November 3, 2002 elections throughout the years between 2002 and 2014, differences occurred in the formation of identity through different government periods, changes over the foreign policy practices generated by JDP identity and to what extent Constructivist theory can explain those changes. Within the Turkish Republic in which the state identity constitutes an important part, JDP as a political actor that comes to the forefront with its identity and leads to the conflicting ideas about this, denied its “National Vision” (Milli Görüş) background and represented an identity that is reconciled with the basic parameters of Turkish political system especially in the foundation years of the Party. But, the pragmatic identity of Conservative Democracy which was shaped by the pursuit of security and legitimacy in the face of secular opposition has been constructed in different ways in different government periods and those differences have been reflected in the foreign policy practices. This case coincides with the understanding of flexible identity and foreign policy attached by Constructivism that predicates the identity on the basis of foreign policy and denies the existence of determined formations of identity and state interest. However, it is a controversial issue to determine whether the changes over foreign policy practices caused by the understanding of interest and security of new decision makers represent the changes over methods and behaviour or those are the radical changes in the foreign policy. In this respect, the limitation of Constructivist perspective to explain the extent of change within the Turkish foreign policy practices caused by JDP identity should also be mentioned.

Considering those factors, in this study, the political and social discourses of JDP members will enable a better understanding of the different formations of JDP identity through different government periods. In this regard, discourses and statements of JDP members-particularly JDP leader Recep Tayyip Erdogan, constitute an important part in the sense of understanding security and interest perceptions of decision makers and periodical differences in identity formation. On the other hand, Iraq and Cyprus policies will enable us to perceive the reflection of transformation of JDP’s identity formation and political discourses on foreign policy practices. Moreover, those foreign policy cases that will enable an understanding of whether the

JDP identity lead to an essential difference in traditional foreign policy behaviour or not, will also help to determine whether the JDP identity is the reflection of a strategic and pragmatic choice or not.

Key Words: Identity, Foreign Policy, Construction, Decision Maker, Discourse, Change.

ÖN SÖZ

Dış politika davranışlarını, devletlerin çıkar ve kimlik üzerinden açıklayan İnşacı yaklaşım, kimliğin ve buna bağlı olarak dış politikanın sürekli bir yeniden inşa sürecine maruz kaldığını iddia etmektedir. İnşacı yaklaşımın dış politika ve çıkarların temeline oturttuğu devlet kimliği anlayışından hareketle, bu çalışmada Türkiye'nin son 12 yıldaki dış politika pratiklerini anlayabilmek için AKP'nin yerel ve uluslararası siyasal dinamikler çerçevesindeki Muhafazakâr Demokrat kimliği ve farklı hükümet dönemleri arasında kimlik kurgusu ve buna paralel olarak dış politika davranışlarında yaşanan farklılıklar analiz edilmiştir.

Başta AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere Parti mensuplarının söylem ve beyanları, karar alıcıların güvenlik ve çıkar algılarını yansıtmaları ve kimlik kurgusundaki dönemsel farklılıkların anlaşılabilmesi açısından bu çalışmada önemli bir yere sahiptir. Diğer taraftan, çalışma kapsamında incelenen Irak ve Kıbrıs politikaları da AKP'nin kimlik kurgusu ve siyasal söylemlerinde yaşadığı dönüşümün dış politika pratiklerine nasıl yansıdığının görülmesine olanak tanıyacaktır. Ayrıca AKP kimliğinin geleneksel dış politika olayları açısından özsel bir farklılık yaratıp yaratmadığının anlaşılmasını mümkün kılacak olan bu dış politika olayları, AKP kimliğinin stratejik ve pragmatik bir tercihi yansıtır yansıtmadığının da belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Çalışma sürecinde bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Fuat Aksu'ya; akademik çalışmalara yönelmem ve bu alanda gayretle çalışmam konusunda beni her zaman destekleyen değerli eşim Uğur Akpınar'a ve hayatımın her alanında sevgi ve desteğiyle her zaman yanımda olan sevgili ailem Münevver Akkol ve Buse Akkol'a teşekkür ederim.

BURCU AKPINAR
İSTANBUL, NİSAN 2015

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ iii

ABSTRACT iv

ÖN SÖZ vi

KISALTMALAR ix

1.GİRİŞ 1

2.KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE 8

2.1.Ontolojik ve Epistemolojik Bağlam 11

2.2.Yaklaşımın Temel Parametreleri 12

2.2.1.Sosyal Bir Alan Olarak Uluslararası İlişkiler ve Normlar 12

2.2.2.Devlet Kimliği; “Öz” ve “Öteki” 14

2.2.3.Öznelerarası Etkileşim ve Karşılıklı İnşa 17

2.2.4.Kimlik ve Dış Politika 18

3.YEREL SİYASAL SİSTEM VE DIŞ POLİTİKA BAĞLAMINDA AKP

KİMLİĞİ 20

3.1.“Öz” ve “Öteki” Açısından Aktörün Kimliği 20

3.1.1.Bir “Öteki” Olarak Milli Görüş Hareketi 21

3.1.2.Sistemle Barışık ve Meşru Bir Kimlik Söylemi: Muhafazakâr
Demokrasi 24

3.1.3.Lider Ağırlıklı Parti Örgütlenmesi 30

3.1.3.1.Parti Tüzüğü Kapsamında Genel Başkan’ın Yetkileri 30

3.1.3.2.Parti Tabanı ve Kadroları Açısından Genel Başkan Algısı 31

3.1.3.3.Lider Ağırlıklı Parti Örgütlenmesinin Dış Politika Kararlarına
Etkisi 33

3.2.Siyasi Parti Kimliği ve Dış Politikadaki Yansımaları 37

3.2.1.Karar Alıcı Aktörler ve Dış Politika Kadrolarındaki Sistemik Dönüşüm .
..... 37

3.2.2.Yeni Dış Politika Kimliği ve Ulusal Çıkar 40

3.2.3.Yeni Dış Politika Anlayışının Yerel Siyasetteki Yansımaları 42

3.3.AKP’nin Siyasi Kimliği ve Söylemlerindeki Dönüşüm 45

3.3.1.Yerel Siyaset ve Toplumsal Hayata Yönelik Söylemlerdeki Dönüşüm
..... 45

3.3.2.Dış Politikaya Yönelik Söylemlerdeki Dönüşüm 49

4.GELENEKSEL TÜRK DIŞ POLİTİKASI OLAYLARI AÇISINDAN AKP

KRİTİĞİ 53

4.1.Türkiye-Irak İlişkileri 55

4.1.1.Güvenlik Sorunu ve Kuzey Irak Politikası	57
4.1.2.Ulusal Kimlik ve “Kürt Meselesi”	62
4.1.3.Gerginleşen Türkiye-Irak İlişkileri ve Mezhepsel Ayrılıklar	66
4.1.4.Güncel Sorunlar	71
4.1.4.1.IŞİD “Meselesi”	71
4.1.4.2.Kerkük’ün Statüsü ve Türkmenler	76
4.2.Kıbrıs ve AB Politikaları	82
4.2.1.Kıbrıs Sorununun Geçmişi (Annan Planı Öncesi)	83
4.2.2.AKP Dönemi Öncesi Türk Dış Politikasında Kıbrıs Algısı	87
4.2.3.AKP Dönemi ve Değişen Kıbrıs Algısı	88
4.2.4.Güncel Kıbrıs ve AB Politikası ve Geleneksel Tezlere Dönüş	94
5. SONUÇ	99
KAYNAKÇA	107
ÖZ GEÇMİŞ	121

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HSYK	: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MYK	: Merkez Yürütme Kurulu
MKYK	: Merkez Karar ve Yönetim Kurulu
MUSIAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUGEV	: Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

1. GİRİŞ

Dış politika, uluslararası ilişkiler disiplini içindeki farklı yaklaşımlar tarafından farklı okumalar içerisinde değerlendirilmiştir. Devletleri, dış politikanın temel yürütücü aktörü olarak nitelendiren Realist gelenek; devlet bekası, ulusal güvenlik ve güç ve çıkar maksimizasyonunu, dış politikanın temel ve verili amaçları olarak görmüştür. Bu bağlamda bahsi geçen çıkarlar açısından devletleri, bütüncül aktörler olarak değerlendirmiştir. Devletlerin yanı sıra uluslararası sistemi de temel analiz birimi haline getiren Neorealist yaklaşım dış politikayı, uluslararası sistemin anarşik yapısının devletler üzerindeki sınırlayıcı etkisi üzerinden okurken; devlet dışındaki uluslararası aktörlere de vurgu yapan Liberal yaklaşım ise uluslararası birlik ve kurumların ve beraberindeki işbirliği eğilimlerinin de dış politika yönelimlerini etkilediğini vurgulamıştır. Farklı yaklaşımlar bağlamında dış politika; güvenlik, beka veya güç maksimizasyonu yolunda bir “amaç” olarak tanımlanabileceği gibi, “çok sayıda belirleyiciye bağımlı bir davranış değişkeni”¹ olarak da tanımlanabilmektedir.

Farklı yaklaşımlar çerçevesinde, dış politika dinamiklerinin belli yönleri ön plana çıkarılabileceğinden dolayı, dış politika analizinin eklektik bir niteliğinin olduğunu varsaymakla birlikte, bu çalışmanın kuramsal çerçevesi İnşacı yaklaşım temeline oturtulacaktır. Bu durumun başlıca nedeni, İnşacı yaklaşımın sosyal bir aktör olarak nitelendirdiği devletlerin, dış politikalarına atfettiği esnek ve değişken yapısıdır. İnşacı yaklaşıma göre sosyal alanın bir parçası olan dış politika; devletlerin kimlik, güvenlik ve çıkar tanımlarındaki değişikliklerle birlikte sürekli bir yeniden inşa sürecine maruz kalmaktadır. “Yapı” (*structure*) ve “eden” (*agent*)’in karşılıklı olarak birbirini şekillendirdiği varsayımından hareket eden İnşacı yaklaşım, bu bağlamda dış politika pratikleri ve eğilimlerinin de tarihsel olarak değişmeden varlığını korumaktan ziyade, sürekli değişen ve ulusal ve uluslararası dönüşümler neticesinde yeniden oluşturulan bir olgu olduğunu kabul etmektedir.² İnşacı yaklaşımın öngördüğü dış politika anlayışı, rasyonalist yaklaşımların iddia ettiği gibi benzer ve verili sonuçları

¹ Ömer Göksel İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar, Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, (Bursa: Dora Yayıncılık, 2013), 202.

² Ertan Efeğil, “Dış Politika Yaklaşımlarındaki Dönüşüm”,
<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=566&bolge=0&konu=0> [01.03.2014].

üreten bir çıktı değil, kimlik ve iktidar ilişkilerinin dâhil olduğu süreçte şekillenen bir anlayıştır.³ Devletlerin, dış politikadaki çıkarlarının temelini, devletlere atfedilen kimlikler üzerinden değerlendiren İnşacı yaklaşım, devlet kimliklerinin de verili ve durağan olmadığını, devletlerin, sosyal bir alan olan uluslararası sistem içindeki karşılıklı etkileşimleri yoluyla kimliklerini şekillendirdiğini iddia etmektedir. Kimlik inşa süreci, ulusal aktörlerin, ulusal dinamikler ve yerel iktidar mücadelesi bağlamında devletlere attettikleri kimlikler kadar, uluslararası toplumun attettiği roller etrafında da şekillenen çift yönlü bir süreçtir. İnşacılık'ın en önemli iddialarından birisi olan “yapı” ve “eden”in karşılıklı inşası bağlamında, devletler kendilerine ve “öteki”lere attettikleri kimlik çerçevesinde girdikleri etkileşimlerle uluslararası toplumu-yani yapıyı-etkilemekte ve aynı şekilde uluslararası toplumun kendine attettiği rol tanımından da etkilenmektedir. Sonuç olarak kimlik ve bu kimlik bağlamındaki “öteki”nin değişmesi neticesinde, dış politika eğilimleri de değişebilmektedir.

Devlet kimliği konusu, Türkiye Cumhuriyeti siyasi hayatı içinde de önemli bir yer teşkil etmiş, bugüne kadar uzanan tartışmaların temel faktörlerinden birisi olmuştur. Bunun en çarpıcı örneği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında yeni Türkiye kimliğinin “ötekisi” olarak Osmanlı geçmişini söylemselleştirmesidir. İmparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinde yeni bir siyasal kimlik inşa etme misyonuna sahip asker-bürokrat kadrolar, bu ulus devleti Batılı bir modelde biçimlendirmiştir.⁴ Bu süreçte devlet kimliğindeki dini özellikler tasfiye edilmiş, özellikle Orta Doğu bölgesi ile ilişkiler minimum düzeyde tutulmuş ve dış politikanın temeli Batı ile bütünleşme üzerine kurulmuştur.⁵ Bu bağlamda devlet, modernleşmeyi sağlayacak tek “eden” olarak Batılılaşma arzusuna uygun kimliğe paralel şekilde Osmanlı geçmişinden ayrılan sınırlar çizmeye başlamıştır. Yeni kimliğin ötekisi dışarıda değil, Osmanlı geçmişi olarak doğrudan içeride bulunmuştur. Kimlik kavramı çerçevesinde “öteki”, “ben”in ne olmak istemediğini betimleyen bir kavramsa, Osmanlı geçmişi de yeni Türkiye'nin ne olmak istemediğini tanımlamak açısından uygun bir hedef olmuştur. Ancak dönemin askeri bürokrat kadrolarının, modernleşme ve ulus-devlet yaratma projeleri kapsamında devlete atfetmeye çalıştıkları Batılı kimlik, toplumun kimi kesimleri tarafından kabul görmemiş ve Cumhuriyet sonrası

³ Ali Balcı, “Türkiye’de Üç Tarzı Avrupa Birliği Siyaseti: Post Yapısalcı Bir Okuma”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, c.9, s.35 (2013): 5.

⁴ Mehmet Seyfettin Erol, Emre Ozan, “Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim”, **Akademik Bakış**, c.4, s.8 (2011): 20.

⁵ Erol, “Türk Dış Politikasında...”, 36.

Türk siyaset tarihi, genel olarak devlet kimliğine dair laik/Kemalist elit gruplar ile İslamcı gruplar arasında cerayan eden gerilim ile şekillenmiştir. Bu bakımdan dış politikanın genel yönelimi ve pratikleri, devlet içindeki farklı kimlik kurgularının mücadele alanlarından birisi olmuştur. Devlet kimliğine yönelik yerel siyasette yaşanan bu gerilim, dış politika davranışlarına da yansıdığından, Türk dış politikasının temel davranış ve tercihlerini anlama çabası, devlet kimliğine yönelik yerel siyasi mücadelenin de analizini gerektirmektedir. Bu bağlamda bu çalışma kapsamında; sistem düzeyindeki uluslararası kimlik yapılarına ağırlık verdiği ve içsel kimlik pratiklerini ihmal ettiği yönünde eleştirilen, Alexander Wendt ile özdeşleştirilen “Sistemik İnşacılık”ın da genel argümanlarına yer vermekle birlikte, içsel kimlik yaratma pratiklerini ve dış politika karar alıcılarının dâhil olduğu bilişsel yapıyı da analiz birimi haline getiren “Sosyal İnşacılık”a ağırlık verilecektir. Devletlerin, diğer aktörleri nasıl algıladıkları, dış politika karar alıcılarının dâhil oldukları sosyal bilişsel yapıdan bağımsız değerlendirilmemelidir.⁶ Bu çerçevede, devlet kimliklerinin, yalnızca dışarıdaki değil içerideki kimlik yaratma pratiklerinin de bir ürünü olduğu varsayımından hareketle, Türkiye’nin son üç hükümet dönemindeki dış politika pratiklerini anlayabilmek için Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yerel ve uluslararası siyasi dinamikler çerçevesindeki kimliği analiz edilmelidir.

Modern dönem itibariyle siyasal kimliğine ilişkin iddialarıyla ön plana çıkan bir siyasal aktör olarak Adalet ve Kalkınma Partisi, Parti’nin kurucu kadrosunun önemli bir kısmının Milli Görüş Hareketi⁷ ve siyasal İslam geleneğinden gelmesi nedeniyle kimliği konusunda çelişkili fikirlere neden olmuştur. Her fırsatta içinden çıktığı siyasal İslam geçmişini reddederek, kendine sistemle ve Cumhuriyet’in ilkeleri ile barışık bir kimlik atfeden AKP, özellikle iktidarının ilk yıllarında toplumsal ve uluslararası normlara ters düşmeyecek bir “muhafazakâr demokrat” kimliği söylemselleştirmiş ve 1990’larda krize giren siyasal merkezi bu normlar etrafında yeniden şekillendirmiştir. Özellikle 1990’lı yıllardaki ekonomik ve siyasi krizler ve

⁶ Ted Hopf, **Social Construction of International Politics Identities and Foreign Policies Moscow 1955 & 1999**, (New York: Cornell University Press, 2002), 278.

⁷ *Milli Görüş*; Necmettin Erbakan önderliğindeki Bağımsızlar Hareketi ve Milli Nizam Partisi ile birlikte 1969 yılında kurulan ve sonrasında Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi tarafından temsil edilmiş olan bir akımdır. Hareket’in “yenilikçi” grubunu oluşturan Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Bülent Arınç gibi isimler, sonrasında Hareket’ten ayrılarak AKP’nin kuruluşunu gerçekleştirmişler. Milli Görüş; “Hareket” veya “Gelenek” olarak tasvir edilebilmektedir. Ancak çeşitli siyasi partiler tarafından temsil edilmesi ve ilgili terminolojide çoğunlukla “Hareket” olarak tanımlanması sebebiyle bu çalışma kapsamında Milli Görüş’ün “Hareket” tasviriyle birlikte kullanılması uygun görülmüştür.

zayıf koalisyon hükümetlerinin halk nezdinde yarattığı memnuniyetsizlik AKP'nin siyasi başarısı üzerinde etkili olan faktörlerden birisi olsa da; kendisinden önceki 28 Şubat kararları, parti kapatma davaları ve siyasal İslam'a yönelik kurumsal mücadele pratikleri ile şekillenen süreçten dersler çıkaran AKP, sistemin parametreleri bağlamında kendisine özgün ve pragmatik bir siyasi kimlik çizmiştir. Genel seçimlerdeki zaferine rağmen siyasal İslam'ı temel alan Milli Görüş Hareketi ile özdeşleştirilen AKP, seküler muhalefet karşısında, meşruiyet ve güvenlik arayışının şekillendirdiği bir kimlik ve dil geliştirmek durumunda kalmıştır.

Milli Görüş Hareketi'nin aksine Batı karşıtı söylemleri bir kenara bırakarak özellikle ilk döneminde Avrupa Birliği politikalarına ve demokrasi söylemlerine ağırlık veren AKP'nin tutumu, dış politika eğilimlerinde normlara özel bir önem atfeden İnşacılık'ın iddialarıyla da örtüşmektedir. Bu bağlamda kendisine atfettiği kimlik neticesinde AKP'nin ilk dönemindeki “öteki” bir anlamda içinden çıktığı ancak kendisi ile ilişkilendirmek istemediği Milli Görüş ve siyasal İslam geleneğidir. Ancak AKP'nin ilk dönemindeki en önemli itici güçlerden birisi olan AB politikalarının, sonraki dönemlerde yaşadığı dönüşümler ve sonraki hükümet dönemlerinde Parti'nin karar alıcılarının “öteki” olarak konumlandığı siyasal İslam'a yakın söylemleri daha fazla kullanmaya başlaması, kendisine yarattığı yeni “öteki”ler ve yerel ve uluslararası koşullarda yaşanan değişikliklerle birlikte Parti kimliği ve Parti mensuplarının siyasal söylemlerinde yaşanan dönüşüm, AKP'nin siyasal kimliğinin, değişmeden varlığını sürdüren ve durağan bir rol tanıımı olmadığını gösterir niteliktedir. Bu durum, verili bir kimlik ve çıkar tanımının olmadığını ve kimliklerin, aktörlerin karşılıklı etkileşimi yoluyla sosyal olarak ve sürekli olarak yeniden inşa edildiğini söyleyen ve katı bir determinizmden uzak olan İnşacı iddialarla da örtüşmektedir.

Tüm bunlar kapsamında bu araştırmada, AKP hükümetinin “Muhafazakar Demokrat” kimliğinin, taktiksel kaygılara dayanan pragmatik bir kimlik olduğu ve Parti mensuplarının yerel ve uluslararası siyasete yönelik söylemlerindeki farklılaşma ve dönüşümden yola çıkılarak, üç hükümet dönemi arasında Parti kimliğinin kurgulanışında farklılıklar olduğu iddia edilmektedir. Parti mensuplarının söylemlerindeki bu dönüşüm ve kimlik kurgulanışındaki farklılıklar, dış politika pratiklerine de yansımıştır. Kuruluş döneminde daha ılımlı, tüm kesimleri kucaklayıcı, dini merkeze oturtmayan ve evrensel ve Batılı değerlere vurgu yapan kimlik kurgusu, dış politikaya; uluslararası liberal koalisyonların desteğini arama, AB üyeliğini

destekleme ve üyelik reformlarının hızlanması şeklinde yansımıştır. AB üyeliğinin gereklilikleri, sistem içindeki güvenlik ve meşruiyet arayışı kapsamında ordunun siyasetteki etkisini kırmak ve siyasi partilerin kapatılmasının önüne geçmek isteyen AKP'nin istekleri ile uyuyor olsa da; bu dış politika yönelişi, AKP'nin kuruluş dönemindeki pragmatizme dayalı kimliği kapsamında da değerlendirilmelidir. Sonraki hükümet dönemlerinde yerel siyaset ve toplumsal hayata yönelik muhafazakâr, otoriter ve ayrıştırıcı demeçlerin arttığı, Batılı değer ve kurumların daha fazla eleştirildiği ve dini referanslara daha fazla vurgu yapılan bir kurguda şekillenen Parti kimliği, dış politika pratiklerine başta AB üyeliği olmak üzere Batılı kurumlardan uzaklaşma eğilimi ve Osmanlı geçmişi sebebiyle dini pratikler ile özdeşleştirilen Orta Doğu bölgesine dönük politikalara ağırlık verilmesi şeklinde yansımıştır.

Çalışma kapsamında, Parti kimliğinin kurgulanışındaki dönemsel farklılıklar ve söylemlerdeki dönüşümün, dış politika pratiklerine ne ölçüde yansıdığını test etmek için Irak ve Kıbrıs olmak üzere iki dış politika olayı seçilmiştir. Bu iki dış politika olayının seçilmesinin temel nedeni, Türk dış politikasının geleneksel olayları olmaları açısından AKP'nin kendisinden önceki hükümetlere göre farklılaşan uygulamalarını ve bu yolla AKP'nin dış politika ve kimliğindeki özgünlükleri ortaya çıkarabilmektir. AKP'nin yönetimi devralmasıyla birlikte karar alıcılarda yaşanan dönüşüm ve bu dönüşümün sistemik çabalarla kurumsal düzeyde de gerçekleştirilmeye çalışması neticesinde, yeni karar alıcıların kimliği kapsamındaki dost, düşman, çıkar ve güvenlik algıları ve önceliklerinin, genel olarak dış politika oryantasyonunu etkilediği söylenebilir. Ancak AKP kimliğinin; geleneksel dış politika konularına yönelik köklü dış politika değişikliklerine mi neden olduğu; yoksa mevcut değişikliklerin, geleneksel karar alıcılarda yaşanan dönüşüm kapsamında algıda meydana gelen tutum ve metot değişikliklerini mi yansıttığı tartışmalı bir konudur. Bu bakımdan dış politikayı, değişen ve sürekli bir yeniden inşa sürecine maruz kalan bir olgu olarak değerlendiren İnşacı yaklaşımın, AKP kimliğinin Türk dış politikasının pratiklerinde meydana getirdiği değişimi açıklamakla birlikte, bu değişimin derecesini açıklamadaki sınırlılığının da altı çizilmelidir. Bu konu, Türk akademik çevrelerince AKP üzerine hazırlanan çalışmalarda “eksen kayması”, “Neo-Osmanlıcılık” gibi başlıklar altında tartışılmaya devam etmektedir. Bu çalışmada ise Irak ve Kıbrıs politikalarının AKP dönemindeki dönüşümleri kapsamında ilgili politika alanlarının, karar alıcılarda meydana gelen algısal değişiklikten etkilendiği; ancak Parti kimliğinin sabit bir

anlama sahip olmamasının da etkisiyle bu değişimin köklü bir siyasa değişikliğine neden olmadığı iddia edilmektedir. Sonuç olarak süreklilik ve değişimin iç içe geçtiği ve yapısal zorlukların da bulunduğu dış politika olaylarında, kullanılan metotlara ve araçlara ek olarak, geleneksel siyasi eğilimin de tümüyle değişmesi kolaylıkla gerçekleşebilen bir değişiklik değildir.

Tüm bunlar bağlamında bu araştırmada; Türk siyasetinin temel normları ile örtüştüğünü iddia eden AKP siyasi kimliğinin gerçekten özsel bir kopuş mu yaşadığı, yoksa bu kimliğin stratejik bir tercihi mi yansıttığı anlaşılmaya çalışılacak ve AKP'nin kimliği ve çıkarlarının Türk dış politikasının geleneksel olayları açısından özsel bir farklılık yaratıp yaratmadığı test edilecektir. Ayrıca, AKP hükümetlerinin kimlik, çıkar, güvenlik ve dış politikaya nasıl baktığı ve bu pratikler açısından üç hükümet dönemi arasında bir farklılaşmanın olup olmadığına ve AKP'nin siyasal söylem ve kimlik kurgusundaki dönüşümün dış politika pratiklerine yansımadağını bakılarak, AKP hükümetlerinin, dış politika yöntem ve araçları açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiği analiz edilmeye çalışılacaktır. Dış politika pratiklerindeki değişiklerin ölçülmesinde Charles F. Hermann'ın değişim kuramı temel alınacak olup, Hermann'ın değişim kuramının seçilmesinin temel nedeni, dış politikadaki değişimi açıklarken, karar alma sürecinin kendisi ve bu süreç içine dâhil olan karar alıcı aktörlerin önemine vurgu yapmasıdır. Çalışma kapsamında AKP kimliğinin dış politika pratiklerinde neden olduğu değişikliklerin, Hermann tarafından, dünya olaylarının tümüne karşı genel yöneliminin kökten değişmesi olarak tanımlanan "Uluslararası Yönelim Değişikliği" (*International Orientation Changes*) kapsamında mı değerlendirilmesi gerektiği; yoksa dış politika problemlerine yönelik araç ve metotların değişmesi ve devlet idaresinde yeni enstrümanların (örneğin askeri mekanizmaların yerine diplomatik müzakerelerin) kullanılması olarak tanımlanan "Program Değişikliği" (*Program Changes*) kapsamında mı açıklanması gerektiği analiz edilecektir.⁸

Çalışmanın sınırlılıklarını belirtmek açısından, değerlendirilen dış politika olaylarından özellikle Irak politikası konusunda, bölgedeki güncel gelişmelerin henüz tamamlanmamış olmasının, sonuçların tümüyle analiz edilebildiği bir değerlendirmeyi

⁸ Charles F. Hermann, "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, vol. 34, no.1 (1990): 5.

engellediğini belirtmek gerekmektedir. Ayrıca çalışmanın hazırlandığı dönemde, AKP hükümetinin iktidar partisi olarak çalışmaya devam etmesi, hükümet dönemine yönelik zamansal bir sınırlama getirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmada AKP'nin iktidara geldiği 2002 ile 2014 yılları arasındaki söylem ve pratikleri incelenecektir.

Çalışmanın ilk bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan İnşacı teorinin ontolojik ve epistemolojik temelleri verilecek ve ardından yaklaşımın temel varsayımları açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde dış politikada karar alıcı aktör olarak incelenen AKP'nin, siyasal geçmişi ve örgütlenme biçimi anlatılacak ve Parti'nin kimlik kurgusuna yönelik hükümet dönemleri arasındaki farklılaşmaları ortaya çıkarabilmek adına, Parti mensuplarının yerel ve uluslararası dinamikler neticesinde dönüşüme uğrayan söylemlerine yer verilecektir. AKP'nin kimlik kurgusu ve siyasal söylemlerinde yaşadığı dönüşümün, dış politika pratiklerine ne şekilde yansıdığını ölçüldüğü üçüncü bölümde ise Türkiye'nin geleneksel dış politika konularından olan Irak, Kıbrıs ve Kıbrıs sorunu ile bağlantılı olarak AB politikalarına yer verilecektir. Bu bölümde, bahsi geçen dış politika konularına yönelik AKP pratikleri, yalnızca Türk dış politikasındaki geleneksel davranış kalıpları ile değil, AKP'nin bizzatihi kendi politikalarının farklı hükümet dönemlerindeki söylemsel ve pratik yansımaları ile karşılaştırılacaktır.

Çalışmanın teorik temelini oluşturan İnşacı tartışmalar, ilgili teorinin öncül isimlerinin kitap ve makalelerinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında teorik tartışmaların yanısıra günlük siyasetteki tartışmalara da yer verilmiş ve özellikle söylem incelemeleri için karar alıcıların beyanlarının bulunduğu gazete arşivleri kaynak olarak kullanılmıştır. Diğer parti mensuplarının söylemlerine de yer verilmekle birlikte; AKP'nin parti örgütlenmesi ile parti tabanı ve kadroları nezdindeki Genel Başkan algısı nedeniyle lider ağırlıklı bir parti olduğu varsayımından hareketle, kullanılan söylemler genel olarak önce Başbakan, sonra Cumhurbaşkanı sıfatlarını alan Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleri arasından seçilmiştir.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Uluslararası İlişkiler disiplini, dünya sistemi içindeki dinamikleri ve dönüşümleri önemli ölçüde “Büyük Tartışmalar (*Great Debates*)” aracılığıyla anlamaya çalışmıştır. Modern dönem itibariyle disiplinindeki yoğun teorik tartışmaların ve paradigma savaşlarının büyük oranda sona erdiğini ve disiplinin genel olarak bir “teori test etme dönemi”ne doğru kaydığını belirten görüşler⁹ ifade edildiği gibi, 1980’lerden itibaren disipline hakim olan ve pozitivist ve post pozitivist yaklaşımlar arasındaki üçüncü büyük tartışmanın da ötesinde birinci ve ikinci büyük tartışmaların bile ilgi ve önemlerinin kaybolmadığını belirten görüşler¹⁰ de bulunmaktadır. Her iki görüşten bağımsız olarak disiplin içindeki tartışmalara bakıldığı zaman, iki dünya savaşı arasındaki dönemi (1920’ler ve 1930’lar) şekillendiren ve Realizm ve İdealizm arasında, insan doğasına yönelik farklı görüşlerin dile getirildiği “Birinci Büyük Tartışma (*First Great Debate*)”yı, 1950’li ve 1960’lı yılların sahne olduğu ve Gelenekselci ve Davranışsalci yaklaşımların, bilginin edinimine yönelik yürüttüğü epistemolojik bir tartışma olan “İkinci Büyük Tartışma (*Second Great Debate*)” izlemiştir. “Üçüncü Büyük Tartışma (*Third Great Debate*)” dalgasını ise 1980’lerin sonu ve 1990’ların başı itibariyle yankı bulan, epistemolojik ve metodolojik eksenli Pozitivizm ve Post-pozitivizm karşıtlığı teşkil etmiştir.¹¹ Üçüncü Büyük Tartışma, iki eksen arasında orta yolu bulmaya çalışan (*Middle Ground Theories*) İnşacı yaklaşımın ortaya çıkması ve yaklaşımın ontolojik ve epistemolojik mantığını anlamak açısından önemlidir.

Öznenin dışında bir dünyanın ve gerçekliğin mevcut olduğunu ve ampirik deney ve gözlem gibi objektif araçlarla ve bilimsel metotlarla bu dünya hakkında bilgi üretip kurallar oluşturulabileceğini savunan pozitivist görüş, bu çalışmalar neticesinde dünyanın ve toplumun işleyiş kuralları ile ilgili nesnel ve evrensel ölçüt ve metotlar

⁹ Tim Dunne, Lene Hansen, Colin Wight , “The End of International Relations Theory?”, **European Journal of International Relations**, vol.19, no.3 (2013): 406.

¹⁰ Emmanuel Navon, “The Third Debate Revisited”, **Review of International Studies**, vol.27, no.4 (2001): 611.

¹¹ Davut Ateş, “Uluslararası İlişkilerde Konstruktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.10, s.1 (2008): 214.

geliştirilebileceğini savunur. Post-pozitivist yaklaşım ise pozitivistin savunduğu evrensel gerçekliğin reddi, göreceli gerçeklik, maddi olmayan yapıların da incelenmesi ve öznel tartışmalarına dayanmaktadır. Öznenin tarafsız bir tutumla verili olan ve “orada duran” olgular arasındaki ilişkileri analiz ettiğini belirten pozitivist yaklaşım, “yapı” (*structure*) ve “eden” (*agent*) ayrımında bir anlamda “eden” olan özneye pasif bir rol öngörerek “yapı”yı ön plana çıkarır. Bağımsız ve pasif bir öznenin ve nesnellik tartışmalarından farklı olarak öznel tartışmalarını ön plana çıkaran post-pozitivist yaklaşım ise özneye yani “eden”e daha aktif bir rol atfetmektedir. Sonuç olarak pozitivist ve post-pozitivist arasındaki bu tartışma, “yapı” ve “eden”den hangisine ontolojik öncelik verileceği tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda katı pozitivist epistemolojinin aksine, gerçekliğin ve bilginin sosyal olarak inşa edildiğini iddia eden İnşacılık; Eleştirel Kuram, Normatif Kuram, Postmodernizm ve Feminist Kuram gibi post-pozitivist kuramlar grubuna dâhil edilse de, aslında “yapı” ve “eden”in birbirini şekillendirdiğini iddia ederek rasyonalist ve yorumsal eksen arasında orta yolu bulan bir yaklaşım olmuştur.

1980’li yılların sonu itibarıyla disiplin içinde öne çıkmaya başlayan İnşacı yaklaşım, uluslararası ilişkileri anlamak açısından yeni bir çerçeve önermeye başlamıştır.¹² Uluslararası ilişkilerdeki devlet sanatı ile ilgili genel varsayımların yeniden şekillendirildiği alternatif bir yaklaşım olarak İnşacılık; anarşi, güç dengesi, devlet kimliği ve çıkar arasındaki ilişki, gücün ne anlama geldiği ve dünya politikasında dönüşümün ne kadar mümkün olduğu gibi uluslararası ilişkiler teorileri içindeki merkezi konulara yönelik alternatif anlatılar sunmaya başlamıştır. “*World of Our Making*” (1989) başlıklı eseriyle yaklaşımın ilk çalışmalarını veren ve İnşacılık (*Constructivism*) terimini disipline kazandıran ilk yazar olan Nicholas Onuf, yaklaşımın özellikle daha refleksif çerçevede algılandığı ilk dönemine-1980’lerin sonu ve 1990’ların başı-ilişkin iddiaları şekillendirmiştir. Onuf’un İnşacılık ile ilgili en temel kabulleri; toplum ve bireyin birbirini sürekli olarak oluşturmaya ve şekillendirmeye devam ettiği ve toplumsal inşa sürecinde dilin ve türevlerinin etkili bir araç olduğudur. Onuf’a göre sosyal ilişkiler; “eden”lerin ve bu aktörlerin yaşadığı dünyanın birbirini karşılıklı olarak şekillendirdiği ve konuşma gibi mekanizmalar aracılığıyla gerçekleşen bir süreçtir.¹³ Dilin teknik bir iletişim aracından ibaret

¹² Ateş, “Uluslararası İlişkilerde Konstruktivizm...”, 215.

¹³ Fulya Ereker, “Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu”, *Uluslararası İlişkiler*, c.9, s.36 (2013): 59.

olmadığını ve sosyal ilişkilerde şekilendirici bir işlevi bulunduğunu iddia eden Onuf, bu bakımdan pozitivist yaklaşımdan uzaklaşır. Diğer taraftan dünyanın hem fiziksel hem de sosyal bir alan olduğunu iddia eden Onuf; fiziksel varlığımız ile bu varlığı anlamlı kılan sosyal ilişkilerin bir arada olduğunu iddia ederek, İnşacı yaklaşımın orta yol konumunu ve eklektik yapısını bir kez daha onaylar. Materyal ve sosyal gerçeklikler arasına keskin sınırlar çizmeyen ve bu gerçekliklerin birbirlerini tamamladığını iddia eden Onuf'a göre toplumların ve bireylerin birbirlerini inşa ettiğini belirtmek, bu durumun sadece akıl düzeyinde yaşandığı anlamına gelmemektedir. Aksine, tarihi oluşturan temel olgu bu inşa eylemidir.¹⁴

1990'ların ikinci yarısı itibariyle Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yaşanan ulusal etnik, milliyetçi, dinsel ve kültürel çatışmalar, disiplini bir dönüşümün içine sokmuş, bu dönemde uluslararası ilişkiler disiplini içinde kimlik politikalarına yönelik akademik ilginin arttığı görülmüştür. Dünya politikasının özellikle Soğuk Savaş'ın ardından yaşadığı dönüşümün, toplumsal ve siyasal kimlikleri giderek daha muğlak hale getirmesi; bu dönüşümler karşısında ana akım teoriler olarak kabul gören Neorealizm ve Neoliberalizm gibi yaklaşımların, mevcut kimlik politikalarını açıklamada yetersiz kalmasına neden olmuştur. Rasyonalist teoriler; Gorbaçov dönemi Sovyet Birliği'nin güç ve nüfuzunu korumak adına sert güç araçlarına başvurmaması; ortak bir tehdidi dengelemek adına kurulmuş olan NATO'nun, tehdidin ortadan kalkmasının ardından da faaliyet göstermeye devam etmesi; devletlerin bir kısım egemenliklerinden vazgeçerek Avrupa Birliği tarzı oluşumlar içinde yer almaları gibi pek çok konu karşısında yetersiz kalmıştır.¹⁵ Sistemdeki büyük ve beklenmedik değişiklikleri açıklamada yetersiz kalan geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin yarattığı boşluğu doldurma iddiasıyla ortaya çıkan post-pozitivist yaklaşımlar arasında İnşacılık, özellikle dönemin temel sorunlarından birisi olan kimliğe yaptığı vurgularla öne çıkmıştır. 1990'ların ikinci yarısı itibariyle yaklaşımın öne çıkan en önemli ismi "*Social Theory of International Politics*" (1999) adlı kitabı ve "*Anarchy is What States Make Of It*" (1992) adlı makalesi ile yaklaşımın şekillenmesine yardımcı olan

¹⁴ Nicholas Greenwood Onuf, **World of Our Making Rules and Rule in Social Theory and International Relations**, (Columbia: University of South Carolina, 1989):40-42; Onuf'un inşacılık ile ilgili iddiaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Nicholas Greenwood Onuf, **Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations**, (New York: Routledge, 2012).

¹⁵ Birgül Demirtaş, "İnşacılık", **Uluslararası İlişkilere Giriş**, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, (İstanbul: Küre Yayınları, 2014):110-121.

Alexander Wendt olmuştur. Yerel politik sistemi ihmal etmesi nedeniyle eleştirilen ve bu nedenle iddiaları “Sistemik İnşacılık” ile ilintilenen Wendt; devletlerin sosyal varlıklar olduğu, aynı şekilde sosyal bir alan olan uluslararası sistem içinde devletlerin sahip olduğu, durağan ve verili olmayan kimliklerinin devlet çıkarlarının temelini oluşturduğu ve bu kimliklerin aktörler arasındaki etkileşim dahilinde şekillendiği iddiaları ile öne çıkarmıştır. Wendt’in ardından 2000’ler itibariyle Christransen, Hemmer, Katzenstein, Hopf, Fridrichs gibi yazarlar tarafından çalışılmaya devam eden yaklaşım, uluslararası ilişkileri anlamak açısından günümüze kadar gelen tartışmaların şekillenmesinde etkili olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

2.1. Ontolojik ve Epistemolojik Bağlam

Yukarıdaki bölümde de belirtildiği üzere post-pozitivist yaklaşımlarla birlikte değerlendirilen İnşacı yaklaşımın ontolojik olarak “yapı” ve “eden” karşıtlığında iki eksene de karşılıklı roller vermesi, yaklaşımın, bir “orta yol yaklaşımı” olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. İnşacılık; “eden”e ağırlık veren bireyci yaklaşımlar veya “yapı”ya ağırlık veren bütüncül ontolojilerin aksine, ontolojik eşitlik üzerinden gider.¹⁶ Kimi yazarlara göre İnşacılık-özellikle Wendt’in çalışmaları-pozitivist epistemoloji ve post pozitivist ontolojinin birleşmesinin en kaydadeğer örneklerindendir.¹⁷ Wendt, devletlerin ve uluslararası sistemin nesnel gerçekliğini onayladığı gibi, nesnel varlığın ancak beşeri müdahale ile anlam kazandığı ileri sürerek, aslında nesnel dünyanın kendi başına bir varlık olduğunu da reddeder. Bir diğer ifadeyle; gerçekliğin sosyal olarak ve öznelarası anlamlar aracılığıyla inşa edildiğini iddia eden inşacılar, materyal zemini de bütünüyle reddetmemektedir. Bir taraftan dünyadaki ve sistemdeki materyal gerçekliği onaylarken, diğer taraftan sosyal ilişkilerin ve anlamların öneminin de altını çizmektedir.

İnşacı yaklaşıma göre ulusal ve uluslararası sistemler, orada öylece duran ve öznenen bağımsız olarak keşfedilmeyi bekleyen materyal yapılar değildir. Sadece materyal dinamiklerle değil, düşünce ve normların da etkisiyle şekillenen bu sistemlerin var oluşları, öznelarası paylaşımlarla ilintilidir. Sistem içinde anlamlı bir davranış veya hareket, ancak öznelarası sosyal bir bağlam çerçevesinde mümkündür.

¹⁶ Fulya Ereker, “Dış Politika ve Kimlik; İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikası’nın Analizi” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 38.

¹⁷ Ateş, “Uluslararası İlişkilerde Konstruktivizm...”, 226.

Sistem içindeki aktörler, öteki aktörlerle olan ilişkilerini pratikler ve normlar aracılığıyla sürdürürler.¹⁸

Aynı şekilde İnşacı yaklaşım, sistemin ve genel anlamda dünyanın sosyal olarak inşa edildiğini iddia etmekle birlikte, postmodern yaklaşımın, gerçekliğin yalnızca dille ifade edildiği iddiası kadar ileri gitmemekte, dilden bağımsız bir gerçekliğin varlığını ve bu varlık hakkında epistemolojik açıdan bilgi sahibi olunabileceğini kabul etmektedir.¹⁹ Bu noktada özellikle Onuf'un dil ile ilgili iddialarını hatırlamak faydalı olacaktır. Dili toplumsal inşa sürecinde etkili bir araç olarak gören ve teknik bir iletişim aracından ziyade sosyal bir rol de atfeden Onuf, bu anlamda pozitivist yaklaşımdan uzaklaşmıştır. Ancak diğer taraftan dünyanın ve dünya üstündeki varlığımızın fiziksel bir olgu olduğunu kabul etmekle birlikte, bu fiziksel varlığın sosyal ilişkiler aracılığıyla anlam kazandığını belirterek iki eksene de ağırlık veren bir yol izlemiştir.

2.2. Yaklaşımın Temel Parametreleri

Uluslararası sistem içinde ve sistemin doğasına yönelik verili kabulleri reddetmesi bakımından diğer uluslararası ilişkiler teorilerinden ayrılan İnşacılık; devletlerin çıkarlarının ve uluslararası sistemin doğasının önceden belirlenmiş parametreler çerçevesinde işlediği fikrine karşı çıkmaktadır. Devletlerin çıkarlarının temelini, kimlikler yoluyla açıklamaya çalışan İnşacılık, devletlerin kendilerine ("öz") ve diğer aktörlere ("öteki") atfettikleri kimliklerin algısal olarak değişmesi durumunda, uluslararası sistem içinde farklı güvenlik kültürlerinin de meydana gelebileceğini savunur. İnşacı yaklaşımın bu iddiaları çerçevesinde, ilerideki alt başlıklarda yaklaşımın, devletlere ve uluslararası sisteme yönelik temel parametreleri açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Sosyal Bir Alan Olarak Uluslararası İlişkiler ve Normlar

İnşacı yaklaşımın en temel uğraşı; ulusal ve uluslararası sistem içinde verili ve doğal olarak kabul edilen pratikler, kurumlar ve kimliklerin aslında sosyal olarak inşa edildiğini açıklamaya çalışmaktır. Bu anlamda disiplindeki baskın teorilerin

¹⁸ Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", **International Security**, vol.23, no.1 (1998):173.

¹⁹ Ereker, "Dış Politika ve Kimlik...", 37.

uluslararası sistem içinde verili kabul ettiği devlet, anarşi, güç ve çıkar gibi olguların karşılıklı etkileşim süreci içinde sosyal olarak inşa edildiğini iddia ederek, maddi unsurlara ağırlık veren uluslararası ilişkiler çözümlemelerine, düşünce gibi soyut bir unsur da eklemiştir.²⁰ Bu anlamda devlete de “yapı” ve “eden” bağlamı içinde öncelikli bir rol vermemiş, “eden” olan devleti verili olarak kabul etmemiştir. Uluslararası ilişkiler disiplinin ana akım teorileri olarak kabul gören Neorealizm ve Neoliberalizm devletleri; kendi öz çıkarlarını, gücünü ve zenginliğini arttırmaya çalışan ve birincil amacı bekasını korumak olan bütüncül aktörler olarak görme eğilimindedir. Bu anlamda aktörlerin ve sistemin doğasının değişmeyeceğini iddia eden rasyonalist kuramlar; devletlerin çıkarlarının önceden belirlenmiş olduğunu varsaymaktadır. İnşacılar ise bu materyalist bakış açısına katılmamakta ve devletlerin sosyal aktörler olduğunu iddia etmektedir. Aynı şekilde uluslararası ilişkiler de sosyal bir alan olarak tasvir edilmekte, bu sistem içindeki düşünce ve normlar gibi materyal olmayan faktörlerin, sistem içindeki siyasi, ekonomik ve kültürel olarak uygun davranış kalıplarının belirlenmesinde önemli olduğu vurgulanmaktadır. Uluslararası sistem; askeri veya ekonomik güç gibi maddi faktörlerin yanısıra düşünsel faktörlerden de oluşmaktadır. Sistem içindeki normlar; devletlerin nasıl davranmaları gerektiği, eylemlerinin ne ölçüde sınırlandırıldığı ve hangi stratejilerin hayata geçirilebileceği gibi açılardan önem teşkil etmekte ve bu anlamda sistemin ve devlet davranışlarının şekillendirilmesinde etkili olmaktadır. Devletlerin sistem içindeki davranışlarını meşrulaştırabilmek adına uluslararası normlardan faydalanmaları da bu nedenledir.²¹ Yine de bu noktada İnşacı görüşün, postmodern yaklaşımlardan farklı olarak, uluslararası politikayı bütünüyle soyut değerler üzerinden anlamaya çalışmadığını vurgulamak gerekir. İnşacı yaklaşım; rasyonalist kuramların vurguladığı maddi unsurların yanı sıra, kimliklerin, normların ve düşünce gibi unsurları eklemesi bakımından “orta yol kuram” olma özelliğini bir kez daha olumlamaktadır.

²⁰ Helin Sarı Ertem, “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstruktivist Bir Yaklaşım; Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği”, **Güvenlik Stratejileri**, c.8, s.16 (2012):185.

²¹ Christian Reus Smit, “Constructivism”, **Theories of International Relations**, ed. Scot Burchill, Andrew Linkater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Terry Nardin, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Jacqui True, (New York: Palgrave Macmillan, 2009):212-235.

2.2.2. Devlet Kimliği; “Öz” ve “Öteki”

Devletlerin beka ve güç üzerine kurulu ve verili çıkarları olduğu iddiasına karşı çıkan İnşacılar, çıkarların temelini kimlik olduğunu vurgulamaktadırlar. Aktörlerin ne istediklerini, yani çıkarlarını tanımlayabilmeleri için öncelikle kim olduklarını ve “öteki”nden ayrıldıkları noktaları bilmeleri gerekmektedir. Materyal olduğu kadar sosyal olan ve normların etkisiyle şekillenen uluslararası sistem içinde devletlerin karşılıklı etkileşimine vurgu yapan İnşacı yaklaşım, devletlerin birbirine atfettiği kimliklerin bu etkileşimler dâhilinde şekillendiğini iddia etmektedir. Bu durumu “ego” ve “alter” olarak adlandırdığı, birbiri ile daha önce hiç karşılaşmamış olan iki aktör üzerinden açıklayan Wendt’e göre, daha önce iletişim kurmamış olan bu aktörlerin birbirlerini daha tanımadan düşman olarak tanımladıklarını varsaymak için bir neden bulunmamaktadır. Wendt’e göre bu aktörler ancak bir süre iletişime girmeleri durumunda, birbirlerine ve öteki karşısında kendilerine nasıl kimlikler atfedeceklerini tespit edebileceklerdir. İnşacı teori bu anlamda her devletin birbirini kendi bekaları için tehdit arz eden aktörler olarak görmelerinden ziyade, devletlerarası ilişkilerin ve birbirlerine atfettikleri “dost”, “düşman” veya “müttefik” kimliklerinin karşılıklı etkileşim yoluyla ve öznel algı ve imajlar aracılığıyla şekillendiğini belirtmektedir. Örneğin her ikisi de nükleer silaha sahip olan İngiltere ve Kuzey Kore karşısında ABD, kendi kimlik ve çıkar tanımlı dâhilinde, Kuzey Kore’yi daha tehlikeli bir aktör olarak tanımlamaktadır.²² Sonuç olarak güvenlik kavramı da kim olduğumuzla ve kendi tehdit algımızla şekillenen öznel bir yapıdır. Güvenlik bağlamında bir tehdidin varlığından bahsedebilmemiz için, içinde bulunulan sosyal ortamdan bağımsız olmayan ve her aktörün kendi şartları ve dinamikleri dâhilinde şekillenen bir “öteki”nin inşa edilmesi gerekir. Aktörün, diğerleri ile etkileşimi çerçevesinde değişebilen tehdit algısı neticesinde, güvenlik de farklı şekillerde yeniden inşa edilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletlerin çıkarlarının temelini kimliklerin oluşturduğunu ve kimliklerin durağan olmadığını iddia eden İnşacılık’a göre kimliğin oluşumu da çok boyutlu bir süreçtir. Kimlik öncelikle kendimizin yani “öz”ün “öteki”nden ne ölçüde farklılaştığı üzerinden tanımlanmaktadır. Devletlerin ulusal kimliği ile ilintili olan bu farklılaşma, bu yönüyle içerideki kimlik yaratma pratiklerinin de bir ürünüdür. Eski Yunan kent

²² Alexander Wendt, “Constructing International Politics”, **International Security**, vol.20, no.1 (1995):78.

devletlerinin, Yunan uygarlığı dışında kalan aktörleri “barbar” olarak tanımlamaları gibi örnekler düşünüldüğünde, siyasi aktörlerin özellikle söylemsel bağlamda bir “öteki” tanımlamalarının yeni bir olgu olmadığı görülür.²³ Ancak bu noktada “öteki” olarak tanımlanan şeyin mutlaka bir başka devlet olmak zorunda olmadığını, ötekinin bir fikir, imaj veya devletin kendi geçmişinde bile aranabileceğini ve bu bağlamda içerideki iktidar mücadelelerin, farklı kimlik yapılarından hangisinin öne çıkacağı mücadelesi haline geldiğini de belirtmek gerekmektedir.²⁴ Diğer taraftan devlet kimliğini yani kim olduğumuzu sadece bizim tanımlamamız, sosyal bir alan olan uluslararası sistem içindeki etkileşimleri gözardı etmemiz anlamına gelir. Aktörlerin iç dinamikleri çerçevesinde kendilerine atfettikleri kimlikler kadar, uluslararası toplumun ya da “öteki”nin devletlere atfettiği rol tanımları da önemlidir. Bir diğer ifadeyle devletlerin kendilerine atfettikleri kimliklerin, uluslararası sistemin diğer aktörleri tarafından onaylanması da kimlik oluşumu ve şekillenmesi sürecinde önemli bir faktördür. Bu duruma örnek olarak kimi yazarlar Türkiye’nin NATO üyeliğinin, güvenlik çıkarları ile bağlantılı olmasına ek olarak, “Batılı” kimliğinin tescil edilmesi amacıyla girilen bir olgu da olduğunu savunur.²⁵

Bu noktada İnşacı yaklaşımın kendi içinde ayrıştığını ve bu ayrışmaların kimi noktalarda eleştirilere maruz kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. İnşacı yaklaşımın önemli isimlerinden Ted Hopf, devletlerin uluslararası normlarla olan ilişkisine odaklanan yaklaşımı “Normatif İnşacılık”; sistem düzeyinde ve devletlerarası kimlik yapılarına odaklanan yaklaşımı “Sistemik İnşacılık” ve devlet kimliğinin, dışsal olduğu kadar içsel sosyo-bilişsel temellerine de odaklanan yaklaşımı da “Sosyal İnşacılık” olarak adlandırmaktadır.²⁶ Sosyal İnşacılık’ın temsilcilerinden olan ve devlet kimliklerinin içsel ve dışsal faktörlerin ikisinin de ürünü olduğunu savunan Ted Hopf’a göre dış politika karar alıcıları, üyesi oldukları devleti şekillendiren sosyal bilişsel yapının bir parçasıdır ve diğer devletlerin nasıl algılandığı, bu yapıdan bağımsız değildir. Bu açıdan “öz”ün nasıl algılandığı içsel düzlemde de inşa edilmektedir. Kimlik formülasyonunun yerel ve sistemik düzeyde sürekli bir inşa süreci olduğunun altını çizen Yücel Bozdağlıoğlu, yerel politik gelişmeler neticesinde devletin kurumsal kimliğinde yaşanan herhangi bir dönüşümün, sistemik düzeydeki

²³ Demirtaş, “İnşacılık...”, 114.

²⁴ Ertem, “Kimlik ve Güvenlik İlişkisine...”, 202.

²⁵ Bahar Rumelili, “Kimlik”, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, (İstanbul: Küre Yayınları, 2014):262.

²⁶ Hopf, **Soial Construction of International...**, 278.

kimlik formulasyonunu da en nihayetinde etkileyeceğini belirtir. Bu duruma örnek olarak İran'ı gösteren Bozdağlıoğlu, 1979 devrimi ile birlikte İran devletinin karakterinin değiştiğini ve bu değişimin, dış politikadaki dönüşümü de beraberinde getirdiğini; devrim öncesinde Batı'nın bölgedeki önemli müttefiklerinden olan İran'da, devrim sonrasında İslami hükümetin Batı'yı ve Batılı değerleri, İslam ve İran açısından en önemli düşmanlar olarak ilan ettiğine dikkat çeker.²⁷

İnşacı yaklaşımın en önemli isimlerinden birisi olan Alexander Wendt ise, devlet kimliğinin büyük oranda uluslararası sistem içindeki aktörlerin etkileşimleri neticesinde şekillendiğine vurgu yaparak, içsel unsurların devlet kimliği üzerindeki etkisini ihmal etmektedir. Sistemik etkileşimi başlangıç noktası olarak alan Wendt, “öz” ve “öteki”nin etkileşim öncesindeki içsel durumuna yönelik bir analiz yapmaz ve “öz” ve “öteki”nin tesadüfen bir araya geldiğini savunur. Ancak aktörlerin, içsel dinamikleri neticesinde etkileşim öncesi bir “öz” tanımı ve “öteki” algısı oluşturup oluşturmadığı sorusu, Wendt'e yönlendirilen eleştirilerin temellerinden birisidir.²⁸ Onuf gibi Wendt de yapıların, öznelerarası anlamalar yoluyla sosyal olarak inşa edildiğini iddia etse de, bu anlamları oluşturan aktörler bağlamında farklılaşır. Wendt'e göre anlamları oluşturan aktörler devletler iken Onuf anlamlandırmanın kaynağı olarak topluma işaret etmektedir.²⁹

Bu bağlamda durağan olamayacak kadar fazla etkileşime ve çok aktörlü tanımlamalara maruz kalan devlet kimliği, aslında hem iç hem de dış yapılar tarafından inşa edilmektedir. Sonuç olarak İnşacılık'ın en önemli iddialarından birisi olan “yapı” ve “eden”in karşılıklı inşası söylemi, burada da kendini göstermekte, devletler kendilerine ve “öteki”lere attettikleri kimlik çerçevesinde girdikleri etkileşimlerle uluslararası toplumu-yani yapıyı-etkilemekte ve aynı şekilde uluslararası toplumun kendine attettiği rol tanımından da etkilenmektedir.³⁰

²⁷ Yücel Bozdağlıoğlu, **Turkish Foreign Policy and Turkish Identity; A Constructivist Approach**, (New York: Routledge, 2003), 24.

²⁸ Bozdağlıoğlu, **Turkish Foreign Policy...**, 24; Alexander Wendt'e yönelik diğer eleştiriler için bkz. Stefano Guzzini, Anna Leander, **Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics**, (New York: Routledge, 2006).

²⁹ Ereker, “Dış Politikayı Analiz...”, 60-62.; Wendt ve Onuf arasındaki farklılıklar için bkz. Maja Zehfuss, **Constructivism in International Relations**, (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).; Maja Zehfuss, “Constructivisms in International Relations: Wendt, Onuf and Kratochwill”, **Constructing International Relations The Next Generation**, ed. Karin M. Fierke, Erik Jørgensen, (New York: M.E. Sharpe, 2001).

³⁰ Wendt'in “yapı” ve “eden” ile ilgili iddiaları için bkz. Alexander Wendt, “The Agent-Structure Problem in International Relations Theory”, **International Organization**, vol.41, no.3 (1987): 335-370.

2.2.3. Öznelerarası Etkileşim ve Karşılıklı İnşa

Devletlerin güvenlik ve kimliklerinin durağan ve verili olmayan ve karşılıklı etkileşimle dönüşüme uğrayan olgular olduğunu kabul etmek, “anarşi” ve “kendine yardım” (*self-help*) gibi uluslararası sisteme atfedilen bir başka verili kavramı da mutlak bir gerçeklikten çıkarmak anlamına gelmektedir. “Ben” ve “öteki” kavramsallaştırmasının değiştiği noktada, çıkarların da değişmesiyle birlikte aktörlerin etkileşimle yarattığı güvenlik kültürünün de değişmesi mümkündür. Özellikle Wendt’in “*Anarchy is What States Make Of It*” (1992) adlı makalesinde Neorealizm’in kurucu ismi Kenneth Waltz’a yönelik eleştirilerinde de belirtildiği üzere, anarşiyi anarşi yapan aslında aktörlerin yani devletlerin ona kazandırdıkları anlamdır. Kimliklerin ve çıkarların öznelerarası bir etkileşimle şekillenmesi gibi uluslararası sistemin doğası da bu etkileşimin bir ürünüdür. Eğer sistemdeki aktörlerin çoğu birbirini “düşman” kimliği dâhilinde tanımlarsa, o zaman Hobbes’un da tasvir ettiği, her aktörün birbiri için tehdit teşkil ettiği bir sistem kültürü etkili olur. Aktörler, bu düşmanlığı sistemin bir parçası olarak tanımladıkları noktada, kendilerini de bu sistemin doğasına göre hareket etmek ve güvenliklerini maksimize etmek zorunda hissederler.³¹ Sosyal bir alan olduğu iddia edilen uluslararası sistemin şekillenmesinde etkili olan normların, “iyi” olarak tanımlanan normlar olduğu şeklinde bir romantizmden kaçınan İnşacılar için asıl mesele, insan doğasının veya uluslararası toplumun doğasına yönelik iyi-kötü tartışmalarından ziyade, bu alanın karşılıklı olarak nasıl inşa edildiğidir. Bu bağlamda devletlerin üstünde bir otorite bulunmadığını kabul etmesi bakımından uluslararası sistemin anarşik yapısını reddetmeyen Wendt’in ayrıştığı nokta, bunun sistemin verili ve zorunlu bir faktörü olmadığı, farklı etkileşimler ve kimlik tanımları çerçevesinde başka güvenlik kültürlerinin de meydana gelebileceğini iddia etmesidir. Devletlerin etkileşim dâhilinde birbirine gönderdikleri sinyaller ve bunların nasıl algılandığı neticesinde, güvenlik ikilemi dışında bir olgunun da oluşması mümkündür.³² Bu bakımdan, her aktörün birbirini düşman olarak algıladığı “Hobbes”cu bir anarşinin varlığından söz edilebileceği gibi, devletlerin ortak çıkarları bağlamında daha dostane ilişkiler içinde oldukları “Kant”cı bir

³¹ Yücel Bozdağlıoğlu, “Constructivism and Identity Formation; An Interactive Approach”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, vol.3, no.11 (2007):134.

³² Kemal İnat, Ali Balcı, “Dış Politika: ‘Geleneksel’den ‘Post-Modern’e Teorik Perspektifler”, **Uluslararası Politikayı Anlamak, ‘Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye**, ed. Zeynep Dağı, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007): 212-287.

anarşiden de söz edilebilir.³³ Bu noktada Wendt'in, Yapısalcı Realizm'e (*structural realism*) yönelik bu kritiğinin, uluslararası ilişkiler teorileri açısından önemli katkılar sağlamış olsa da, kimi eleştirilere de maruz kaldığı hatırlatılmalıdır. Bu eleştirilerin en başında, Wendt'in devletlerin, birbirlerinin şimdiki ve gelecekteki niyetlerine yönelik yaşadıkları belirsizliğe değinmemiş olması gelmektedir.³⁴ Yapısalcı yaklaşım, anarşik uluslararası sistem yapısı altında devletlerin birbirlerinin niyetleri hakkında yaşadıkları bu belirsizliğin, devletlerin güvenlik ve güç arayışını açıklamak için yeterli bir faktör olduğunu savunurken; Wendt, uluslararası sistem içindeki aktörlerin farklı sistem kültürleri tanımlayabileceğini vurgularken, bu belirsizlik algısına değinmemektedir.

2.2.4. Kimlik ve Dış Politika

Devletlerin dış politika eylemlerinin kaynağı olarak çıkarları vurgulayan ve bu anlamda Realist gelenek ile benzeşen İnşacı yaklaşımın farklılaştığı nokta, bu çıkarların verili olmadığını ve bir kimlikten kaynaklandığını iddia etmesidir. Devletlerin kimlikleri, dış politika eylemleri açısından belirli sonuçlar yaratmaktadır. Ayrıca belli bir kimliğe sahip olmak, aktörlerin kimliği ile bağlantılı olan ve hangi politika eylemlerinin daha uygun olduğunu belirleyen normları takip edeceği anlamına gelmektedir. Örneğin "AB üyesi devlet" veya "saldırgan/pasif devlet" kimlikleri farklı dış politika pratiklerine sebep olmaktadır.³⁵ Kimlikler, devletlerin dış politika eylemlerine yönelik bir dizi çıkar ve tercihe neden olmaktadır.

Örneğin materyalist bir perspektiften baktığımız zaman Danimarka ve İsveç, aynı eylem kalıplarını gerçekleştirmesi beklenen benzer birimler (*like-unit*) olarak değerlendirilebilir. Ancak İsveç'in "küçük devlet" kimliğinden ziyade "orta derecede güçlü" devlet kimliği, silahlı tarafsızlık geleneği ve uluslararası müzakerelerde yer alması gibi politika tercihlerinde etkili olmaktadır Diğer taraftan Danimarka'nın "küçük devlet" kimliği, müteffikler yoluyla kendini koruma ve güvenilen ortaklar ile yakın askeri işbirliği gibi dış politika eylemlerine neden olmaktadır.³⁶ Bir başka bir

³³ Wendt'in uluslararası politikaya ilişkin iddiaları için bkz. Alexander Wendt, **Social Theory of International Politics**, (New York: Cambridge University Press, 1999).

³⁴ Dale Copeland, "The Constructivist Challenge to Structural Realism", **Constructivism and International Relations Alexander Wendt and His Critics**, ed. Stefano Guzzini, Anna Leander, (New York: Routledge, 2006):1-20.

³⁵ Fulya Ereker, "Dış Politika ve Kimlik...", 61.

³⁶ Trine Flokhardt, "Constructivism and Foreign Policy", **Foreign Policy Theories, Actors, Cases**, ed. Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne, (Oxford: Oxford University Press, 2012): 78-93.

örnek olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte "öteki" olarak tasvir edilen Sovyetler Birliği'nin dağılması ve mevcudiyet sebebinin ortadan kalkmasıyla bir kimlik krizine giren NATO, kısa bir süre sonra kimliğini ve "öteki" algısını yeniden tanımlamıştır. Kendisini eski moda statik bir savunma ittifakından ziyade politik bir ittifak olarak tanımlamaya başlayan NATO, "öteki" tanımını da politik istikrarsızlık gibi yeni tehdit tanımları ile birlikte yeniden şekillendirmiştir. Yeni kimliği ve "öteki" algısı neticesinde pratik odaklı politika yapımından ziyade eylem odaklı dış politika anlayışına geçen NATO, bu bağlamda 20. yüzyılın başında Balkan mücadelelerinde de bu yeni güvenlik pratiklerini geliştirmiştir.³⁷

Bu bakımdan dış politika eylemlerini devletlerin "ben" ve "öteki" tanımları-yani kimlikleri yoluyla açıklayan İnşacı yaklaşım kapsamında dış politika; bilinçsiz veya otomatik bir aktivite dizisi olarak tanımlanan rutin bir "pratık"e (*foreign policy as practice*) ek olarak, bilinçli, dönüşümsel ve belli bir amaca odaklanmış bir "eylem" (*foreign policy as action*) olarak değerlendirilmektedir.³⁸

Tüm bunlar bağlamında, dış politika davranışlarını kimlikler yoluyla açıklayan inşacı yaklaşım çerçevesinde, AKP dönemi Türk dış politikasının kaynağı olarak kimliğin etkisini belirleyebilmek amacıyla bir sonraki bölümde AKP kimliğinin nasıl inşa edildiği, farklı hükümet dönemlerinde kimlik kurgusunda yaşanan farklılıklar ve AKP kimliğinin neden olduğu dış politika davranışları incelenecektir.

³⁷ Flokhart, "Constructivism and Foreign..", 90.

³⁸ Flokhart, "Constructivism and Foreign..", 88.

3. YEREL SİYASAL SİSTEM VE DIŞ POLİTİKA BAĞLAMINDA AKP KİMLİĞİ

Önceki bölümde de değinildiği üzere devletlerin çıkarlarının temelini kimliklerin oluşturduğunu söyleyen İnşacılık bağlamında, kimliğin ne olduğunu ve nasıl bir inşa sürecinden geçtiğini anlayabilmek için öncelikle kim olduğumuz, yani “öz”ün ne olduğu ve “öteki”nden ne ölçüde farklılaştığını tanımlayabilmemiz gerekmektedir. Devletlerin ulusal kimliğinin, sadece dışarıdaki değil içerideki kimlik yaratma pratiklerinin de bir ürünü olduğu varsayımından hareketle, Türkiye’nin son üç hükümet dönemindeki ulusal kimliğini anlayabilmek için Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yerel ve uluslararası siyasi dinamikler çerçevesindeki kimliği analiz edilmelidir.

3.1. “Öz” ve “Öteki” Açısından Aktörün Kimliği

Geniş topraklar üzerinde siyasi ve dini bir otoriteye sahip Osmanlı İmparatorluğu’nun devamı niteliğinde olan ve Müslüman ağırlıklı nüfusa sahip, ancak geleneksel olarak Batı ittifakına dâhil olan bir ülke olarak Türkiye, kendine özgü bir kimliğe sahiptir.³⁹ Kurtuluş Savaşı sonrası modernleşme projesinin önemli bir bileşeni olan Batı odaklı dış politika vurgusu ve Batı kimliğine yakın duruş, Cumhuriyet tarihi boyunca Türk dış politikasının önemli bir parametresi olagelmıştır. Modern tarihi boyunca Türkiye, kendisini Batı ile özdeşleştirerek tanımlamış ve başta ABD olmak üzere Batı ile yakın ilişkiler geliştirme çabası içinde olmuştur. Bu çabanın ve Batılı kimlik vurgusunun getirisi olarak Türkiye, Orta Doğu bölgesindeki gelişmeler karşısında pasif bir tutum sergileyerek uzak kalmayı yeğlemiş ve devlet tanımından İslam vurgusunu çıkarmıştır. Bu yeni kimlik karşısında toplumun İslamcı kesimi tarafından dile getirilen itiraz, laik/Kemalist elit grup ile İslamcı gruplar arasında gerilime neden olmuş; devlet kimliğine yönelik yerel siyasette yaşanan bu gerilim, dış politikanın şekillenmesinde de etkili olmuştur. Bu nedenle Türk dış politikasının temel

³⁹ Martina Warning, Tuncay Kardaş, “The Impact of Changing Islamic Identity on Turkey’s New Foreign Policy”, **Turkish Journal of International Relations**, vol.10, no.2 (2011):124.

davranış ve tercihlerini anlayabilmek için Türk devlet kimliğinin ve bu kimliğe yönelik yerel siyasette yaşanan mücadelenin de analiz edilmesi gerekmektedir.⁴⁰

Özellikle 1990’lardan itibaren Türk siyaseti, siyasi ideoloji ve imgelerin yeniden ifade bulmasıyla çeşitli zorluklarla karşılaşmış; küreselleşme, Avrupa Birliği entegrasyonu ve 1980 askeri darbesi sonrası Türk demokrasinin normalleşme süreci gibi dinamikler, Türk siyasetindeki demokrasi, güvenlik ve modernleşme gibi siyasi terimlerin yeniden düşünülmesine yol açmıştır. Bu yeniden düşünme ve düzenleme sürecinin önemli bir bileşeni de İslamizm ve sekülerizm arasındaki politik mücadele olmuştur. 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararları ardından, önce Refah Partisi, sonrasında 2001’de Fazilet Partisi, anti seküler faaliyetleri nedeniyle kapatılmıştır. Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde 14 Ağustos 2001 tarihinde Türkiye tarihinin 39. siyasi partisi olarak kurulan AKP, 3 Kasım 2002’deki genel seçimlerde mecliste 365 koltuk kazanarak iktidara gelmiştir. Halkın, zayıf koalisyon hükümetleri ve arka arkaya gelen ekonomik ve siyasi krizler neticesindeki memnuniyetsizliği, AKP’nin siyasi başarısı üzerinde etkili olsa da, bahsi geçen süreçten dersler çıkaran AKP, sistemin parametreleri bağlamında kendisine özgün bir siyasi kimlik çizebilmek için çalışmıştır. AKP’nin çizmeye çalıştığı siyasi kimlik, sadece Türkiye’nin siyasi ortamını etkilemekle kalmamış, aynı zamanda ülkenin yıllardır var olan kurumları ve siyasi ortamı üzerinde de etkili olmuştur.⁴¹ Bu çerçevede Parti’ye ve nihayetinde devlete atfedilen siyasi kimlik bağlamında AKP’nin izlediği dış politika, bir taraftan devletler düzeyinde iktidar ilişkilerinin şekillenmesinde rol oynamış, diğer taraftan ise devlet içindeki iktidar ilişkilerinin belirlenmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur.⁴²

3.1.1. Bir “Öteki” Olarak Milli Görüş Hareketi

Ocak 1970’de Milli Nizam Partisi’nin kurulması ile birlikte Türk siyasi hayatına giren Milli Görüş Hareketi, devamında Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi tarafından temsil edilmiş, bu partiler askeri darbeler ve anti-seküler faaliyetleri sonucu kapatılmalarına maruz kalmıştır. Kendi içinde yaşamış olduğu problemler ve görüş ayrılıklarına rağmen Milli Görüş Hareketi, AKP’nin

⁴⁰ Yücel Bozdağlıoğlu, “Modernity, Identity and Turkey’s Foreign Policy”, **Insight Turkey**, vol.10, no.1 (2008):55.

⁴¹ Yalçın Akdoğan, “The Meaning of Conservative Democratic Political Identity”, **The Emergence of A New Turkey Democracy and the AK Parti**, ed. M. Hakan Yavuz, (Salt Lake City: University of Utah Press, 2007):49-65.

⁴² Burhanettin Duran, “Türk Dış Politikasının İç Siyaset Boyutu: 2010 Değerlendirmesi”, **Türk Dış Politikası Yıllığı**, (Ankara: SETA Yayınları, 2011):17-66.

kuruluşuna kadar bu tarz büyük bir ayrılma yaşamamıştır.⁴³ Pratikteki uygulamalara bakıldığında Milli Görüş Hareketi'nden ayrılan temel aktörlerin AKP'nin kurucu kadrosunu oluşturduğuna şüphe yoktur. AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan, Hareket'e yönelik yıllar süren hizmetten sonra Refah Partisi'nden İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak seçilmiştir. Kuruluş döneminde AKP'nin Dışişleri Bakanlığı'nı yürüten Abdullah Gül, 1995 yılında Refah Partisi'nden, 1999 yılında ise Fazilet Partisi'nden milletvekili seçilmiştir. Benzer şekilde kuruluş döneminin Meclis Başkanı Bülent Arınç da Refah ve Fazilet Partilerinin milletvekilliği görevini üstlenmiştir.

Kadrosunun büyük bir kısmının Milli Görüş Hareketi ve siyasal İslam geleneğinden gelmesi nedeniyle "Milli Görüş Hareketi'nin devamı" olarak nitelendirilen AKP, kuruluşundan itibaren kendisini merkez sağ eğilimlere sahip yeni

Zaman, 17 Mayıs 2003

bir oluşum olarak tasvir etmiştir. Muhalif figürler AKP'nin geçmişi nedeniyle siyasal İslam ve Milli Görüş ile bağlarını koparmasının imkânsız olduğunu, İslamcı olarak nitelendirdikleri AKP'nin takiye ile ilgilendiğini ve

er ya da geç Türkiye'yi dini şartlara göre yönetilen bir ülke haline getireceğini iddia etmeye devam etmiştir. Ancak Parti, mirasını Milli Görüş Hareketi'nden değil, Demokrat Parti, Adalet Partisi, Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi gibi partiler tarafından temsil edilen merkez sağ gelenekten aldığını söylemiştir. Bu noktada partisini Demokrat Parti ile özdeşleştiren ve "*Halk Menderes'ten sonra ilk kez demokrasiyi gerçekleştirme görevini bize verdi. Bu ikinci Menderes dönemidir*"⁴⁴ diyen AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan, ilk hükümet döneminde "*Biz herhangi bir partinin veya görüşün devamı değiliz. Bize Milli Görüşçü diyorlar. Böyle bir şey yok. Biz muhafazakâr ve demokratik bir kitle partisiyiz*"⁴⁵ beyanında bulunmuş, hatta Milli

⁴³ Fulya Atacan, "Explaining Religious Politics at the Crossroad: AKP-SP", **Turkish Studies**, vol.6, no.2 (2005):188.

⁴⁴"Milli Görüş'ün Değil Demokrat Parti'nin Devamıyız", **Zaman**, 17 Mayıs 2003, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/05/17/politika/h2.htm> [15.03.2014].

⁴⁵ "Milli Görüş'ün Değil..."

Görüş Hareketi'nin lideri Necmettin Erbakan için “*kendisi bizim rakibimiz değil, Erbakan'ı muhatap almayacağız*”⁴⁶ ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadelere rağmen özellikle laik/Kemalist kanat tarafından şüphe ile yaklaşılan Parti kimliği; kendisinden önceki iki partinin kapatıldığı, 28 Şubat kararlarının alındığı, hareketin lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın hapis cezası aldığı ve ordu ve yargı tarafından temsil edilen seküler merkezin İslami muhalefeti yok etmeye yönelik kararlılığını belli ettiği bir siyasi ortam ile şekillenmiştir. Kazanmış olduğu seçim zaferine rağmen AKP, seküler muhalefet karşısında hassas bir durumda kalmış ve sistemik meşruiyet ve güvenlik anlayışının şekillendirdiği bir kimlik ve dil geliştirmek durumunda kalmıştır.⁴⁷ Bu bağlamda kendisini muhafazakâr ve demokrat olarak tanımlayan AKP'nin muhafazakâr demokrat kimliği uzun bir geçmişe sahip olan ideolojik ve siyasi tartışmalara dayanmaktan ziyade, Parti yönetiminin Türkiye'deki kutuplaşmış ideolojik ortamında yeni ve güvenli bir yer edinme amacıyla gerçekleştirdiği stratejik bir konumlanma olarak görülebilmektedir.⁴⁸ Muhalif yazarlar, AKP'nin söylemselleştirmiş olduğu “muhafazakâr demokrat” kimliğin Batı'daki yansıması olarak “Hristiyan Demokrat” partileri görmüş ve AKP'nin temsil ettiği parti kimliğinin tam karşılığının “muhafazakâr demokrat”tan ziyade “Müslüman demokrat”lık olduğunu vurgulamıştır. Ancak 28 Şubat sürecinin etkilerinin hâlâ yaşandığı bir siyasal ve toplumsal zeminde ve siyasal İslam'a yönelik tedirginliklerin taze olduğu bir dönem olması sebebiyle “Müslüman demokrat” söylemini benimsemek, AKP için siyasal iktidarın kapanması anlamına gelmektedir.⁴⁹

Özellikle 1990'ların başından itibaren siyasi tutumları itibariyle giderek sağa doğru kaydığı belirlenen Türk seçmenin⁵⁰ bu konumundan da faydalanarak kendisini bir taraftan merkez sağ gelenek ile özdeşleştiren AKP, diğer taraftan ise siyasal sistemin temel parametreleri ile barışık bir kimlik söylemi geliştirmeye çalışmıştır. Yerel dinamikler ve siyasal sistemin Parti kimliği üzerindeki etkisini kendisi de kabul eden AKP, 2023 Siyasi Vizyon'unda bu durumu şu şekilde belirtmektedir;

⁴⁶ “Milli Görüş'ün Değil...”

⁴⁷ İhsan Dağı, “The Justice and Development Party, Identity, Politics and Human Rights Discourse in the Search for Security and Legitimacy”, **The Emergence of A New Turkey Democracy and the AK Parti**, ed. M. Hakan Yavuz, (Salt Lake City: University of Utah Press, 2007):88-106.

⁴⁸ Sultan Tepe, “A Pro-Islamic Party? Promises and Limits of Turkey's Justice and Development Party”, **The Emergence of A New Turkey Democracy and the AK Parti**, ed. M. Hakan Yavuz, (Salt Lake City: University of Utah Press, 2007):107-135.

⁴⁹ Birol Akgün, “Türkiye’de Merkez Sağ Siyaset Geleneği ve AK Parti”, **Muhafazakâr Düşünce**, c.2, s.9-10 (2006):26.

⁵⁰ Akgün, “Türkiye’de Merkez Sağ...”, 30.

“AK Parti’nin geliştirmeye çalıştığı muhafazakâr demokrat siyasi kimlik dünya genelindeki muhafazakârlık pratikleriyle örtüşen özelliklere sahip olmakla birlikte, Türkiye’nin sosyo kültürel özellikleriyle şekillenen bir muhtevaya ve yerel dinamiklerle şekillenen bir siyaset tarzına sahiptir.”⁵¹

Milli Görüş Hareketi’nden farklı ve yeni bir Parti olduğunu iddia eden ve ANAP’tan Erkan Mumcu, Doğru Yol Partisi’nden Köksal Toptan ve Mehmet Dülger gibi isimleri Parti’ye davet ederek Milli Görüş kadrosuna takılıp kalmayacağını sinyallerini veren AKP, aynı zamanda Milli Görüş Hareketi gibi belli bir kimliğe vurgu yapan partilerden farklı olarak katı tutumlu İslamcı bir söylemden de vazgeçmiştir.⁵² Kendisini farklı değer sistemleri ve siyasi tercihlerin buluşma noktası olarak sunan AKP, kimlik siyasetini desteklemediğini ve bu tarz siyasetin “biz” ve “onlar” mantığına neden olarak Türkiye siyasetinde krize neden olduğunu savunmaktadır. AKP’nin muhafazakâr demokrat kimliğinin şekillenmesindeki en önemli isimlerden olan ve AKP’yi belli bir ideolojiden ziyade hizmet anlayışı kapsamında değerlendiren Yalçın Akdoğan’a göre de farklı değer sistemlerinin buluşma noktası olan AKP’nin seçimdeki başarısı katı bir ideolojiye dayandırılmamaktadır ve Parti’ye oy veren insanlar da genel olarak Parti’nin İslam kimliği nedeniyle oy vermemişlerdir.⁵³ Ancak “İslamcı” bir tanımlamadan ziyade “muhafazakâr” kavramı ile Parti kimliğini tanımlamayı tercih eden AKP’nin, bir yandan sistem içinde meşru bir dil geliştirirken bir yandan da din ve inanca yaptığı çağrışımla İslamcı tabanın oylarını güvenceye aldığı ortadadır.⁵⁴

3.1.2. Sistemle Barışık ve Meşru Bir Kimlik Söylemi: Muhafazakâr Demokrasi

AKP, muhafazakâr demokrat kimliğini tanımlarken, sistem içindeki kurumların devamında ısrar eden statükocu bir muhafazakârlıktan ziyade gelişme ve ilerlemeye açık, ama aynı zamanda bazı değerlerin korunmasına önem veren bir muhafazakârlığı kastettiğini belirtmiştir. Ayrıca özellikle iktidarının ilk yıllarında dine yaklaşımı konusunda ılımlı bir dil kullanmayı tercih eden ve seküler merkezin büyük önem attığı laiklik ile uzlaşmış bir parti görüntüsü çizen AKP, dini değerleri önemsemesine rağmen din merkezli bir parti olmadıklarının altını çizmiştir.

⁵¹ “2023 Siyasi Vizyon”, www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon [10.07.2014].

⁵² Dağı, “The Justice and Development...”, 91.

⁵³ Akdoğan, “The Meaning of Conservative...”, 53.

⁵⁴ Ülkü Doğanay, “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c.62, s.1 (2007):69.

Zaman, 12 Ocak 2004

Parti programında dini “insanlığın en önemli kurumlarından birisi” olarak gördüğünü söyleyen AKP, laikliği ise “demokrasinin vazgeçilmez bir şartı, din ve vicdan hürriyetinin teminatı” olarak gördüğünü belirtmektedir.⁵⁵ İlk

hükümet döneminde, 2004 yılındaki Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu’nda konuşan Başbakan Erdoğan benzer bir söylemi tekrarlamış ve dini değerlere önem vermek ile din merkezli bir parti olmak arasındaki farka dikkat çekmiştir:

“Dini ve dindarları önemsemek, dini değerlerin sosyal fonksiyonlarını kabul eden bir parti olmak ile dini bir ideoloji haline getirerek devlet aygıtı marifetiyle ve zorla toplumu dönüştürmeyi amaçlayan bir parti olmak arasında çok ciddi bir fark vardır. Din adına parti kurmak veya böyle bir imaj vermek, topluma ve dine yapılabilecek bir kötülüktür.”⁵⁶

AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan, 2002 genel seçimi öncesi gazetelere verdiği röportajlarda da dini değerlere kişisel olarak önem verdiğini ancak siyaset alanında sistemle barışık değerleri temel aldığını belirtmiştir: “*din esaslı bir devletten yana değilim. Müslümanlığımın gereğini yaşadığım bir topluluk benim için ideal bir devlettir. Kişisel anlamda referansımın İslam olduğunu daha önce de söyledim. Ama politik anlamda referansımız anayasamızdır ve demokratik ilkelerdir.*”⁵⁷

Recep Tayyip Erdoğan’ın AKP kimliğine dair bu söylemleri, özellikle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemdeki “*ben Müslümanım diyenin aynı zamanda laikim demesi mümkün değil. Müslümanlığın yaratıcısı Allah, kesin hâkimiyetin sahibidir*”⁵⁸ veya “*hem laik hem Müslüman olunmaz. Ya Müslüman olacaksın ya laik*”⁵⁹ gibi katı, keskin ve radikal söylemleri ile karşılaştırıldığında, AKP’nin seküler merkezle olan mücadelesinde meşruiyet kazanabilmek için

⁵⁵ “Parti Programı”, <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi> [10.07.2014].

⁵⁶ “Kurumların Değil Değerlerin Muhafazakâriyiz”, **Zaman**, 12 Ocak 2004, <http://arsiv.zaman.com.tr/2004/01/12/yorumlar/yorum2.htm> [20.03.2014].

⁵⁷ “Politik Referansımız Anayasadır”, **Hürriyet**, 28 Ağustos 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=12553> [25.03.2014].

⁵⁸ “Yine DGM’lik”, **Hürriyet**, 7 Temmuz 1998, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-27624> [25.03.2014].

⁵⁹ “Yine DGM’lik...”

söylemsel anlamda yaşadığı dönüşüm daha iyi anlaşılabilir. Laiklik konusundaki tavrını bu şekilde ifade eden AKP, aynı zamanda demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi bir zamanlar eleştirdiği Batı ile özdeşleştirilen değerlerin de savunucusu olduğu bir kimlik söylemi geliştirmiştir. Bu söylem AKP'nin hem Kemalist merkez karşısında daha geniş bir cephe kurabilmesine, hem de içeride ve dışarıdaki liberal demokrat grup koalisyonlarına yakınlaşabilmesine ve Avrupa Birliği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve çeşitli sivil örgütlerle bağlantı kurabilmesine yardımcı olmuştur. Parti programında düşünce, ifade ve basın özgürlüğü, adil yargılanma, katılımcı demokrasi gibi hak ve özgürlüklere vurgu yapan AKP'nin insan hakları yaklaşımı bu anlamda sistemik meşruiyet ve güvenlik arayışı ile de şekillenmiştir. Bu durum insan haklarının içselleştirilmesinden ziyade günlük siyaset bağlamında araçsallaştırılması şeklinde algılandığı gibi, bu araçsallaştırmanın en nihayetine içselleştirmeye neden olacağı tartışmaları da mevcuttur.⁶⁰ İnsan hakları, özgürlük ve demokrasi vurgularında uluslararası anlaşmaları referans gösteren AKP, yalnızca yerel siyasetteki değil uluslararası alandaki koalisyonların da desteğini almaya çalışmıştır. Parti programında insan haklarına yönelik uluslararası sözleşme ve standartları dikkate aldığını şu sözlerle ifade eden AKP: “*başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Paris Şartı ve Helsinki Nihai Senedi olmak üzere Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin insan hakları alanında getirdiği standartlar uygulamaya geçirilecektir*”⁶¹ bu anlamda da Batı'ya ve Batılı değerlere karşı çıkan Milli Görüş Hareketi'nden farklı bir söylem geliştirmiştir.

Türkiye'de İslamcılık, geleneksel olarak güçlü bir Batı karşıtlığı üzerine inşa edilmiş, özellikle Milli Görüş Hareketi lideri Necmettin Erbakan'ın söylemi sert Batı eleştirileri ve üstün Batı imajının reddi üzerine kurulmuştur. Erbakan'a göre Batı; İslam karşıtı, emperyal ve siyonist bir oluşumdur.⁶² AKP ise Batı'ya entegre olma ve İslami kimliği korumayı iki dışlayıcı seçenek olarak görmediğini belirtmiş, Parti programında özellikle Kopenhag Kriterleri'nin demokratikleşme ilkelerinin, ulusal hukuk sistemine adapte edileceğini söylemiştir. İlk hükümet döneminde “*Özgürlükler ülkesi olacak bu ülke. Bugün Batı, Amerika hangi evrensel değerleri yakalıyorsa, bu*

⁶⁰ Dağı, “The Justice and Development...”, 89.

⁶¹ “Parti Programı”, www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum_ [10.07.204].

⁶² Zeynep Çağlayan İçener, “The Justice and Development Party's Conception of Conservative Democracy: Invention or Reinterpretation?”, **Turkish Studies**, vol.10, no.4 (2009):600.

benim insanım hakkı değil mi?”⁶³ beyanlarında bulunan AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan, “*AB istese de istemese de kendi halkımızın yaşam standartlarını arttırmak için Kopenhag siyasi kriterlerini yakalayacağız*”⁶⁴ diyerek bir taraftan demokrasi ve özgürlükler başta olmak üzere Batılı değerleri benimsediğini, bir taraftan da bu değerlerin AB üyeliğinin gerekleri dışında da ulaşılması gereken bir amaç olduğunu belirten bir dil geliştirmiştir. Bu bağlamda Milli Görüş Hareketi tarafından “*Hristiyan Kulübü*” olarak nitelendirilen Avrupa Birliği’ne yönelik de kendisinden beklenenin aksi bir politika izleyen AKP, 2002 genel seçimlerinin ardından ilk icraatlarının AB üyeliği sürecini hızlandırmak olacağını belirtmiştir. Daha önce Avrupa ile Türkiye arasında İslami kimlikten kaynaklanan kültürel farklılıklara vurgu yapan AKP mensupları, şimdi bu farklılığı AB’nin kültürel zenginliğine katkı yapacağını düşündüğü Türkiye’nin avantajı olarak söylemleştirmektedir.⁶⁵ Parti programında, Türkiye’nin coğrafi konumu ve tarihi geçmişi gereği Batı ile yakın ilişkiler kurmak durumunda olduğunu ifade eden AKP, Avrupa ülkeleriyle kurulan ilişkilerin dış politika gündeminde en önemli maddelerden biri olmaya devam edeceğini belirtmiştir.⁶⁶

Partinin kurucu kadrosunun bir zamanlar dâhil olduğu Milli Görüş Hareketi tarafından vatana ihanet ve Müslümanlığın reddi şeklinde değerlendirilen Avrupa Birliği üyeliğini özellikle temel hak ve özgürlükler nezdinde değerlendirdiğini belirten AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan “*gerek Avrupa Birliği’ne mensup ülkelerin gerekse bizdeki temel hak ve özgürlüklerdeki sıkıntıların giderilmesi noktasında Avrupa Birliği’ne girmekten yanayım*”⁶⁷ beyanında bulunmuştur. Kuruluşundan itibaren meclisten geçen yedi uyum paketi dâhilinde insan hakları, sivil-asker ilişkileri, işkence, toplanma özgürlüğü, siyasi partilerin kapatılması gibi konuların düzenlenmesini sağlayan AKP’nin kendisinden önceki iki partinin anayasa mahkemesi tarafından kapatıldığı düşünüldüğünde, AB uyum düzenlemelerinin Parti’nin kendisi için de önemli olduğu açıktır. Bu anlamda ordunun yerel siyaset üzerindeki etkisini kırmak, sivil toplumu genişletmek ve siyasi partilerin kapatılmasını

⁶³“AKP Lideri: İlk İşimiz Avrupa”, **Radikal**, 4 Kasım 2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=55391> [10.04.2014].

⁶⁴“Avrupa’ya Net Mesajlar”, **Radikal**, 8 Kasım 2002, http://www.radikal.com.tr/yorum/avrupaya_net_mesajlar-650654 [15.04.2014].

⁶⁵ İçener, “The Justice and Development...”, 603.

⁶⁶ “Parti Programı”, www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum_ [10.07.2014].

⁶⁷“Avrupa’ya Net Mesajlar”, **Radikal**, 8 Kasım 2002, http://www.radikal.com.tr/yorum/avrupaya_net_mesajlar-650654 [15.04.2014].

zorlaştırmak isteyen AKP'nin anayasal düzen içindeki güvenlik arayışı ve ordu ve diğer seküler güçler karşısında gücünü ve meşruiyetini arttırma isteği ile AB üyeliğine giden gereklilikler örtüşmektedir. Özellikle irtica ile mücadele üzerine kurulu 28 Şubat kararları sonrası seküler merkez tarafından uygulanan baskı ve parti kapatma kararları, Avrupa Birliği'nin temsil ettiği değerlerin, baskı gören ve merkezde temsil edilmediğini düşünen çevre nezdinde öneminin artmasına neden olmuştur.

Radikal, 5 Haziran 2005

28 Şubat sürecine kadar AB üyeliğini vatana ihanet olarak değerlendirdiğini belirten Parti'nin önemli isimlerinden Bülent Arınç, AB'ye yönelik

bakış ve söyleminde yaşadığı değişimi şu sözlerle ifade etmiştir: “28 Şubat’a dek, AB’ye düşmandım. Türkiye’nin AB üyeliğinden söz etmeyi vatana ihanet sayardım. Ancak bu bizim gözümüzü açan, adeta turnusol kâğıdı gibi bir süreç oldu. 28 Şubat sürecinde yaşadıklarım beni AB hedefine gitme konusunda ikna etti.”⁶⁸

Özellikle Milli Görüş Hareketi kadrosundayken kullanılan dilden ayrı bir dil geliştiren AKP'nin söylemde yaşadığı bu dönüşümü, önceki radikal ve keskin söylemlerinin şekillenmiş olduğu uluslararası konjonktür ile açıklamaya çalışan AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan;

“Geçmişte yaptığımız konuşmalar, dünyada uzun yıllar hüküm sürmüş Soğuk Savaş şartlarına bağlı şekillenmiş bir siyaset anlayışının etkisi altındaydı. Soğuk Savaş şartlarında, iki kutuplu bir dünya üzerinde bütün siyasi ortamları etkilemiş olan kutuplaşmış siyaset anlayışı, ulusal ve yerel siyasetleri de etkilemişti. Bizim o günkü siyasi üslubumuz da doğal olarak bu kutuplaşmanın etkisi altında biçimlenmişti”⁶⁹

ifadelerini kullanmıştır.

Tüm bunlar bağlamında Parti kendisini aslında bir ideoloji olarak değerlendirilemeyecek ancak bir tarafta devlet ve vatandaş arasında, diğer tarafta yerel ve küresel arasında bir sentez oluşturan ve Türk insanlarının değerleri ve farklılıkları

⁶⁸“Beni 28 Şubat AB’ci Yaptı”, **Radikal**, 5 Haziran 2005, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=154885> [15.04.2014].

⁶⁹“İmam Bildiğini Okudu”, **Milliyet**, 24 Ağustos 2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/08/24/siyaset/asiy.html> [20.04.2014].

için yer açan bir muhafazakâr demokrasi söylemi ve tanımlaması ile özdeşleşmiştir.⁷⁰ Uluslararası koalisyonların desteğini almak ve seküler merkez karşısında yerini sağlamlaştırmak için içinden çıkmış olduğu Milli Görüş Hareketi'nin aksine Batılı kurum ve değerleri referans gösteren AKP, yine de Türk insanın değerlerini temsil etmeye ve bu anlamda “çevre”nin sözcülüğünü üstlenmeye çalışmıştır. Demokrasi söyleminin yanı sıra muhafazakâr değerleri benimseyen AKP'nin başarısı, temsil edilmeyen kırsal ve muhafazakâr gruplardan oluşan çevrenin siyasi gücünü yeniden doğrulama anlamına gelmektedir. Bir anlamda çevreyi merkeze taşımayı başaran AKP, çevrenin muhafazakâr değerleri ile merkezi yeniden inşa etmeye çabasında olmuştur.⁷¹ Cumhuriyet'in ve Türk siyasal sisteminin temel parametreleri ile barışık bir dil geliştiren AKP aynı zamanda serbest piyasa ekonomisi ile de uyumlu, rekabetçi bir ekonomi anlayışı benimseyen bir siyasi parti kimliği geliştirmiş; kimi yorumlara göre muhafazakârlığa eklemlediği liberal iktisadi anlayış ile Özal geleneğini devam ettiren bir kimlik benimsemiştir.⁷²

Geleneksel olarak Türk siyasi hayatında çevre partiler kısa ömürlü olmuş, aşırı, marjinal ve statüko ile uyumsuz olarak algılanmış ve bu nedenle ötekileştirme ile karşı karşıya kalmıştır.⁷³ Yerel ve uluslararası parametrelerle uyumlu bir kimlik söylemi geliştiren AKP'de ise, muhafazakâr ideolojisine ek olarak otorite figürü Recep Tayyip Erdoğan da Parti'nin, merkezdeki seçkin egemenliğin karşısında, çevrenin geleneksel değerlerini temsil eden bir konumda olmasına yardımcı olmuştur.⁷⁴ İstanbul'un alt-orta sınıfı olarak nitelendirilebilecek bir semti olan Kasımpaşa'da doğan, yaşamını ve ilişkilerini sürdürdüğü semt ve temsil ettiği değerler bakımından siyasal, sosyal ve kültürel olarak Türk siyasi hayatının dış çevresine ait olarak değerlendirilen AKP Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Parti kimliği üzerinde de önemli etkileri olmuştur.⁷⁵

⁷⁰ Alpan, “AKP's Conservative Democracy...”

⁷¹ Galip Dalay, “AK Parti'nin Kurumsallaşması Gerekir”, <http://setav.org/tr/ak-partinin-kurumsallasmasi-gerekir/yorum/16265> [11.08.2014].

⁷² Doğanay, “AKP'nin Demokrasi Söylemi...”, 73.

⁷³ Akdoğan, “The Meaning of Conservative...”, 60.

⁷⁴ Vedat Koçal, “Çevreden Merkeze Yönelim Bağlamında Türkiye’de Muhafazakârlığın Dönüşümü: Siyasal İslamcılıktan Muhafazakâr Demokratlığa AK Parti Örneği”, **Bilgi Dergisi**, c.14, s.1 (2012):85.

⁷⁵ Metin Heper, Şule Toktaş, “Islam, Modernity and Democracy in Contemporary Turkey: The Case of Recep Tayyip Erdoğan”, **The Muslim World**, vol.93, no.2 (2003):160.

3.1.3. Lider Ağırlıklı Parti Örgütlenmesi

Dış politikadaki değişimleri açıklarken karar alma sürecini ve karar alıcı aktörlere yaptığı vurgu nedeniyle bu çalışma kapsamında dış politikadaki değişimi açıklarken sıklıkla başvurulacak olan Charless Hermann'ın değişim kuramına göre dış politikada değişime neden olan faktörlerden birisi; bürokrasi (*bureaucratic advocacy*), içeriden yeniden yapılanma (*domestic restructuring*) ve dış şokların (*external shocks*) yanı sıra karar almada “yetkili lider”in (*leader driven*) varlığıdır.⁷⁶ AKP'nin yapısı ve örgütlenme biçimine ek olarak, kadrolarının Genel Başkan'a attığı anlam ve artan oy oranları ile ön plana çıkan Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan, iç ve dış politika kararlarının şekillenmesinde etkili olan baskın bir liderdir. Önce Başbakan ardından Cumhurbaşkanı sıfatlarını alan Recep Tayyip Erdoğan ve yanındaki kısıtlı sayıdaki danışman ve bürokrat grubu, Charles Hermann'ın karar birimi olarak grup liderine işaret ettiği, yardımcı ve danışmanların lidere tabi olduğu ve kararların fiilen lider tarafından alındığı küçük grup tipolojisine örnek teşkil etmektedir.⁷⁷

AKP'nin Milli Görüş Hareketi içinden “yenilikçi” bir kadro olarak çıktığı düşünüldüğünde, Parti'nin temelde bir kadro hareketi olması beklenmektedir. Ancak güçlü liderliği nedeniyle özellikle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, siyasi bir örgütlenme olan Parti'nin kurumsal kimliğinin önüne geçtiği görülmektedir. Türk siyasi hayatında genel olarak liderlerin, siyasi partilerin önüne geçmesi ve kurumsallaşmış siyasi parti yapılarında görülen eksikler alışılmış bir durum olmakla birlikte, AKP ile ilgili pek çok kamuoyu araştırması da AKP seçmeninin yüzde 40-50'sinin AKP'ye yönelik desteğinin temel sebebi olarak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı işaret etmektedir.⁷⁸

3.1.3.1. Parti Tüzüğü Kapsamında Genel Başkan'ın Yetkileri

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Parti içindeki hâkimiyetine yönelik eleştiriler karşısında AKP mensupları genel olarak Parti'nin “istişare ve ortak akıl ile çalışan” ve “tek adam partisi olmayan” bir örgütlenme olduğunu iddia etmektedir.

⁷⁶ Hermann, “Changing Course...”, 11-12.

⁷⁷ Hermann'ın karar alıcı aktörlerin sınıflandırılmasına yönelik çalışmasının detayları için bkz. Margaret G. Hermann, Charles F. Hermann, “Who Makes Foreign Policy and How: An Empirical Inquiry”, *International Studies Quarterly*, vol.33, no.4 (1989): 361-387.

⁷⁸ Dalay, “AK Parti'nin Kurumsallaşması...”

Örneğin, Recep Tayyip Erdoğan'ın başarılı ve karizmatik bir lider olduğunu kabul etmekle birlikte Parti'lerinin tek adam partisi olmadığını söyleyen Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç *“Tayyip Bey şüphesiz karizmatik başarılı bir liderdir. Ama ona endeksli bir siyaset gütseydik bu kadar başarılı olamazdık”*⁷⁹ beyanında bulunmuştur.

Parti mensuplarının, eleştiriler karşısındaki bu tutumuna rağmen, öncelikle Parti tüzüğünde Genel Başkan'ın sahip olduğu görev ve yetkilerin bir hayli geniş olduğu gözlemlenmektedir. AK Parti Tüzüğü'ne göre Genel Başkan, Parti'nin en üst karar ve yönetim organlarından olan Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ile Merkez Yürütme Kurulu'nun da başkanıdır. MYK üyelerini MKYK üyeleri arasından bizzat belirleme hakkına sahip olan Genel Başkan aynı zamanda MYK üyelerini kısmen veya tamamen de değiştirebilir.⁸⁰ Milletvekili adaylık başvuruları Genel Başkan'ın başkanlığını yaptığı ve bizzat belirlediği Merkez Yürütme Kurulu'na ön incelemeden geçirildikten sonra, yine Genel Başkan'ın başkanlığını yaptığı MKYK tarafından aday adayları listesi belirlenmektedir.⁸¹ Genel Başkanın MYK ve MKYK organları üzerindeki bu yetkisi bir anlamda Parti mensuplarının belirlenmesinde de Genel Başkan'a önemli bir rol atfetmektedir.

3.1.3.2. Parti Tabanı ve Kadroları Açısından Genel Başkan Algısı

Parti'nin kurumsal yapısının ve örgütsel işleyişinin Genel Başkan'ın hâkimiyeti üzerindeki etkisine ek olarak, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın AKP tabanı ve kadroları için ifade ettiği anlam da, Erdoğan'ın klasik bir siyasi parti başkanlığından daha öte bir konumda algılanmasına neden olmaktadır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı, Parti'nin doğal lideri olarak gördüklerini belirten Başbakan Yardımcısı Emrullah İşler, Recep Tayyip Erdoğan'ın 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Parti'ye seçilecek yeni Genel Başkan'a yönelik *“Sayın Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan bu davanın doğal lideridir. Yani biz*

⁷⁹ “Tek Adam Partisi Değiliz”, **Doğan Haber Ajansı**, 23 Temmuz 2014, http://www.dha.com.tr/tek-adam-partisi-degiliz_722906.html [10.08.2014].

⁸⁰ AK Parti Tüzüğü, “MYK'nın Oluşumu ve Çalışma Esasları”, Md. 79, <http://m.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu> [01.12.2014].

⁸¹ AK Parti Tüzüğü, “Milletvekili Adaylık Başvurusu ve Ön İnceleme”, Md. 123, <http://m.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu> [01.12.2014].

şimdi önümüzdeki süreçte lider aramıyoruz, genel başkan seçeceğiz partiye”⁸² diyerek Erdoğan’ın bir genel başkandan ziyade sosyal bir mobilizasyonun lideri olarak görüldüğü mesajını vermiştir. Hükümete yakınlığı ile bilinen Yeni Şafak Gazetesi yazarı Mehmet Metiner de, gazetede ki köşe yazısında, benzer bir görüşle;

“Erdoğan Çankaya’ya çıksın veya çıkmasın AK Parti’nin lideridir. Çankaya’ya çıktıktan sonra da bu liderliğin devam edeceğini söylemeye gerek bile yoktur. AK Parti’de Erdoğan’dan sonrasında aranacak olan yeni bir lider değildir. Çünkü AK Parti herhangi bir parti değildir. AK Parti bir davadır. AK Parti bir harekettir. O hareketin ve davanın lideri de hiç kuşkusuz Erdoğan’dır”⁸³

beyanında bulunarak Recep Tayyip Erdoğan’ın, bir siyasi örgütlenmenin ötesinde bir dava ve hareket olarak görülen AKP’nin üzerindeki etkisini Parti tabanı nezdinde onaylamıştır.

Aynı yazar, Recep Tayyip Erdoğan’ı “Reis”, kendisinden sonra Genel Başkan seçilen Ahmet Davutoğlu’nu ise “Hoca” olarak nitelendirdiği bir diğer yazısında ise;

“AK Parti davasının lideri olan ‘Reis’, AK Parti’nin başından şeklen ayrılıyor. Reis’in liderliği devam edecek. ‘Hoca’ bu gerçekliğin altını vefa ve sadakat kavramlarıyla önemle çizdi. AK Parti’nin rotası değişmiyor. Reis tarafından çizilen rota, Hoca tarafından emin ve kararlı adımlarla sürdürülecek”⁸⁴

diyerek, Recep Tayyip Erdoğan’ın şahsında kişiselleştirilen bu dava lideri algısının ve Recep Tayyip Erdoğan’ın siyasi kararlar üzerindeki etkisinin devam edeceğini belirtmiştir.

10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde cumhurbaşkanı olarak seçilen Recep Tayyip Erdoğan, Yüksek Seçim Kurulu’nun cumhurbaşkanlığı seçimi kesin sonuçlarını ilan ettiği ve Anayasa’nın 101. Maddesi’ne göre cumhurbaşkanı seçilmesi nedeni ile meclis üyeliği ve genel başkanlığı düşerek Partisi ile ilişkisinin kesildiği 15 Ağustos tarihinden sonra da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı⁸⁵ ve Milli Savunma Bakanlığı’na⁸⁶ yönelik olmak üzere kimi atama kararnamelerini “Başbakan” sıfatı ile imzalamaya devam etmiştir. Ancak Anayasa’ya aykırı olan bu durum karşısında başta

⁸² “İşler: Lider Aramıyoruz Genel Başkan Seçeceğiz”, **İhlas Haber Ajansı**, 13 Ağustos 2014, <http://www.ihf.com.tr/haber-isler-lider-aramiyoruz-genel-baskan-sececegiz-381786/> [20.08.2014].

⁸³ Mehmet Metiner, “AK Parti’ye Lider Aranmıyor”, **Yeni Şafak**, 5 Ağustos 2014, <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/MehmetMetiner/ak-partiye-lider-aranmiyor/55188> [20.08.2014].

⁸⁴ Mehmet Metiner, “Reis ve Hoca’nın Yeni Türkiye Yürüyüşü”, **Yeni Şafak**, 28 Ağustos, <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/MehmetMetiner/reis-ve-hocanin-yeni-turkiye-yuruyusu/55567> 2014 [30.08.2014].

⁸⁵ “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (1017 S.K.)”, **Resmi Gazete**, 29091 (Ağustos 2014)

⁸⁶ “Milli Savunma Bakanlığı (1019 S.K.)”, **Resmi Gazete**, 29091, (Ağustos 2014)

AKP'nin kurucu isimlerinden olan mevcut Cumhurbaşkanı Abdullah Gül olmak üzere Parti mensuplarının itirazlarının bulunmaması, Recep Tayyip Erdoğan'ın Parti kadroları üzerindeki etkisi konusunda eleştirilerin artmasına neden olmuştur.⁸⁷

Bahsi geçen tüm bu faktörler nedeniyle karizmatik lider özelliğinden beslenen bir yapıya işaret eden AKP örgütlenmesi, Parti kimliğinden bahsederken, baskın lider olarak Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan'ın da kimliğinden bahsetmeyi zorunlu kılmaktadır. Liderin ziyadesiyle etkili olduğu Parti kimliği çerçevesinde lider, sadece Parti değerlerini dillendiren bir figürden ziyade, değerlerin kendisini temsil eder durumdadır. İstanbul'un kenar mahallelerinden birisi olarak değerlendirilebilecek Kasımpaşa'da doğan; İmam Hatip Lisesi'nde eğitim gören; 18 yaşından itibaren Milli Selamet Partisi gençlik kolları ile başlayan ve temelde muhafazakâr ve siyasi İslam ile özdeşleştirilen partilerle devam eden siyasi bir geçmişe sahip olan; kişisel hayatındaki referans noktasının İslam olduğunu sık sık dile getiren ve başta İstanbul Belediye Başkanı olduğu dönemdeki muhafazakâr uygulamaları ve o yıllardan itibaren *"ben İstanbul'un imamıyım"* gibi muhafazakâr söylemleri ile gündeme gelen (belediye tesislerindeki içki yasağı, Ramazan ayında belediye binasındaki yemekhane ve çay ocağının kapatılması gibi) Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan'ın⁸⁸ "muhafazakâr demokrat" olarak tanımlanan Parti kimliğinin temel değerlerini şahsında kişiselleştirdiği ve bu bakımdan liderin kişiliği, inancı, eğitimi ve siyasi geçmişi gibi faktörlerin Parti kimliği üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

3.1.3.3. Lider Ağırlıklı Parti Örgütlenmesinin Dış Politika Kararlarına Etkisi

Genel Başkan Recep Erdoğan'ın, Parti üzerindeki etkisi ve baskın lidere tabi Parti yapısı, liderin yalnızca yerel siyaset ile ilgili kararlarda değil, dış politika kararlarında da etkili olmasına neden olmaktadır. Türkiye'de dış politika kararlarının alınması sürecindeki geleneksel aktörler; Bakanlar Kurulu, Dışişleri Bakanlığı ve ek olarak Cumhurbaşkanlığı ve Genelkurmay Başkanlığıdır. Ancak AKP'nin kurucu kadrosunun içinde yer alan ve Parti'nin Genel Başkanlığı'nı da yürütmüş olan Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün, Parti'nin iç ve dış politika kararlarında genel olarak

⁸⁷ Çiğdem Toker, "Dünkü Resmi Gazete'yi Saklayın", **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/106917/Dunku_Resmi_Gazete_yi_Saklayin.html [25.08.2014].

⁸⁸ Göksel Özköylü, "Kasımpaşalı Tayyip, Nasıl Tayyip Erdoğan Oldu", **Hürriyet**, <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/tayyiperdogan/tayyip.asp> [15.04.2014].

Parti'ye ve doğal olarak Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan'a engel teşkil etmeyecek bir tablo çizdiği görülmektedir. Nitekim 2007 yılında Köşk'e çıkan Abdullah Gül, AKP Hükümeti döneminde önüne gelen 886 yasadan yalnızca 4'ünü veto ederek⁸⁹ genel olarak hükümet kararlarına paralel hareket etmiştir.

Ayrıca Genel Başkan ve Genel Merkez'in etkili olduğu bir ön seçim sistemi ile belirlenen milletvekillerinin, mevcut sistem nedeniyle dış politika kararları üzerindeki etkileri azalmakta, Meclis'te çoğunluğu sağlamış bir Parti olarak kendilerini daha çok lidere sadık hisseden **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 2014 milletvekillerinin dış politika kararlarında liderin görüşlerine paralel hareket etmeleri beklenmektedir.⁹⁰

İşte Gül'ün köşk karnesi: Geleni onaylamış

Görev süresi 28 Ağustos'ta bitecek olan 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 7 yıllık görev süresi boyunca birçok ilke imza attı. En çok seyahat eden Cumhurbaşkanı oldu. Önüne gelen 886 yasadan sadece 4'ünü veto etti.

Bir sonraki bölümde detaylıca anlatılacağı üzere başta Dışişleri Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu ve Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere Türk siyasi hayatı ve dış politika kararlarındaki etkili kurumların karar alma mekanizmaları ve kadroları üzerinde yapılan değişiklikler ile genel olarak hükümetin, özelde ise Başbakan'ın bu kurumlar üzerindeki otoritesi arttırılmıştır. AB eksenli demokratikleşme sürecinde gerçekleştirilen düzenlemeler, sivil otorite üzerindeki geleneksel kısıtlamaları zayıflatarak Başbakan'ın otoritesini ve pozisyonunu güçlendirmiştir.

⁸⁹“İşte Gül'ün Köşk Karnesi: Geleni Onaylamış”, **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/103255/iste_gul_un_kosk_karnesi__Geleni_onaylam_is.html [20.08.2014].

⁹⁰ Ertan Efegil, **Türkiye İçin Yeni Bir Dış Politika Karar Verme Modeli Önerisi**, (Ankara: USGAM Raporu, 2012), 12.

Ayrıca 2009 yılında Dışişleri Bakanlığı koltuğuna oturan ve “Stratejik Derinlik”, “Komşularla Sıfır Problem” ve “Medeniyetler İttifakı” gibi iddialı kavram ve dış politika öngörülerini ile ön plana çıkan Ahmet Davutoğlu’nun da dış politika karar ve uygulamalarında genel olarak Parti kimliği ve dolayısıyla liderin kimlik ve değerlerine aykırı hareket etmediği bilinmektedir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın kimliği ile uyumlu muhafazakâr İslam kimliği ve Osmanlı mirası coğrafyalara yönelik tarihsel, kültürel ve dini algısı, dış politika kararlarına da yansımıştır.

Dışişleri Bakanlığı öncesinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın dış politika danışmanlığını yapan ve Erdoğan’ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Parti’nin Genel Başkanı olarak seçilen Ahmet Davutoğlu’nun Genel Başkanlığı’nı devraldığı Kongre’de, genel olarak Recep Tayyip Erdoğan’ın çizgisinden ve önceliklerinden sapmayacağına yönelik “bağlılık ve vefa” temalı konuşması⁹¹ da, Ahmet Davutoğlu ve Recep Tayyip Erdoğan arasındaki siyasal ve ideolojik benzerlik ve birlikteliği gözler önüne sermiştir. Ancak bu durumun sürdürülebilirliğine ilişkin öngörüler, çalışmanın sonuç bölümünde tartışılacaktır.

Aylin Ş. Görener ve Meltem Ş. Ucak tarafından hazırlanan ve Margaret Hermann’ın tasarladığı “Liderlik Kişisel Özellik Analizi (*Leadership Trait Analysis*)” kullanılarak Recep Tayyip Erdoğan’ın liderlik profilinin çıkarıldığı bir çalışmada, Erdoğan’ın olayları kontrol edebilme kabiliyetine yönelik inanç kategorisindeki puanı, dünya genelindeki diğer liderlere oranla yüksek çıkmıştır. Çalışma kapsamında bu durumun, liderin siyasal çevresindeki sınırlara saygı mı göstereceği yoksa bu sınırları

⁹¹“Davutoğlu’nun Merhaba Konuşması”, **Radikal**, 27 Ağustos 2014, http://www.radikal.com.tr/politika/davutoglundun_merhaba_konusmasi-1209336 [01.09.2014].

zorlayacağını mı belirleyen bilgiyi verdiği düşünülmektedir. Başbakan Erdoğan'ın siyasi ortamdaki olayları etkileyebileceğine yönelik inancı konusundaki yüksek puanı, siyasi çevrede mümkün olan şeylerin sınırlarını zorlayabileceğine ve bu sınırları aşmaya çalışacağına işaret etmektedir.⁹² Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın değişmesi gerektiği veya Başkanlık sistemi gibi alternatif yönetim sistemleri sürekli dile getiriyor oluşu, Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi sınırların ve uzun süredir mevcut olan teamüllerin dönüşümüne yönelik iradesine örnek teşkil etmektedir. Çalışmaya göre mevcut zamanda gerçekleşen problemlerin sorumluluğunu alacağı ve kendinden emin, iddialı ve bazen tartışmalı bir liderlik tarzı ortaya koyacağı beklenen Recep Tayyip Erdoğan'ın, Parti kimliği, Parti'nin iç ve dış politika karar ile yönelimleri konusundaki etkisi ve proaktif tutumu bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, mevcut sistemik değişikliklerle devlet kurumlarında, önceki kadroların dış politika anlayışı ve siyasi tutumlarının (dolayısıyla Genel Başkan'ın etkili olduğu Parti kararları karşısında etkili olabilecek muhalif karar alma birimlerinin) tasfiye edildiği bu tabloda, dış politika ile ilgili iradesini her fırsatta ve yüksek sesle dile getiren Başbakan Recep Tayyip Erdoğan etkili bir figür olarak ön plana çıkmaktadır. Charles Hermann'a göre liderin, dış politika kararlarını şekillendiren baskın bir lider konumunda olabilmesi için mevcut kaynakları istediği amaçlar doğrultusunda kullanabilmesi, dış politikada hayati kararları alabilecek siyasi gücünün bulunması ve dış politika ile ilgili aktif bir katılım sergilemesi gerekmektedir.⁹³ 2002 genel seçimlerinde yüzde 34 olan oy oranını 2007 seçimlerinde yüzde 46'ya ve 2011 seçimlerinde yüzde 50'nin üzerine çıkaran Parti'ye yönelik, Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan'ın, seçmen desteği üzerinde önemli bir etkisinin bulunduğu kamuoyu araştırmaları ile desteklenmesi, kendisinin mevcut kaynakları kullanabilecek bir siyasi otorite olduğu algısına neden olmaktadır. Ayrıca ABD, Mısır, Etiyopya, Fas, Türkmenistan, Rusya, Belçika, Azerbaycan ve benzeri pek çok yurtdışı gezisine çıkan, İsrail'e ve İsrail saldırganlığına destek veren ülkelere yönelik eleştirilerini ve Filistin'e yönelik desteğini her platformda dile getiren, Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan plana aktif destek veren, katıldığı Birleşmiş Milletler toplantılarında Güvenlik Konseyi'nin

⁹² Aylin Ş. Görener, Meltem Ş. Ucal, "The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdoğan: Implications for Turkish Foreign Policy", **Turkish Studies**, vol. 12, no.3 (2011): 368.

⁹³ Hermann, "Changing Course...", 11.

yapısına ve uluslararası nükleer rejimine yönelik eleştiri ve taleplerini dile getiren, Mısır'daki darbeye destek veren ülkeleri ve Afrika'yı sömürgeleştiren güçleri eleştiren⁹⁴ Recep Tayyip Erdoğan'ın dış politika ile ilgili aktif bir katılım sergilediği ve dış politika konularındaki iradesini çeşitli platformlarda sık sık dile getirdiği de görülmektedir. Tüm bunlar AKP dönemi Türk dış politikası analizinde, baskın lider olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın eylemlerini ve söylemlerindeki tutarlılık veya tutarsızlığı da analiz konusu haline getirmeyi gerektirmektedir.

3.2. Siyasi Parti Kimliği ve Dış Politikadaki Yansımaları

Bir ülkenin dış politikasındaki değişiklik veya yeni bir yönelim, diğer ülkeler için de önemli sonuçlar doğurabileceğinden dolayı özel ilgi gerektiren bir durumdur. Ülkelerin dış politika eğilimlerinde yaşanan değişiklikler sonucu savaşlar başlayabilmekte veya sona erebilmekte, ekonomi ve refah etkilenebilmekte, ittifaklar yeniden şekillenebilmekte ve Soğuk Savaş'ın başlangıcı göz önüne alındığında bazen tüm uluslararası sistem dahi etkilenebilmektedir.⁹⁵

3.2.1. Karar Alıcı Aktörler ve Dış Politika Kadrolarındaki Sistemik Dönüşüm

Çevre olarak tasvir edilen kesimlerin yerel siyasette temsilinin ve bu grupları temsil ettiğini iddia eden AKP'nin siyasal gücünün artması, öncelikle dış politikada etkili olan aktörlerin değişmesine neden olmuştur. Muhafazakâr demokrat olarak tanımladığı siyasi kimliği bağlamında dış politikada bir revizyona giden AKP hükümeti, devlet kurumları ve bürokrasiyi de yeniden düzenleyerek, devlet kurumlarındaki eski kadroların yeni siyasi tutum ve dış politika anlayışına karşı hamlelerde bulunmasını engellemeye çalışmıştır. Parti kimliğini ve dış politika anlayışındaki dönüşümü, devlet kadrolarındaki sistemik değişikliklerle de desteklemeye çalışan AKP hükümeti, “öteki” olarak tanımlanabilecek eski bürokrasi kadrolarını temsil eden kurumların tasfiyesi ve dönüşümün yolunu açan yasal düzenlemelerde bulunmuştur. Bu girişimler arasında özellikle dış politikanın en önemli kurumu olan Dışişleri Bakanlığı'nın kurum hafızası ve kimliğindeki devamlılıkları kırma amaçlı kararları görmek mümkündür. Torba Kanun olarak bilinen

⁹⁴Kemal İnat, “Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Dış Politika Çizgisi”, <http://setav.org.tr/%E2%80%98cumhur-baskani-erdoganin-dis-politika-cizgisi/yorum/16116> [11.08.2014].

⁹⁵ Hermann, “Changing Course...”, 4.

6495 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında;

“Büyükelçi olarak atanarlardan Bakanlığa veya diğler kamu kurum ve kuruluşlarına mensup olanlar ile açıktan atanarl merkeze döndüklerinde Bakanlıkta çalışabilirler, Bakanlıkteki görevleri süresince büyükelçi unvanını kullanmaya devam ederler ve Bakanlıkta yönetici kadrolarına atanma dâhil meslek mensubu olanlar arasında büyükelçiliğe atanarlarla aynı hükümlere tabi olur ve aynı haklardan yararlanırlar”⁹⁶

hükümü düzenlenmiş, bu yolla hükümetin istediği, yerel ve dış siyasete paralel kararlar alabilecek büyükelçilerin dışarıdan atanmasının ve ardından Dışışleri Bakanlık merkez teşkilatının kadrosunda yer alabilmesinin önü açılmıştır. Ayrıca Dışışleri Bakanlık memurlarının zorunlu emeklilik yaşını 65’ten 61’e indirilmesini sağlayan yasa yürürlüğe girmiş ve yasanın ardından pek çok deneyimli diplomat emekli olmak durumunda kalmıştır.⁹⁷

15 Ocak 2003 tarihinde 2945 sayılı kanunla, Milli Güvenlik Kurulu’nun yapısında da değişikliğe gidilmiş, Kurul Genel Sekreterliği askeri bir kadro olmaktan çıkarak sivil aktörlerin de Genel Sekreter olabilesinin yolu açılmıştır.⁹⁸ Kurul üyeleri arasına Başbakan Yardımcıları ve Adalet Bakanı da eklenerek üye sayısı 15’e çıkarılmış, Kurul’un ayda bir defa yerine iki ayda bir toplanması kararlaştırılmış ve Genelkurmay Başkanı’nın Kurul’un olağanüstü toplanması için teklif verme yetkisi kaldırılmıştır.⁹⁹ 7 Ağustos 2003’te gerçekleştirilen ek düzenlemeler ile Genel Sekreter’in başbakan tarafından atanması hükme bağlanmış ve Genel Sekreterliğin uygulamaları takip ve kontrol yetkisi Başbakan Yardımcısı’na devredilmiştir.¹⁰⁰

Özellikle askeri darbeler nedeniyle Türk siyasi hayatının ve dış politika kararlarının etkili aktörlerinden olan Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili de yasa değişikliğine giden ve ordunun siyasetteki etkisini kırarak kendi sivil otoritesini sağlamlaştırmaya çalışan AKP hükümeti, darbeye imkân tanıdığı iddia edilen TSK İç Hizmet Kanunu’nun 35. Maddesi’nde yer alan ibarelerde değişiklik yapılmasının önünü açmıştır. Yasa değişikliği kapsamında “*Silahlı kuvvetlerin vazifesi; Türk*

⁹⁶ “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (6495 S.K.)”, **Resmî Gazete**, 28726 (Temmuz 2013)

⁹⁷ Gencer Özkan, “2000’li Yıllarda Türkiye’de Dış Politika Yapım Süreci”, **XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi**, ed. Faruk Sönmezoglu, Nurcan Özgür Baklacıoglu, Özlem Terzi, (İstanbul: Der Yayınları, 2012): 5-54.

⁹⁸ AK Parti, “Milli Güvenlik Kurulunun Yapısını Yeniden Düzenledik” www.akparti.org.tr/site/icraat/14634/milli-guvenli-kurulunun-yapisini-yeniden-duzenledik [05.08.2014].

⁹⁹ Milli Güvenlik Kurulu, “Hakkımızda”, www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda [05.08.2014].

¹⁰⁰ Özkan, “2000’li Yıllarda Türkiye’de...”, 28-29.

yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır” ifadesi;

“Silahlı kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, TBMM kararıyla yurtdışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır”¹⁰¹

şeklinde değiştirilmiştir.

Benzer şekilde siyasi dinamikler üzerinde etkili bir devlet kurumu ve kontrol aracı olan Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu üzerinde yapılan değişikliklerle Teşkilat üzerinde hükümetin siyasi kontrolü arttırılmaya çalışılmıştır. Örneğin 17 Şubat 2012 tarihinde 6278/1 md üzerinde yapılan değişiklik;

“MİT mensuplarının veya belirli bir görev ifa etmek üzere kamu görevlileri arasından Başbakan tarafından görevlendirilenlerin; görevlerini yerine getirirken, görevin niteliğinden doğan veya görevin ifası sırasında işledikleri iddia olunan suçlardan dolayı ya da 5271 sayılı Kanun’un 250nci maddesinin 1.fikrasına göre kurulan ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçları işledikleri iddiasıyla haklarında soruşturma yapılması Başbakan’ın iznine bağlıdır”¹⁰²

olarak düzenlenen maddenin, Başbakan’ın ve dolayısıyla Parti’nin teşkilat kadrosu üzerindeki denetimini arttırıcı bir etkiye sahip olduğu açıktır.

Ayrıca, başta anayasayı yorumlama ve kanuni işlemleri yürürlükten kaldırma gücünü elinde bulunduran Anayasa Mahkemesi olmak üzere, özellikle siyasi partilerin kapatılma davaları nedeniyle siyasi yapı üzerinde son derece etkin bir kanat olan yargı organları üzerinde de hükümetin kontrolünü arttıracak değişikliklere gidilmiştir. 12 Eylül 2010 tarihinde anayasa değişikliklerinin oylandığı ve %57,88 oranında kabul gören referandum kapsamındaki anayasa değişiklikleri ile 11 olan Anayasa Mahkemesi üye sayısı 17’ye çıkarılarak, 3 üyenin TBMM ve 14 üyenin Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi sağlanmıştır.¹⁰³ Ek olarak, sözleri ve eylemleri nedeniyle partisinin kapatılmasına neden olan milletvekillerinin yasaklı hale gelmesinin önüne geçilmiştir.¹⁰⁴ Ayrıca önceki düzenlemelere göre Yargıtay ve Danıştay tarafından seçilen Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerinin sayısı arttırılmış, HSYK üyeliği Yüksek Yargı dışındaki hakim ve savcılara da açılmış ve birinci derece mahkemelerdeki yargı üyelerinin de bu seçimlerde söz sahibi olmasının

¹⁰¹“TSK 35. Madde Değiştirildi” **Hürriyet**, 14 Temmuz 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23718265.asp> [11.08.2014].

¹⁰² “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu (6189 S.K.)”, **Resmî Gazete**, 18210 (Kasım 1983): 26.

¹⁰³ “12 Eylül Referandumu Ne Getiriyor?”, **Zaman**, 3 Ağustos 2010, http://www.zaman.com.tr/politika_12-eylul-referandumu-ne-getiriyor_1011802.html [18.08.2014].

¹⁰⁴ “12 Eylül Referandumu...”

önü açılmıştır.¹⁰⁵ Son olarak referandumda yapılan değişiklikler kapsamında, savaş hali haricinde sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasının önüne geçilerek Türk siyaseti üzerinde etkili iki kurum olan yargı ve orduyu temsil eden askeri yargının da görev alanı daraltılmıştır.

AKP döneminde Milli Güvenlik Kurulu'nun yapısına yönelik değişikliklerle birlikte ordu başta olmak üzere seküler merkeze ait kurumların etkilerinin sınırlandırılması sonucunda dış politikada o güne dek hâkim olmamış muhafazakâr bir atmosfer etkili olmaya başlamış ve o zamana dek etkili olmamış İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı, Kimse Yok mu Derneği, Mazlumder, Deniz Feneri gibi çevreyi oluşturan aktörlerin dış politika süreçlerine dâhil olmaya başladığı görülmüştür.¹⁰⁶ Ayrıca, yeniden tanımlanan dış politika vizyonu bağlamında özellikle yakın bölgedeki komşu ülkelerle ekonomik entegrasyon sağlama arayışı, klasik anlamdaki dış politika aktörlerinin yanı sıra iş adamları, MUSIAD, TOBB ve TUGEV gibi sektörel dernekler, sivil toplum örgütleri gibi aktörlerin dış politikadaki etkisinin artmasına neden olmuştur.

3.2.2. Yeni Dış Politika Kimliği ve Ulusal Çıkar

Bürokratik gruplar, koalisyonlar ve liderler anlamında Cumhuriyet tarihinin geleneksel politika yapıcısı olan aktörlerde yaşanan bu değişim, “öz”ün ne olduğu ve bu bağlamda dış politikada “dost” ve “düşman” tanımları ve ulusal çıkar anlayışında da dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur. AKP'nin muhafazakâr kimliği, yeni Türk dış politikasında Arap Orta Doğu'suyla ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgesel mücadelede özellikle Filistin ve İran'a yönelik aktif destek olarak yansıma bulmuştur.¹⁰⁷ Başta Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve kendisi ile benzer siyasal ve ideolojik duruş sergileyen Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu olmak üzere AKP dış politika yapıcıları, ülkenin tarihsel ve uluslararası konumunu, medeniyet vurgusuyla tekrar tanımlamış; milli güvenlik, tehdit ve çıkar algılarını, bu perspektif üzerinden yeniden yorumlamışlardır.¹⁰⁸ “*Komşularla sıfır sorun*” olarak söylemleştirilen yeni dış politika vizyonu bağlamında komşu ülkelerden geldiği düşünülen tehdit algısı ve Batı

¹⁰⁵ “12 Eylül Referandum...”

¹⁰⁶ Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013):289.

¹⁰⁷ Ziya Öniş, “Multiple Faces of the New Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique”, **Insight Turkey**, vol.13, no.1 (2011): 62.

¹⁰⁸ Duran, “Türk Dış Politikasının...”, 20.

merkezli dış politika pratikleri de yeniden yorumlanmış ve özellikle Cumhuriyet tarihi boyunca ihmal edilmiş olduğu düşünülen başta Orta Doğu olmak üzere diğer bölgeler ile entegrasyon arayışına girilmiştir. Bu yeni dış politika anlayışı kapsamında Türkiye'nin uluslararası kamuoyundaki meşruiyetini ve görünürliğini arttırmak amacıyla 2010 tarihinde Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü kurulmuş, Koordinatörlük kuruluş amacını *“Türkiye'nin yeni hikâyesini etkin bir şekilde anlatmayı, farklı kesimlerle diyaloga geçmeyi ve çok taraflı bir iletişim ekseninde faaliyet yürütmeyi amaçlamaktadır”*¹⁰⁹ olarak ifade etmiştir. Türkiye'nin tarihi ve coğrafyası nedeniyle bölgede söz sahibi olan aktif bir ülke olmasını öngören bu dış politika anlayışı, kimi kesimler tarafından özellikle Osmanlı geçmişine ait bölgelere yönelmiş olması nedeniyle “Yeni Osmanlıcı” bir arayış olarak yorumlanmıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın *“Kudüs'ün kaderinin İstanbul ve Ankara'nın kaderi ile aynı olduğu”*nu söylemesi, Filistin davasını sahiplenmesi ve bunu her türlü ulusal ve uluslararası platformda dillendirmesi ve 2009 Davos Zirvesi'ndeki *“one minute”* çıkışı gibi olaylar, Orta Doğu'da etkin bir aktör olmak hedefi ile başta laiklik olmak üzere Cumhuriyet'e ait temel ilkelere taviz verildiği eleştirilerine neden olmuştur. Ayrıca bu olaylar dış politikanın, dinsel bir motivasyona ve iç politikaya eklemlendiği, dinsel kimliğin dış ve iç siyaseti biçimlendirdiği, AKP'nin, Batılı ve laik bir ulusal kimlik yerine Sunni Müslüman bir kimlik giydirmeye çalıştığı olduğu ve dış politikanın bu amaç için bir araç olarak kullanıldığı eleştirilerini de beraberinde getirmiştir.

AKP, Parti programında Türkiye'nin AB, ABD ve NATO başta olmak üzere Batı ile bağının önemine vurgu yapmaya devam etmiş, ancak diğer taraftan da Türkiye'nin Müslüman ülkelerle olan ilişkilerine özel bir önem atfetmiştir. AKP'nin yeni çok boyutlu dış politika anlayışında Batı ile olan ilişkiler, Müslüman dünya ile olan ilişkilerin yerine geçmekten ziyade, bu ilişkileri tamamlayıcı görev üstlenen faktörler olarak değerlendirilmiştir. Bu yeni politikanın yansıması, Türkiye'nin Suriye ve İran ile gelişen ilişkilerinde ve Filistin meselesi gibi bölgedeki temel tartışma konularında aktif taraf haline gelmesinde görülmüştür. Filistin'in yanında yer alan ve İsrail devletini açıkça eleştiren bir tutum takınan AKP hükümeti ayrıca, İran'a yönelik ambargo teklifi karşısında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde hayır oyu

¹⁰⁹Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, <http://www.kdk.gov.tr/kurumsal/vizyon-misyon/8> [05.08.2014].

“Vizyon”,

kullanan yegâne ülkelerden birisi olmuş ve bu gibi tutumlarıyla Batılı ittifakın çıkarlarına ters düşen dış politika hamleleri ile gündeme gelmiştir. Ayrıca Haziran 2004'te ilk defa bir Türk akademisyen, Ekmelleddin İhsanoğlu, İslam Konferansı Örgütü'nün genel sekreteri olarak seçilmiş, bu durum Türkiye'nin İslam dünyasında aktif roller alması ve özgüvenin artması olarak yorumlanmıştır.¹¹⁰ Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, dış politika anlayışını yansıtan "Stratejik Derinlik" isimli kitabında kültürel benliğin reddine dayalı Batı odaklı dış politika tutumunu eleştirerek, Türkiye'nin kültürel ve tarihi kimliğini koruması gerektiğini vurgulamıştır. *"Türkiye'de çoğu zaman varsayılan görüşün aksine Türkiye'nin AB ile onurlu bir ilişkiyi kendi jeokültürel aidiyet derinliğini reddederek sağlayamayacağını"*¹¹¹ belirten Davutoğlu'na göre:

"AB ile girilen entegrasyon sürecinin her olumlu safhasında total bir tarih reddi ve Avrupa yönünde radikal bir medeniyet kırılması söylemi benimsenirse, karşı karşıya kalınan her olumsuz tavırda da psikolojik bir refleksle vulgarize Avrupa karşıtlığı yapılırsa ne sağlam ve süreklilik arz eden bir kültürel aidiyet kimliği oluşturulabilir, ne de temasa geçen toplum nezdinde bir saygı kazanılabilir."¹¹²

Davutoğlu'nun dış politika anlayışı kapsamında Avrupa Birliği artık Türkiye'nin Batılı kimliğini onaylayacak bir kurum olarak görülmekten ziyade, Türkiye'nin küresel anlamda gücüne katkı yapacak bir araç olarak değerlendirilmelidir.¹¹³

3.2.3. Yeni Dış Politika Anlayışının Yerel Siyasetteki Yansımaları

AKP'nin bu yeni dış politika anlayışı, yerel siyasette de çeşitli şekillerde yansıma bulmuş, özellikle Osmanlı geçmişine ait ve dini geleneklerin yeniden keşfedildiği görülmüştür. AKP'nin, Osmanlıca dersinin, ortaokullarda seçmeli ders olarak verilmeye başlanması talebi ve Başbakan Erdoğan'ın; *"İsteseler de istemeseler de bu ülkede Osmanlıca da öğrenilecek ve öğretilecek"*¹¹⁴ iddiası da bu durumun, AKP politikacıları tarafından teşvik edildiğine işaret etmektedir.

Ayrıca kimi yorumlara göre İslami bir motivasyona eğilimli dış politika söylemi, ülke içinde de Batı karşıtı ve Yahudi aleyhtarı bir havanın oluşmasına neden

¹¹⁰ Warning, "The Impact of Changing...", 129.

¹¹¹ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, (İstanbul: Küre Yayınları, 2001), 546.

¹¹² Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, 541.

¹¹³ Tarız Oğuzlu, "Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?", **Turkish Studies**, vol.9, no.1 (2008):11.

¹¹⁴ "İsteseler de İstemeseler de Osmanlıca Öğretilecek", **Zaman**, 8 Aralık 2014, http://www.zaman.com.tr/gundem_isteseler-de-istemeseler-de-osmanlica-ogretilcek_2262919.html [16.01.2015].

olmuştur. AKP tabanında özellikle AB ve ABD'ye yönelik eğilimlerde düşüş yaşanırken, İran gibi radikal İslam ülkelerine yönelik eğilimlerde artış yaşandığı görülmüştür.¹¹⁵ Hükümetin AB üyeliğine yönelik heyecanını kaybetmesine paralel olarak AB üyeliğine yönelik kamusal desteğin de azaldığı yönünde anket çalışmaları yapılmıştır.¹¹⁶ 2006 yılında Pew Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen bir anket çalışmasına göre genel olarak Türkiye'de Batı yanlısı duyarlılıklarda bir azalma görülürken, yine 2006 yılında Almanya Marshall Fonu tarafından düzenlenen bir ankete göre de Türk halkının Müslüman ülkeler ve Müslümanlık ile ilgili konulara yönelik tutumlarında artma görülmektedir.¹¹⁷ Ayrıca TESEV tarafından düzenlenen bir ankete göre kendisini ve doğal olarak kimliğini Müslüman olarak tanımlayan bireylerin sayısı, AKP'nin başa geldiği 2002 yılı ile 2007 arasında %10 oranında artmıştır.¹¹⁸ Yine bu yorumlara göre daha da önemlisi, Türk milliyetçiliği, İslami milliyetçilik ile birlikte yeniden yorumlanmaya başlamış ve Sünni Müslüman kimliğin etkisinin hissedildiği dış politika, Müslüman coğrafyalara yönelik yaklaşma nedeniyle ümmetsel bir taban kazanmış; Sünni Müslüman toplumların tümünü kapsayan bu ümmetsel algı Türk milliyetçiliğine eklemlenmiştir. Ayrıca bu durum ülke içindeki etnik ve dini azınlıklara karşı duyulan tepkinin arkasındaki en önemli sebeplerden birisi olarak yorumlanmaya başlamıştır.¹¹⁹

Kimi analizler, dış politika ve yerel siyaset arasındaki bağın, AKP hükümeti döneminde giderek daha güçlü hale geldiğini de savunmaktadır. Bu yorumlara göre AKP

Radikal, 25 Mart 2013

hükümeti özellikle 2007 seçimleri sonrası dönemde, dış politika girişimlerini, yerel

¹¹⁵ Bozdağlıoğlu, "Modernity, Identity...", 70.

¹¹⁶ Öniş, "Multiple Faces...", 54.

¹¹⁷ Soner Çağaptay, "Secularism and Foreign Policy in Turkey: New Elections, Troubling Trends", <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/secularism-and-foreign-policy-in-turkey-new-elections-troubling-trends> [01.09.2014].

¹¹⁸ Çağaptay, "Secularism and Foreign..."

¹¹⁹ Bozdağlıoğlu, "Modernity, Identity...", 71.

siyasetteki koalisyon tabanını genişletmek ve güçlendirmek için stratejik bir araç olarak kullanma eğilimindedir.¹²⁰ Örneğin abluka altındaki Gazze'ye yardım malzemesi götürmek üzere İnsani Yardım Vakfı (İHH) kontrolünde yola çıkan gemiye 31 Mayıs 2010 tarihinde, İsrail'den 70-80 mil açıktaki uluslararası sularda İsrail askerleri tarafından müdahale edilmesi ve yolcuların bir kısmının ölümü ile sonuçlanan Mavi Marmara olayının ardından, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile yaptığı telefon görüşmesinde Türkiye'den özür dilediği iddiası, ulusal bir gurur meselesi olarak kamuoyu ve medyada yansıma bulmuştur. AKP Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı İ. Melih Gökçek'in İsrail'in özür dilediği iddiasına yönelik il genelinde astırdığı *"Sayın başbakanımız, ülkemize bu gururu yaşattığınız için minnettarız"* yazılı bilbordlar, AKP politika yapıcılarının bu durumu Parti'nin kamuoyu nezdindeki itibarını arttırmak amacıyla bulundukları girişimlerin bir örneği olarak gösterilebilmektedir. Benzer bir örnek olarak Başbakan Erdoğan'ın 2009 Davos Zirvesi'nde İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e yönelik suçlamaları ve *"One Minute"* çıkışı, Başbakan Erdoğan'ın dış politikadaki büyük bir başarısı olarak tasvir edilmiş ve 2011 seçimleri için hazırlanan parti broşürlerinde bu olay aracılığıyla haksızlıklara hayır diyen güçlü bir Parti imajı çizilmeye çalışılmıştır.¹²¹

Hükümetin, bağımsız ve iddialı yeni dış politika anlayışı, bu anlayışı yerel siyasetteki güç mücadelesinde sürekli olarak söylemleştiren oluşu ve bölgedeki tartışmalarda yerini yüksek sesle belli eden Türk hükümetinin Müslüman ve Arap dünyada arttığı algısı yaratılan popülaritesi, özellikle AKP tabanı ve seçmen kitlesinde, ümmetsel milliyetçi duyguları cezbeden ve toplumsal özgüveni arttıran bir faktör olmuştur.¹²² Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da, Türkiye'nin kendi kültürel aidiyetini ve tecrübe birikimini harekete geçirerek çevresindeki havzalarda etkili bir güç olmasını öngören dış politika anlayışında bu toplumsal özgüvenin önemine şu sözlerle vurgu yapmıştır; *"Stratejik yenilenme her şeyden önce yeni bir stratejik anlamlandırma çerçevesini ve bu çerçevenin dayandığı yeni bir duruşu gerekli kılmaktadır. Bu anlamlandırma sürecinde temel çıkış noktası toplumsal psikolojinin bir özgüven ile yeniden inşa edilmesidir."*¹²³

¹²⁰ Öniş, "Multiple Faces...", 51.

¹²¹ Özkan, "2000'li Yıllarda Türkiye'de...", 42.

¹²² Öniş, "Multiple Faces...", 57.

¹²³ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, 559.

3.3. AKP'nin Siyasi Kimliği ve Söylemlerindeki Dönüşüm

AKP, özellikle kuruluş döneminde hem Türk siyasi sisteminin temel parametreleri ile barışık bir kimlik söylemi geliştirerek yerel güç mücadelesinde yerini sağlamlaştırmaya çalışmış, hem de Parti programı ve demeçlerinde Batılı kurum ve değerleri referans göstererek uluslararası koalisyonların da desteğini almaya çalışmıştır. Ancak hem yerel hem de uluslararası siyasetteki dinamiklerle şekillenen muhafazakâr demokrat Parti kimliği, sabit bir anlama sahip olmamış, farklı zamanlarda farklı şekillerde kurgulanarak tam da İnşacılık'ın kimliğin değişkenliğine yaptığı vurguya paralel olarak evrilmiştir. AKP, Parti kimliğini günün şartlarına uygun olarak yeniden tanımlarken, değişen koşullarla birlikte kimliğini değiştirecek politika değişikliklerinden de kaçınmamıştır. Bu değişiklikler çerçevesinde iç politikadaki söylemlerinde farklılaşmalar sergileyen AKP hükümetinin yerel siyasetteki söylemlerindeki bu dönüşüm, dış politikadaki söylem ve uygulamalarda da gözlemlenebilmektedir.

3.3.1. Yerel Siyaset ve Toplumsal Hayata Yönelik Söylemlerdeki Dönüşüm

Kimliğin parametrelerindeki dönüşümlerle birlikte söylemlerde de yaşanan dönüşümler bağlamında, 2002 seçimleri sonrası ilk hükümet döneminde farklılıkları kabullenen, kozmopolitliğe ve toleransa vurgu yapan muhafazakâr demokrasi söylemi, sonraki hükümet dönemlerinde daha otoriter ve dışlayıcı bir tutum ile “biz” ve “onlar” arasında sınır çizmesi bakımından eleştirilmektedir.¹²⁴ Özellikle ilk hükümet döneminde Cumhuriyet'in laiklik gibi temel ilkeleri ile uzlaşmış, din merkezli olmayan, Batı ile özdeşleştirilen insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi değerlerin savunucusu bir kimlik söyleminde bulunan AKP'nin, sonraki iki hükümet döneminde özellikle toplumsal hayatla ilgili muhafazakâr bir duruş sergileyen düzenleme ve demeçlerindeki artış dikkat çekici olmuştur.

Müstehcen ve sakıncalı bulunan kitaplar, diziler ve afişlerle ilgili yasak ve sansür haberlerinin artmasına ek olarak, Eylül 2013'ten itibaren saat 22:00 ile 06:00 saatleri arasında alkollü içki satışına yasak getiren hükümetin bu uygulaması, toplumun seküler kesimi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ayrıca toplumsal hayatla ilgili muhafazakâr söylemlerde bulunan hükümet yetkililerinin bu anlamda

¹²⁴ Alpan, “AKP's Conservative Democracy...”

geliştirdikleri özellikle son hükümet dönemindeki dilin, ilk hükümet dönemindeki uzlaşmış söylemlerden farklı olduğu görülmektedir. Örneğin son hükümet döneminde kürtaj ve sezaryen gibi bireyin özel hayatına dair konularda görüşünü dile getiren AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın; *"Sezaryenle doğuma karşı olan bir başbakanım. Kürtaji bir cinayet olarak görüyorum. Buna kimsenin müsaade etme hakkı olmamalı. Ha anne karnında bir çocuğu öldürmüşsün, ha doğduktan sonra öldürmüşsün. Hiçbir farkı yok"*¹²⁵ sözleri, özellikle kadın hakları savunucusu dernekler tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Benzer şekilde toplumsal hayat, aile hayatı, kadın ve erkeğin rolleri gibi yine özel hayata dair konularda demeç veren Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın *"Türkiye'de ahlaki bir çöküntü ve ahlaken bir geriye gidiş yaşandığı"*¹²⁶nı belirterek *"Kuran'ın yeniden keşfedilmesi gerektiğini"*¹²⁷ söylemesi, AKP hükümet yetkililerinin üçüncü hükümet döneminde toplumsal hayatla ilgili geliştirdikleri muhafazakâr dilin önemli örneklerindendir. Bülent Arınç'ın; *"İffet sadece bir isim değil. Kadın için de bir süstür. Erkek için de bir süstür. İffetli olacak. Erkek de olacak. Zampara olmayacak. Eşine bağlı olacak. Kadın ise o da iffetli olacak. Mahrem-namahrem bilecek. Herkesin içinde kahkaha atmayacak. Bütün hareketlerinde cazibedar olmayacak, iffetini koruyacak"*¹²⁸ demeci, başta kadınlarla ilgili sivil toplum kuruluşları olmak üzere sadece ülke içinde değil ülke dışında da tepkiyle karşılanmıştır. AKP Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Hüseyin Çelik'in bir televizyon programındaki kadın sunucunun kıyafetine yönelik olarak *"dün bir kanaldaki yarışma programında sunucu öyle bir kıyafet giymiş ki olmaz bu yani. Kimseye karıştığımız yok ama çok aşırı. Dünyada kabul edilemez"*¹²⁹ şeklindeki demeci de toplumun çeşitli kesimleri ve muhalefet partisi yetkilileri tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Ek olarak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın üniversitelerde kız ve erkek yurtlarına yönelik *"biz kızların ve erkeklerin devlet yurtlarında karışık olarak*

¹²⁵"Erdoğan: Kürtaj Bir Cinayettir", **Milliyet**, 26 Mayıs 2012, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-kurtaj-bir-cinayettir/siyaset/siyasetdetay/26.05.2012/1545254/default.htm> [16.06.2014].

¹²⁶"Arınç: Kadın Herkesin İçinde Kahkaha Atmayacak", **Radikal**, 28 Temmuz 2014, http://www.radikal.com.tr/politika/arinc_kadin_herkesin_icinde_kahkaha_atmayacak-1204217 [12.09.2014].

¹²⁷ "Arınç: Kadın Herkesin İçinde..."

¹²⁸ "Arınç: Kadın Herkesin İçinde..."

¹²⁹"Çelik'ten Dekolte Açıklaması", **Hürriyet**, 8 Ekim 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24880396.asp> [12.09.2014].

kalmasına müsaade etmek istemiyoruz”¹³⁰ demeci, “bu karmakarışık ortamda her türlü şey olabiliyor”¹³¹ diyerek kızların ve erkeklerin bir arada kaldığı evleri

eleştirmesi ve “bunlara da kusura bakmasınlar muhafazakâr demokrat bir iktidar olarak müdahil olmak durumundayız”¹³² diyerek bu tür pratiklerin Parti’nin muhafazakâr demokrat kimliği ile uyuşmadığını açıklaması toplum nezdinde büyük yankı bulmuştur.

Özellikle “çevre” olarak nitelendirilen kesimlerin temsilcisi olma iddiasıyla ortaya çıkan AKP lideri, “ben bir başbakan olarak Anadolu topraklarını bilen, bu ülkede yaşayan anne babaların kahir

Radikal, 28 Temmuz 2014

ekseriyetinin bu işlere asla müsaade etmeyeceğini bilen bir insanım”¹³³ diyerek bu durumu toplumun genelinin düşüncesi olarak lanse etmiş ve toplumsal duyarlılıkların temsilcisi olarak hareket ettiğini ima etmiştir.

Ayrıca ilk döneminde daha ılımlı bir dil kullanmayı tercih eden ve “biz” ve “onlar” ayrımı yapmadan tüm kesimleri temsil etme iddiasında olan bir kitle partisi görüntüsü çizen AKP temsilcilerinin, sonraki dönemlerde toplumsal olaylar karşısında nispeten daha otoriter, dışlayıcı ve ayrıştırıcı bir söylem kullandığı görülmektedir. AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan’ın kendisine ve hükümete yönelik eleştirileri yanıtlarken kullandığı ağır ve argo ifadeler ve sert üsluba dikkat çeken Milliyet gazetesi, Başbakan’ın kişilere yönelik konuşmalarında “bunlar”, “yahu” “ya” gibi kalıplara sıklıkla başvurduğunu belirterek Erdoğan’ın “*hayatlarında iki koyun gütmemişler*”, “*bunların dünyadan haberi yok*”, “*bunların okuma yazmaları da çok zayıf*” gibi ifadelerine yer vermiştir.¹³⁴

¹³⁰“Başbakandan Kızlı-Erkekli Evler Açıklaması”, **Zaman**, 5 Kasım 2013, http://www.zaman.com.tr/politika_basbakandan-kizli-erkekli-evler-aciklamasi_2162376.html [12.09.2014].

¹³¹ “Başbakandan Kızlı-Erkekli Evler...”

¹³² “Başbakandan Kızlı-Erkekli Evler...”

¹³³ “Başbakandan Kızlı-Erkekli Evler...”

¹³⁴“Kızınca Patlıyor”, **Milliyet**, 27 Ekim 2005, <http://www.milliyet.com.tr/2005/10/27/siyaset/asiy.html> [10.08.2014].

Üçüncü hükümet döneminde, Mayıs 2013'te Topçu Kışlası'nın Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında yeniden inşa edilmesi ve bu amaçla Park'taki ağaçların kesilmesine tepki olarak Taksim Gezi Parkı'nda başlayan ve sonrasında ülke geneline yayılan hükümet karşıtı protestolar karşısında yatıştırıcı yaklaşımdan uzak bir dil kullanan Başbakan Erdoğan protestocuları “azınlık”, “marjinal” ve hatta “çapulcu” olarak nitelendirmiştir. Protestocu grupları “*biz o birkaç çapulcunun yaptıklarını yapmayız. Onlar yakarlar, yıkarlar, çapulcunun tanımı budur zaten*”¹³⁵ sözleriyle nitelendiren Recep Tayyip Erdoğan, ayrıca ayrıştırıcı bir söylemle protestocu gruplar karşısına Partisine oy veren kesimleri koyarak “*şu anda evlerinde bizim zorla tuttuğumuz bu ülkenin en az yüzde 50'si var. Ve biz onlara diyoruz ki aman sabırlı olun*”¹³⁶ ifadelerini kullanmıştır

10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cumhurbaşkanı adayı olan AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan, seçim öncesi katıldığı bir televizyon programında “*Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol. Benim için neler söylediler. Çıktılar bir tanesi aynı zihniyet.*

‘Gürcüdür’ diyen oldu. Çıktı bir tanesi affedersin çok daha çirkin şeylerle Ermeni diyen oldu”¹³⁷

ifadelerini kullanmıştır. İkinci hükümet döneminde, 10 Haziran 2011 tarihinde yine bir televizyon programında kendisi ve

Radikal, 9 Haziran 2013

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile

ilgili kitaplara yönelik “*bu kitaplar içerisinde ne Yahudiliğimiz, ne Ermeniliğimiz ne affedersiniz Rumluğumu hiçbir şeyimiz kalmadı*”¹³⁸ dediği de bilinen Recep Tayyip Erdoğan'ın, Rum veya Ermeni gibi etnik kimlikleri, özellikle argo niteliğindeki sözcüklerden önce kullanılan “affedersiniz” kalıbı ile kullanması ve kuruluş

¹³⁵ “Başbakan Erdoğan: Biz Birkaç Çapulcunun Yaptıklarını Yapmayız”, **Radikal**, 9 Haziran 2013, http://www.radikal.com.tr/politika/basbakan_erdogan_biz_birkac_capulcunun_yaptiklarini_yapmayiz-1136875 [10.08.2014].

¹³⁶ “Başbakan: Yüzde 50'yi Evinde Zor Tutuyorum”, **Hürriyet**, 4 Haziran 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23429709.asp> [18.08.2014].

¹³⁷ “Erdoğan: Bana da Affedersin Çok Daha Çirkin Şeylerle Ermeni Diyen Oldu”, **Zaman**, 6 Ağustos 2014, http://www.zaman.com.tr/politika_erdogan-bana-da-affedersin-cok-daha-cirkin-seylerle-ermen-diye-2236093.html [18.08.2014].

¹³⁸ “Erdoğan: Bana da Affedersin...”

döneminde her kesimi kucaklayacağını belirten bir parti lideri olarak kullandığı ayrımcı üslup dikkat çekicidir. Yine daha önce muhalefet partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun Alevi kimliğine yaptığı vurgularla da bilinen Başbakan'ın bu üslubunu eleştiren kimi köşe yazarları, Başbakan'ın diğer siyasetçilerin kimliklerine yönelik bu vurgularının arkasında ülkedeki Sünni çoğunluğa sırtını dayama kaygısı olduğu ve seçim öncesi siyasetçilerin mezheplerini ve ırklarını öne sürerek oy almaya çalıştığı¹³⁹ şeklinde eleştirmiştir. Bu tür söylemler ayrıca, İslami motivasyona eğilimli dış politika söyleminin ve ümmetsel algı ile birlikte yeniden yorumlanmaya başlanan Türk milliyetçiliğinin, ülke içinde etnik ve dini azınlıklara karşı duyulan tepkinin artmasına neden olduğu eleştirilerini de haklı çıkarır niteliktedir.

3.3.2. Dış Politikaya Yönelik Söylemlerdeki Dönüşüm

Sonraki hükümet dönemlerinde yerel siyasette ve toplumsal hayatta kullandığı söylemdeki muhafazakâr, otoriter ve dışlayıcı eğilimlerin arttığı gözlemlenen AKP, kuruluş yıllarında bol bol referans verdiği başta üyelik konusunda ilk dönemindeki heyecanını kaybettiği Avrupa Birliği olmak üzere Batılı kurumlara yönelik eleştirilerini de arttırmıştır. Özellikle Parti kimliğinin şekillenmesinde ve iç ve dış politika kararlarının alınmasında etkili olan Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan'ın dış politika söyleminde bir taraftan İslamcı motiflerin kuvvetlendiği, bir taraftan da Batı'ya karşı önceki dönemlere kıyasla daha keskin söylemlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Erdoğan'ın ABD Başkanı Barack Obama'ya “*kimse İsrail savunma hakkını kullanıyor diyemez*” şeklindeki karşı çıkışları veya BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerine yönelik “*al birini vur öbürüne*” gibi amiyane ifadeleri, daha sivri tonlarla ifade edilen bu dış politika dilinin bir başka tezahürüdür.¹⁴⁰

AKP'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Leyla Şahin davasında aldığı kararı eleştirirken kullandığı otoriter söylem de bu bağlamda kayda değerdir. AİHM'in 15 Kasım 2005'deki Leyla Şahin davasında Türkiye'deki başörtüsü yasağının insan hakları için bir ihlal teşkil etmediği ve devletin kamu düzeni, çoğulculuk ve cinsiyet eşitliği adına çeşitli yasaklarda bulunma hakkı olduğu kararı

¹³⁹ Ahmet Hakan, “Bir Alevi, Bir Sünni, Bir de Zaza”, **Hürriyet**, 4 Ağustos 2014, <http://cep.hurriyet.com.tr/yazarlar/26938124> [18.08.2014].

¹⁴⁰ Sedat Ergin, “Erdoğan ve Dış Politika (3) Popülarite Çok İyi, Ya Sonuç?”, **Hürriyet**, 24 Kasım 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/22001320.asp> [11.09.2014].

üzerine, kimse bize ne yapmamız gerektiğini söyleyemez tavrı takınan AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan kararı şu sözlerle eleştirmiştir:

“AİHM’in verdiği bu karara ben yargı kararı olarak uyarım ama haklar, özgürlükler noktasında doğru bakmam. Niye? Çünkü nasıl olur da bir insan başını örtüyor diye eğitim, din ve vicdan özgürlüğü ortadan kalkar? Mahkemenin bu konuda söz söyleme hakkı yoktur. Söz söyleme hakkı din ulemasıdır.”¹⁴¹

İkinci hükümet döneminde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi toplantısı için Strasbourg’a giden ve burada parlamenterlerin sorularını yanıtlayan Başbakan Erdoğan, Türk seçim yasasındaki yüzde 10’luk barajın neden indirilemediği sorusu karşısında, soruyu soran ülkelerin öncelikle kendilerine bakması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir; “*Türkiye’yi yargılama gayretine girenler önce kendilerine baksınlar. Önce kendilerini bir değerlendirsınler, ondan sonra bizi yargılasınlar.*”¹⁴² Başbakan Erdoğan aynı sorunun cevabında, yüzde 10 barajının kaldırılıp kaldırılmayacağının yanıtının Türk halkına ait olduğunu belirtmiş ve “*onu size soracak değiliz. Ona halkımız karar verecek*” sözleri ile Avrupa ülkelerine bir anlamda rest çekmiş, Erdoğan’ın bu sert tutumu bazı basın organları tarafından “Erdoğan’dan AKPM’ye de One Minute” başlığı ile yayınlanmıştır.¹⁴³

Orta Doğu’daki halk ayaklanmaları sırasında Libya’ya yönelik müdahalesi ile gündeme gelen NATO’ya yönelik de eleştirilerde bulunan Başbakan Erdoğan, üçüncü hükümet dönemindeki;

(...) Şimdi bize basın mensupları soruyor, çok enteresan! NATO Libya’ya müdahale etmeli midir? Böyle bir saçmalık olur mu yahu? NATO’nun ne işi var Libya’da? NATO mensubu ülkelere birine herhangi bir müdahale yapılması halinde böyle bir şeyi gündeme getirebilir. Bunun dışında Libya’ya nasıl müdahale edebilir? Bakın Türkiye olarak biz bunun karşındayız, böyle bir şey konuşulamaz, böyle bir şey düşünülemez”¹⁴⁴

sözleri ile müdahalenin karşısında olduklarını belirtmiştir. Ayrıca “*Kendi mukadderatlarını o ülkenin halkları belirlemelidir. Kimse değil. Kimse kalkıp da o ülkelerdeki petrol kuyularının hesabını yapmasın*” sözleri ile müdahaleye katılan ülkelerin başka kaygıları olduğunu dile getirmiştir.¹⁴⁵

¹⁴¹“Erdoğan: Türbanda Söz Hakkı Ulemanındır”, **Hürriyet**, 16 Kasım 2005, <http://hurasiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3527307&tarih=2005-11-16> [15.09.2014].

¹⁴²“Erdoğan’dan AKPM’ye de One Minute”, **CNN Türk**, 13 Nisan 2011, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/04/13/erdogandan.akpmye.de.one.minute/613159.0/> [12.04.2015].

¹⁴³ “Erdoğan’dan AKPM’ye...”

¹⁴⁴ “NATO’nun Libya’da Ne İş Var”, **NTV**, 28 Şubat 2011, <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25187334> [12.04.2015].

¹⁴⁵ “NATO’nun Libya’da..”

Yine son hükümet döneminde Mayıs 2013’de Taksim Gezi Parkı’nda başlayan protestolar karşısında AKP hükümetini ve polisin orantısız güç kullanımını eleştiren Avrupa Parlamentosu kararını tanımadığını belirten ve AB’nin öncelikle kendi üyesi olan Yunanistan’daki protestolara bakması gerektiğini söyleyen Recep Tayyip Erdoğan Avrupa Parlamentosu kararını: *“Sen nasıl oluyor da benim hakkımda böyle bir karar alıyorsun? Senin haddine mi? Önce bir*

Zaman, 13 Haziran 2013

*defa karşılıklı olarak olayları iyi bir analiz edeceksin olayları bileceksin, ondan sonra kalkıp bu konuda konuşacaksın”*¹⁴⁶ sözleriyle eleştirmiştir. Benzer şekilde AKP hükümetini ve polisin orantısız güç kullanımını eleştiren Avrupa Parlamentosu kararı karşısında Türkiye’nin *“muz cumhuriyeti olmadığı”*nı ve *“Türkiye’yi eleştirenlerin öncelikle kendi ülkelerine bakması gerektiği”*ni¹⁴⁷ söyleyen Avrupa Birliği Bakanı Egemen Bağış *“saçmalamak da bir özgürlüktür. Avrupa Parlamentosu üyelerinin bu özgürlüklerini kullandıklarını görüyorum”*¹⁴⁸ şeklinde demeç vermiştir. Özellikle Batılı ülke ve kurumlardan gelen tepkileri, Türkiye’nin güçlenmesi karşısındaki tepkiler olarak yorumlayan Başbakan Erdoğan; *“Artık gündemi belirlenen bir Türkiye değil, gündem belirleyen bir Türkiye var. Avrupa ekonomisi daralırken bütün tuzaklara ve tezgâhlara rağmen Türkiye ekonomisi 2013’ün ilk çeyreğinde yüzde 3 büyümeye kaydetti.”*¹⁴⁹ ifadelerini kullanmıştır. Aynı demecinde Türkiye’nin çok boyutlu yeni dış politikasının ve Filistin gibi konularda tarafını belli eden aktif tutumunun da altını çizen Recep Tayyip Erdoğan, bu durumu Türkiye’nin güçlü ve büyük bir ülke haline gelmesi ile özdeşleştirmektedir:

“Büyük devlet, büyük idealleri olan devlettir. Büyük devlet hakkı savunan, haklının yanında duran, mazluma mağdura sahip çıkan devlettir. Türkiye işte bunu yapmayı başarmıştır. Demokrasiden, ekonomisinden, aktif dış politikasından güç alan Türkiye, yeryüzünde dağılmış vatandaşlarına, dost, kardeş ve akrabalarına el uzatmaya, onların hakkını en güçlü

¹⁴⁶“Erdoğan’dan Avrupa’ya Gezi Parkı Resti, **Zaman**, 13 Haziran 2013, http://www.zaman.com.tr/politika_erdogandan-avrupaya-gezi-parki-resti_2100140.html [22.09.2014].

¹⁴⁷ “Bağış: Avrupa Parlamentosu Saçmalama Özgürlüğünü Kullanıyor”, **Zaman**, 13 Haziran 2013, http://www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=2100259 [22.09.2014].

¹⁴⁸ “Bağış: Avrupa Parlamentosu...”

¹⁴⁹“Avrupa Birliği Parlamentosu’nu Tanımıyorum”, **NTV**, 30 Temmuz 2014 www.ntvmsnbc.com/id/25449549 [22.09.2014].

şekilde savunmaya başlamıştır.”¹⁵⁰

Hükümet dönemleri arasında yerel ve dış politika söylemlerinde gözlemlenen bu farklılaşmalar, AKP’nin parti kimliği kurgusundaki farklılaşmaları da ortaya çıkarmakta; bu anlamda İnşacı yaklaşımın, kimliğin değişkenliğine yönelik iddiasını da onaylamaktadır. Hükümet dönemleri arasındaki farklı kimlik kurgularının dış politika pratiklerinde de farklılaşmaya neden olup olmadığının anlaşılmaya çalışılacağı bir sonraki bölümde AKP kimliğinin Irak ve Kıbrıs siyaseti özelinde Türk dış politikasının geleneksel dış politika olayları açısından özsel bir değişikliğe neden olup olmadığı ve ilgili politika olaylarının kimlik kurgusundaki farklılaşmalardan etkilenip etkilenmediği incelenecektir.

¹⁵⁰ “Avrupa Birliği Parlamentosu’nu...”

4. GELENEKSEL TÜRK DIŞ POLİTİKASI OLAYLARI AÇISINDAN AKP KRİTİĞİ

Devletlerin çıkarlarını, içerideki ve dışarıdaki pratikler kapsamında devlete atfedilen ulusal kimlikler bağlamında açıklayan İnşacı teori, kimliğin yani “öz”ün ne olduğunu ve “öteki”nden farklılaştığı noktaları tanımlamayı gerektirmektedir. Bu bağlamda önceki bölümde 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde tek parti olarak iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi’nin yapısı, kendisi ile ilişkilendirilen diğer siyasi oluşumlardan ayrıştığı noktalar ve kendisine atfettiği Muhafazakâr Demokrat kimliği, Türk siyasal sisteminin temel kabulleri ve uluslararası parametreler kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca önceki bölümde Parti’nin Muhafazakâr Demokrat kimliği ve geleneksel karar alıcılarda yaşanan değişim bağlamında dış politikadaki *dost*, *düşman* ve *ulusal çıkar* algılarında meydana gelen değişim vurgulanmaya çalışılmıştır. Son olarak önceki bölümde, yerel ve uluslararası koşullarda yaşanan değişikliklerle birlikte Parti kimliği ve Parti mensuplarının siyasal söylemlerinde yaşanan dönüşümün altı çizilerek, İnşacı teorinin sürekli bir inşa sürecine maruz kaldığını iddia ettiği devlet kimliği anlayışı ile ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

14 Ağustos 2001 tarihinde Türkiye tarihinin 39. siyasi partisi olarak kurulan ve 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde tek parti olarak iktidara gelen AKP’nin iktidardaki ilk yılları ABD’nin Irak’a yönelik askeri müdahalesi, müdahale sırasında ABD’nin Türkiye topraklarını kullanma talebinin reddedilmesi sonucunda ABD-Türkiye arasında yaşanan gelişmeler, Körfez Savaşı sonrası Irak’ın kuzeyinde kurulan fiili oluşumun anayasal statü kazanması, Kıbrıs’a yönelik Annan Planı ile referandum ve AB-Türkiye ilişkilerindeki gelişmelerle şekillenmiştir. İktidara gelmesine rağmen kuşkuyla bakılan bir Parti olarak iktidarının ilk yıllarında Irak, Kıbrıs ve AB ile ilişkiler gibi konularla uğraşmak zorunda kalan AKP, Parti’nin siyasi geleneği ve kimliğine ek olarak yerel siyasi mücadele ve uluslararası konjonktürün de etkisi ile bu olaylar karşısında Türk Devleti’nin geleneksel eğilimlerinin dışına çıkmış ve bahsi geçen Türk siyasal hayatının geleneksel dış politika olaylarının gidişatını etkilemiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, bu bölümde AKP'nin Kuzey Irak, Kıbrıs ve Avrupa Birliği ilişkileri gibi geleneksel dış politika konuları karşısındaki tutumları, devlete atfettiği kimlik bağlamında açıklanacak ve önceki bölümde bahsedildiği üzere AKP'nin siyasal söylemlerinde yaşadığı dönüşümün, dış politika olaylarına yansıyor yansımadağı analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu dış politika gündemlerinin seçilmesinin başlıca sebebi, bu konuların, Türk dış politikası açısından kemikleşmiş dış politika meseleleri olmaları ve Türk hükümetlerinin geleneksel olarak sürdürdüğü parametreler bağlamında evrilmiş olmaları nedeniyle AKP'nin önceki hükümetlere göre farklılaşan tutumlarını daha rahat gözlemleme imkânı sunacak olmasıdır.

AKP hükümet[ler]inin bu dış politika olayları karşısında geliştirmiş oldukları tutumlardaki farklılıkların ölçülmesinde Charles F.Hermann'ın değişim kuramı temel alınacak olup, AKP hükümeti tarafından geliştirilen siyasetin, “köklü dış politika değişikliklerini” mi temsil ettiği yoksa bakış açısının dönüşmesi sonucu oluşan alternatif “tutum değişiklikleri” mi olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Hermann'ın değişim kuramının seçilmesinin temel nedeni, dış politikadaki değişimi açıklarken, karar alma sürecinin kendisi ve bu süreç içine dâhil olan karar alıcı aktörlerin önemine vurgu yapmasıdır. Hermann'ın karar alıcılar üzerindeki vurgusu; karar alıcı siyasi parti olarak AKP ve mensuplarının kimliklerine ve bu kimliklerin dış politika tutumlarına yansımalarının incelendiği bu çalışma açısından önem arz etmektedir. Hermann'a göre bir ülkenin dış politikasındaki değişim; karar almada yetkili lider (*leader driven*), bürokrasi (*bureaucratic advocacy*), içerden yeniden yapılanma (*domestic restructuring*) ve dış şoklar (*external shocks*) olmak üzere dört farklı sebepten kaynaklanabilmekte; bu etkenler birbirini tetikleyebildiği gibi birbirine paralel şekilde de gelişebilmektedir.¹⁵¹ AKP'nin Parti yapısının incelendiği bölümde de belirtildiği üzere baskın lider olarak önce Başbakan ardından Cumhurbaşkanı sıfatlarını alan Recep Tayyip Erdoğan'ın, Parti'nin örgütlenme biçimine ek olarak ve Parti mensupları ile tabanı nezdindeki desteği ve artan oy oranları nedeniyle dış politika kararları üzerindeki etkisi ortadadır. Dolayısıyla bu durum, Hermann'ın dış politikadaki değişimin bir nedeni olarak işaret ettiği liderin varlığını onaylamaktadır. Ayrıca yine önceki bölümde değinildiği üzere sistemik değişikliklerle, devlet kurumlarındaki eski kadroların ve siyasi anlayışın tasfiye edilmesi ve kurumların Parti'nin temel ideoloji ve kimliğine yakın kadrolarla şekillenmesi, dış politikadaki dönüşümü

¹⁵¹ Hermann, “Changing Course...”, 11-12.

destekleyebilecek bir bürokratik yapının kurulmasını kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda Hermann'ın dış politika değişiminde üzerinde durduğu bürokrasinin rolü açısından AKP hükümetinin dış politikasını etkileme kapasitesi de görece kısıtlanmıştır.¹⁵² Ancak, özellikle demokratik ülkelerde radikal dış politika değişiklikleri, kamuoyunun ve bürokrasinin ikna edilmesini gerektirdiğinden kolay gerçekleşmez. Dolayısıyla süreklilik ve değişimin iç içe geçtiği dış politika alanında kullanılan metotlara ve araçlara ek olarak, geleneksel siyasi eğilimin de tümüyle değişmesi, kolaylıkla gerçekleşebilen bir değişiklik değildir. Bu nedenle dış politika değişiklikleri, genellikle Hermann'ın "program değişikliği" olarak adlandırdığı, metot ve araçlardaki değişiklik şeklinde gerçekleşmektedir.

4.1. Türkiye-Irak İlişkileri

AKP hükümetinin Irak politikası, içerideki karar alıcının kendi kimliği ve önceliklerine göre belirlediği bir dış politika anlayışını yansıtmaması nedeniyle önceki hükümetin politikalarına göre farklılık göstermektedir. Özellikle 1990'lar boyunca ulusal güvenlik anlayışı ve askeri bürokrasi ile şekillenen ve kırmızı çizgi olarak algılanan Irak'ın bütünlüğüne yönelik politikalar, AKP'nin iktidara gelmesi ile birlikte ulusal güvenlik, dost ve düşman algılarında yaşanan değişim ve bölgede meydana gelen gelişmeler ve dış dinamikler ile birlikte dönüşüme uğramıştır. 2005'te kabul edilen yeni Irak anayasası ile birlikte Irak'ın kuzeyindeki fiili Kürt yönetiminin "Kürdistan Bölgesel Yönetimi" adı ile anayasal statüye kavuşması, Irak'a yönelik geleneksel dış politika anlayışının dönüşümünü gerekli kılan dış gelişmelerden birisi olmuştur. İlerleyen yıllarda Türk hükümeti ile Kürt Bölgesel Yönetimi arasında üst düzey diplomatik ziyaretler gerçekleşmiş ve gelişen ilişkiler resmi toplantı ve kararlarda da yansıma bulmuştur. Türkiye'deki Kürt nüfus nedeniyle ulusal kimliğini de tanımlayan bir siyasa değişikliğine işaret eden bu algısal dönüşüm ve özellikle Kuzey Irak'a yönelik temas ve işbirliği arayışlarının artması, yerel siyasette de "Kürt meselesi"¹⁵³ne yönelik çözüm arayışlarının tartışılmaya başlamasına neden olmuştur.

¹⁵² Hermann'ın değişim kuramında, dış politika değişikliklerini etkileyebilecek faktörlerden/aktörlerden birisi de bürokrasidir. Hermann "*bureucractic advocacy*" olarak adlandırdığı bu madde ile devlet kurumlarının üst düzey kadrolarında yer alan bürokratik grupların temel dış politika değişikliklerine yönelik direncini kastetmektedir. Detaylı bilgi için bkz. "Charles Hermann, "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, vol.34, no.1 (1990): 3-21

¹⁵³ Daha geniş kapsamlı bir tanımlama olması nedeniyle çalışma kapsamında "mesele" olarak ifade edilmiş olan Kürt Sorunu/Meselesi; tartışmalı bir kavram olup siyasi jargon içerisinde hem "sorun" hem

Ancak Irak eksenli politikalarda görülebilen nispeten esnek tavır; konu, iç politikadaki “Kürt meselesi”, ulusal güvenlik, toprak bütünlüğü ve milliyetçilik gibi faktörlere bağlandığında esnekliğini kaybetmektedir.

Yapısal zorluklar içeren bu paralel siyasette süreklilik ve değişim iç içe geçmiş; söylemsel olarak Irak’ın toprak bütünlüğünü savunmaya devam eden AKP hükümeti, Kürt Bölgesel Yönetimi ile kurdukları yakın ilişkiler, diplomatik temaslar ve özellikle petrol anlaşmalarına dayalı ekonomik işbirlikleri ile geleneksel Irak siyasetinin dışına çıkmışlardır. Sınırı aşan Kürt nüfus nedeniyle yerel siyasetten bağımsız düşünülmemesi gereken bu algısal değişikliğe ve çözüm sürecine rağmen, “Kürt meselesi”ne yönelik hassasiyetlerde süreklilik yaşanmaya devam etmiş ve bu nedenle özellikle Türk kamuoyu nezdindeki milliyetçi hassasiyetler dikkate alınmak durumunda kalmıştır. Ayrıca Irak’ın kuzeyindeki fiili oluşumun anayasal olarak tanınmaya başlanması, 2010 yılında başlayan halk ayaklanmalarının ardından bölgede mezhep eksenli yeni ittifakların oluşması ve mevcut politik boşluktan yararlanarak ortaya çıkan bölgesel oluşumlar (İŞİD) gibi dış dinamikler de AKP hükümetinin Irak politikasını şekillendirmiştir.

Irak’taki rejim değişikliği, Kürt Bölgesel Yönetimi’nin resmiyet kazanması veya Orta Doğu’daki ayaklanmalar sonrasında ortaya çıkan bölgesel oluşumlar gibi gelişmeler, yeni aktörler ve parametreler üzerinden yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Ancak AKP hükümetinin, geleneksel Irak politikasındaki farklı tutum ve uygulamaları, yalnızca kontrol edilemeyen bu alandaki değişimin kaçınılmaz sonucu olarak değerlendirilmemelidir. Bölgesel alt sistemdeki bu dönüşüm, ülke içindeki ve dış politikadaki siyasa değişikliğini tek başına zorunlu hale getirmemektedir. AKP hükümetinin karar alma, kimlik ve güvenlik tanımlarındaki farklı yaklaşım ve uygulamaları, dışarıdaki bu gelişmelerin Türkiye’nin de müdahil olduğu bir süreçte şekillenmesine neden olmuştur. Bu nedenle içerideki siyasa değişikliklerinin de etkisinin görüldüğü, Irak’a yönelik mevcut dış politik, tavır her iki boyutuyla düşünülmelidir.

de “mesele” olarak tanımlanabilmektedir. İlgili kavram, kimi gruplar için bir terör ve güvenlik sorunu, veya Kürt grupların hak ve özgürlüklerinin ve kimliklerinin tanınmaması sorununa işaret ederken, kimi gruplar için bir demokratikleşme ve uluslaşma meselesine işaret etmektedir.

4.1.1. Güvenlik Sorunu ve Kuzey Irak Politikası

Soğuk Savaş'ın ardından 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Irak'a yönelik dış politikasını, Körfez Savaşı sonucu Irak'ın kuzeyindeki yapılanmanın ortaya çıkması ile birlikte bölgede doğan güç boşluğu ve bu güç boşluğunun yarattığı güvenlik sorunu şekillendirmiştir.¹⁵⁴ PKK'nın bu güç boşluğunu ve Kuzey Irak'taki yeni yapılanmayı kullanarak güçleneceği ve bölgede kurulacak Kürt devletinin Türkiye'deki Kürt topluluklar için bir çekim merkezi olabileceği endişesi, Türkiye'yi bu dönemde Irak'ın toprak bütünlüğünü koruma yoluna itmiştir. 1990'lı yıllarda özellikle askeri bürokrasinin ve ulusal güvenlik anlayışının etkili olduğu bu Irak politikası, Kuzey Irak'taki PKK varlığına yönelik 1995 Çelik Harekâtı ve 1997 Balyoz Operasyonu gibi sınır ötesi askeri operasyonlarla şekillenmiştir.

Şubat 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının ardından PKK ve güvenlik odaklı yaklaşımda kısmen bir dönüşüm yaşansa da, Türkiye'nin geleneksel Irak politikası açısından önemli değişiklikleri beraberinde getiren olay, ABD'nin 2003 Irak işgali sonrası bölgede değişen güç dengeleri ve AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türk karar alıcılarının ulusal güvenlik, dost ve düşman algılarında yaşanan değişim olmuştur. 25 Şubat 2003'de TBMM'ye sunulan ve "1 Mart Tezkeresi" olarak anılan "TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin başbakanlık tezkeresi"nin reddedilmesi ile ABD'nin Irak müdahalesi sırasında Türk hava sahası, liman ve topraklarını kullanma isteğinin engellenmesi sonucunda, sonrasında 19 Mart 2003 Tezkeresi'nin kabul edilmesine rağmen ABD ile güven ilişkisini güçlendirememesi Türkiye'yi devre dışı bırakmıştır. Türkiye'nin Kuzey Irak ve bölgedeki gelişmeler üzerindeki etkinliğini yitirmesi, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasında revizyona gitme ihtiyacı doğurmuştur. Özellikle 2005'de kabul edilen yeni anayasasının ardından Irak'ın kuzeyindeki fiili Kürt oluşumunun, "Kürdistan Bölgesel Yönetimi" adı ile kabul edilmesi ve anayasal statüye kavuşması, AKP açısından bölgeye yönelik diyalog mekanizmalarına duyulan ihtiyacı arttırmış ve Irak'a yönelik geleneksel anlayışın dönüşümü üzerinde etkili olan faktörlerden birisi olmuştur.¹⁵⁵ Kuzey Irak'taki fiili oluşumun anayasal statüye kavuşması ile birlikte

¹⁵⁴ Melis Tuncay, "AKP Döneminde Türk Dış Politikası; Süreklilikler ve Değişiklikler", (Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011),106.

¹⁵⁵ Özlem Doruk, "AK Parti Döneminde Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası; Gerginlikten Uzlaşmaya", (Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 79.

Irak’a yönelik geleneksel dış politika anlayışını şekillendiren “Irak’ın üniter yapısının korunması ve desteklenmesi” anlayışından uzaklaşmaya başlanmıştır.

Bu süreçte Kuzey Irak politikasının güvenlik ve tehdit eksenli algıdan çıkarılması ve bölgesel yönetim ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini sıklıkla dile getirmeye başlayan AKP hükümeti, Türkiye ile Irak halkı arasındaki kültürel ve tarihsel ilişkilere yönelik vurguları ile gündeme gelmiştir. Irak’taki Kürt liderlere çağrıda bulunan dönemin

Hürriyet, 15 Şubat 2007

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül; “Tarih boyunca, Türkiye Irak’la hep birlikte olmuştur. Türkler ve Kürtler, tarih boyunca Selçuklular ve Osmanlı döneminde hep beraberdir. Birbirimizin ayrılmaz parçasıyız PKK aramıza girmiş bir nifak tohumudur”¹⁵⁶ beyanı ile Türkiye ile Irak arasındaki tarihsel birlikteliğin altını çizmiştir.

Yine bu dönemde Kuzey Irak’taki bölgesel yönetime yönelik yaklaşma ve diyalog üzerinde duran Başbakan Erdoğan;

“Kuzey Irak’taki bölgesel Kürt hükümeti ile ilişkileri geliştirecek adımlar atılabilir Neden olmasın. Yeter ki bu yaklaşma huzur getirsin, barış getirsi, olumlu gelişmelere yol açsın. Eğer atacağımız her adım bizim için huzur getirecekse, onlar için huzur getirecekse buna her zaman varız”¹⁵⁷

ifadeleri ile Türkiye’nin geleneksel Irak politikasının dışına çıkılacağına sinyallerini vermiştir.

Bu dönemde ayrıca Avrupa Birliği üyeliği yolunda yerel siyasette yaşanan sivilleşme ve askeri bürokrasinin etkisinin kırılmaya başlaması da, Kuzey Irak politikası üzerindeki etkili olan geleneksel aktörlerden birisi olarak TSK’nın ağırlığının azalmasına neden olmuştur. Askeri bürokrasinin etkisinin kırılması ve AKP’nin ulusal siyasetteki gücünün artması ile dış politikadaki karar alıcı aktörler ve

¹⁵⁶ “Gül: PKK, Türkiye ile Irak Arasına Girmiş Nifak Tohumudur”, **Hürriyet**, 13 Ağustos 2006 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4915720.asp> [08.01.2015].

¹⁵⁷ “Kürt Hükümeti ile Yakınlaşıyoruz”, **Hürriyet**, 15 Şubat 2007 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5955059.asp?m=1> [08.01.2015].

geleneksel dış politika kararları da dönüşüme uğramış; genel olarak Orta Doğu bölgesine, özelde ise Kuzey Irak ve Kürt toplumuna yönelik “dış düşman” algısında değişimler yaşanmıştır. Yine bu dönemde PKK ve güvenlik temelli dış politikanın uzun vadeli ve kalıcı çözümler için yeterli olmayacağını ve kültürel, siyasi, ekonomik ve diplomatik boyutlarıyla bütüncül bir Irak politikası geliştirilmesi gerektiğini belirten Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik isimli kitabında da belirttiği üzere “*bölgeye dönük diplomatik açılımları olumsuz yönde etkileyen psikolojik engellerin aşılması*” ve bölgede barışı ve diyalogu güçlendirecek ortak çıkar alanlarının oluşması anlayışı ile şekillenen bir Kuzey Irak politikası dile getirmiştir.¹⁵⁸ Davutoğlu’na göre meselenin uzun süreli çözümü “*bölge halkının aidiyet hissini pekiştiren bir kader birliği*”¹⁵⁹ne ve konunun “*kültürel, ekonomik, siyasi ve diplomatik boyutlar ile entegre bir şekilde yeniden değerlendirilmesine*”¹⁶⁰ bağlıdır. Ancak bu süreçte PKK eylemlerinin ve Kürt liderlerinin bağımsızlık söylemlerinin artması, Kuzey Irak politikasındaki askeri unsurların canlı kalmasına ve beklenen değişimin kısa sürede gerçekleşmemesine neden olmuştur.¹⁶¹ 21 Ekim 2007 tarihinde PKK’nın Hakkâri’nin Yüksekova ilçesine bağlı Dağlıca’ya düzenlediği baskın üzerine TSK’ya sınır ötesi operasyon yetkisi veren AKP hükümeti, sınır ötesi operasyonlar konusunda askeri ve güvenlik temelli ordu politikalarına karşı çıkan tutumunda değişikliğe gitmiştir. Önceki söyleminde ekonomik ve diplomatik bir tutumdan yana olduğunu belirtse de, özellikle 2007 yılının Kasım ve Aralık aylarında ve 2008 yılının ilk aylarında Kandil Dağı, Amediye, Zap, Cemço, Metina, Hakurk, Zap ve Avaşin-Basyan gibi bölgelere yönelik çeşitli nokta operasyonları, sınır ötesi hava ve kara harekâtlarının gerçekleşmesine de izin vermiştir.

2008 yılının ortalarından itibaren Irak ve Türkiye arasında özellikle PKK ile mücadele konusunda işbirliğinin geliştiği ve bunun sonucunda diplomatik ziyaret ve temasların arttığı bir döneme girilmiştir. Bu dönemde, Ahmet Davutoğlu’nun Irak politikası çerçevesinde PKK ile mücadele eksenli psikolojik eşiğin aşılması anlayışı, paralel faaliyetlere sahne olmuştur. AKP’nin kurucu isimlerinden Abdullah Gül’ün 2007 yılında Cumhurbaşkanı seçilmesi ve AKP’nin 2007 genel seçimlerinde tekrar iktidara gelerek gücünü ve meşruiyetini arttırması, AKP hükümetinin Irak’a yönelik

¹⁵⁸ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, 452.

¹⁵⁹ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, 449.

¹⁶⁰ Davutoğlu, **Stratejik Derinlik...**, 448.

¹⁶¹ Doruk, “AK Parti Döneminde...”, 68.

politika değişikliğine gidebilmesine uygun siyasi ortamı hazırlamıştır. Öncelikle dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in PKK ile mücadele konusunda hükümetin izlediği yöntem ve siyasaya destek vermemesi nedeniyle Irak Cumhurbaşkanı Talabani'ye uyguladığı diplomatik ambargoya son verilmiş ve Kuzey Irak yönetimi ile Türkiye arasında üst düzey diplomatik ziyaretlerin gerçekleştirilmesine olanak tanınmıştır. Irak Cumhurbaşkanı Talabani 7 Mart 2008 tarihinde Türkiye'ye gelmiş, Talabani ile Cumhurbaşkanı Abdullah Gül arasındaki görüşmede Irak ve Türkiye arasındaki ortak çıkarlar, kültürel ve tarihsel bağlar ve ekonomik işbirliğine vurgu yapılmıştır. Kuzey Irak ile diplomatik ilişkilerin gelişmesi, resmi toplantılarda da yansıma bulmuş, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün başkanlığında 24 Nisan 2008 tarihinde toplanan Milli Güvenlik Kurulu;

“Irak genelinde meydana gelen gelişmeler gözden geçirilmiş Irak'ta milli mutabakatın temelini oluşturan yasama alanındaki faaliyetler ile Irak'ın bölgede yerini yeniden alabilmesine yönelik gelişmeler değerlendirilmiş; bu bağlamda ülkemizin tüm Iraklı grup ve oluşumlarla istişarelerini sürdürmesinin yararlı olacağı mütalaa edilmiştir”¹⁶²

kararı ile bölgedeki tüm oluşumlarla temasların sürdürüleceğine vurgu yapmıştır.

Kuzey Irak ile ilişkilerin geliştirileceğine işaret eden bu karar, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünü korumaya yönelik geleneksel Irak politikasındaki ve yaklaşımındaki değişimin somut göstergelerinden birisi olarak kabul edilmiştir.¹⁶³ Ayrıca 30 Ekim 2009'da Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu önemli bir adım atarak Kürt Bölgesel Yönetimi başkenti Erbil'i ziyaret etmiş ve Erbil'i ziyaret eden ilk Türk Dışişleri Bakanı olarak Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani ile gerçekleştirdiği görüşmede PKK odaklı ortak güvenlik çıkarlarının yanı sıra; mezhepsel grupların biraradalığı, ekonomik entegrasyon ve siyasi diyaloga vurgu yapmıştır. Bölgedeki etnik ve dini unsurlar arasında ayrım yapmadıklarını belirten Ahmet Davutoğlu;

“Kürtleri, Arapları, Türkmenleri, Sünnileri, Şii'leri hepsini yakın kardeşimiz olarak görüyor, aralarında fark gözetmiyoruz. Onların mutluluğu bizim mutluluğumuz, onların acısı bizim acımız, onların güvenliğine dönük tehdit bize dönük tehdittir. Bizim için Basra da, Erbil de bizim şehirlerimizdir. Ankara da, İstanbul da Iraklıların şehridir. Arap, Kürt, Türkmen tüm kardeşlerime sesleniyorum, gelin bu bölgeyi tekrar inşa edelim. Tarih boyu bir arada yaşamış, et ve ırnak gibi iç içe geçmiş bu kardeşliğin bozulmasına izin vermeyelim”¹⁶⁴

¹⁶²“MGK Toplantısı Sona Erdi”, **Sabah**, 24 Nisan 2008 <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/24/haber,7F3F1D15DA564D53AA47670AA2E64870.html> [16.01.2015].

¹⁶³ Doruk, “AK Parti Döneminde...”, 116.

¹⁶⁴ Okan Müderrisoğlu, “Barzani Demokratik Açılıma Destek Verdi”, **Sabah**, 31 Kasım 2009 http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/10/31/barzani_demokratik_acilima_destek_verdi [26.01.2015].

beyanıyla Ankara ve Erbil arasındaki kader birliğine de vurgu yapmış ve geleceği birlikte şekillendirme çağrısı yapmıştır. Davutoğlu'nun bu sözleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından itibaren devlete atfedilen Batılı kimlik çerçevesinde Batı dünyası ile şekillendirmeye çalışılan ortak kaderin yönünün de değiştiğinin işareti olarak yorumlanmıştır.¹⁶⁵

Ahmet Davutoğlu'nun Erbil ziyaretinin ardından Mart 2010'da Erbil'de bir başkonsolosluk açılmış ve önceden "Kürdistan Demokrat Partisi Lideri" ve "peşmerge reisi" sıfatları ile Türkiye'ye gelen Mesud Barzani, bu sefer "Kürt Bölgesel Yönetim

Barzani: Diyarbakır ziyareti bir milat

Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Başkanı Mesud Barzani, Diyarbakır'da kendisine gösterilen ilgiden memnun olduğunu belirterek, "Bu ziyaret Kürtler için bir milattır" dedi.

NTV, 20 Kasım 2013

Başkanı" sıfatı ile Türkiye'ye davet edilmiştir. 2012 yılında AKP kongresine katılmasının ardından, Kasım 2013'te Başbakan Erdoğan tarafından, Parti'nin Diyarbakır programına davet edilen Barzani; Başbakan Erdoğan'ın sorunun çözümüne yönelik başlattığı diyalogu olumlu bulduğunu belirtmiş ve "Başbakan Erdoğan bana

Kürtçe hoş geldiniz dedi. Oysa daha önce kimse Kürtçe konuşamazdı. Bu ziyaret Kürtler için bir milattır"¹⁶⁶ ifadesini kullanarak AKP yönetimi ve Kürt Bölgesel Yönetimi arasındaki yakınlaşmanın önemli bir dönüştü olduğunu altını çizmiştir. Kürt Bölgesel Yönetimi başkanı Barzani'nin bu ziyareti kimi yorumlar tarafından AKP'nin seçim çalışması olarak yorumlanmış ve AKP, Barzani'nin bölgedeki

¹⁶⁵ Özden Zeynep Oktav, "Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye-İrak-Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri" **Ortadoğu Etütleri**, c.1, s. 2 (2010): 55.

¹⁶⁶ "Barzani: Diyarbakır Ziyareti Bir Milat", **NTV**, 20 Kasım 2013, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25480914/> [26.01.2015].

nüfuzundan yararlanmaya çalışmakla itham edilmiş¹⁶⁷; kimi yorumlar tarafından ise Türkiye'nin Kürt algısında yaşanan dönüşümün simgesi olarak değerlendirilmiştir.¹⁶⁸

4.1.2. Ulusal Kimlik ve “Kürt Meselesi”

Türkiye'nin Kuzey Irak Kürtlerine yönelik tutumu, dış politika ve ulusal siyaset arasındaki geleneksel sınırların giderek bulanıklaştığına işaret eden önemli göstergelerden biridir.¹⁶⁹ Bu anlamda Kuzey Irak Kürtlerine yönelik algısal değişiklik, sıradan bir dış politika tercihini yansıtmaktan ziyade Türkiye'nin güvenlik çıkarlarına ek olarak ulusal kimliğini de tanımlayan bir siyasa değişikliği olmuştur.¹⁷⁰ Türkiye'nin ve dolayısıyla AKP hükümetinin Kuzey Irak politikası, ülkenin Kürt popülasyonu ve hassasiyetleri nedeniyle yerel siyasetten bağımsız düşünülmemelidir. Kürt nüfusunun sınır aşan özelliği, Kuzey Irak politikasının belirlenmesinde önemli derecede etkili olmuş, bölgedeki Kürt topluluğuna yönelik diyalog ve uzlaşma, iç politikadaki Kürt meselesini de tartışılabilmesi için uygun koşulların oluşmasına ortam hazırlamıştır.¹⁷¹ AKP hükümetinin özellikle Kuzey Irak'a yönelik diplomatik temaslarının ve ortak işbirliği arayışlarının arttığı bir dönemde, yerel siyasette de ‘Demokratik Açılım Süreci’ başlığı ile ilan edilen siyasi çözüm arayışlarının tartışılmaya başlaması bu açıdan değerlendirilmelidir. Türkiye'nin 1990'lı yıllar boyunca güvenlik temelinde şekillenen dış politikası Kuzey Irak'ta ortaya çıkabilecek federal yönetimin Türkiye'deki Kürtler açısından bir çekim merkezi olabileceği endişesi nedeniyle Irak'ın toprak bütünlüğünün ve statükonun korunması yönünde evrilmiştir. Ancak Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması anlayışındaki dönüşüm ve sadece askeri ve güvenlik temelli önlemlerin yeterli olmayacağı düşüncesiyle Kürt Bölgesel Yönetimi ile diyalog ve temasların artması, iç siyasette Kürt meselesine yönelik çözüm sürecini de etkilemiştir.

Başbakan Erdoğan, 2005 yılındaki Diyarbakır mitinginde “*soruna illa da ad koyalım diyorsanız, Kürt sorunu da bu milletin bir parçasının değil, hepsinin*

¹⁶⁷“Erdoğan’a Şok Suçlama”, **Milliyet**, 13 Kasım 2013, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-a-sok-suclama/siyaset/detay/1791579/default.htm>[28.01.2015].

¹⁶⁸“Analiz: Barzani’nin Diyarbakır Ziyareti”, **Al Jazeera**, 14 Kasım 2013, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/analiz-barzaninin-diyarbakir-ziyareti> [25.01.2015].

¹⁶⁹ Tarık Oğuzlu, “Turkey’s Northern Iraq Policy: Competing Perspectives”, **Insight Turkey**, vol.10, no.3 (2008): 5.

¹⁷⁰ Oğuzlu, “Turkey’s Northern Iraq...”, 9.

¹⁷¹ Doruk, “AK Parti Döneminde...”, 135.

sorunudur (...) Başbakan olarak bu sorun herkesten önce benim sorunumdur”¹⁷² beyanında bulunmuştur. Ancak yerel siyasetteki güç dengesi ve AKP’nin henüz konu ile ilgili toplum nezdinde var olan direnci aşmakta zorlanıyor oluşu; ayrıca Irak’ın Kuzey’indeki Kürt oluşumuna yönelik güvenlik temelli ve askeri bürokrasinin etkili olduğu bir “dış düşman” algısının mevcudiyeti, bu konuda daha ileri ve somut adımların atılması için gerekli siyasi ortamı hazırlayamamıştır. Başbakan Erdoğan’ın konunun ekonomik mahrumiyetin ötesinde olduğunu ve Türk devletinin de yanlışlarının olabildiğini kabul ettiği Diyarbakır konuşması pek çok sanatçı ve aydın tarafından da memnuniyetle karşılanmış, fakat konuşmanın yarattığı olumlu hava devam ettirilememiştir.

Ancak bölgeye ve bölgedeki Kürt topluluğuna yönelik artan temaslarla birlikte yerel siyasetteki Kürt meselesine yönelik çözüm süreci de hareketlenmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Mart 2009’daki Tahran yolculuğu sırasında Kürt meselesi hakkındaki sorulara yönelik, meselenin sadece sınır dışına yüklenmesinin yanlış olacağını belirtmiş ve “*yakında çok güzel şeyler olacak*” diyerek konu ile ilgili gelişmelere yönelik beklentisini dile getirmiştir.¹⁷³ Aynı yıl İçişleri Bakanı Beşir Atalay da Kürt Açılımı ile ilgili ilk basın toplantısını düzenlemiştir. Bu açıdan AKP’nin Ağustos 2009’da ilan ettiği “Demokratik Açılım Süreci”, Türkiye’nin geleneksel Kuzey Irak politikasında yaşanan dönüşümün iç politikadaki uzantısı olarak değerlendirilmiştir.¹⁷⁴ Çözüm süreci kapsamında PKK lideri Abdullah Öcalan ile gerçekleştirilen İmralı görüşmeleri, Akil İnsanlar Komisyonu’nun kurulması ve Kürtçe yayına başlayan televizyon kanalları gibi adımlar, ülkedeki Kürt nüfusun ve Kürt siyasal hareketinin istekleri açısından olumlu gelişmeler olmuştur. Ancak seçim barajının düşürülmesi veya anadilde eğitim gibi temel istek ve söylemlerin gerçekleştirilmesi, uzun süredir milliyetçi reflekslerle şekillenmiş olan Türk kamuoyunun ikna edilmesi ve Kürt halkına yönelik hamlelerin içselleştirilmesine de bağlıdır. Çözüm süreci konusunda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Ahmet Davutoğlu ve PKK lideri Abdullah Öcalan gibi liderlerin irade ve inisiyatifleri önemli olmakla birlikte sürecin ilerlemesi Türk halkının süreci ve toplumsallaşmasına

¹⁷²“Kürt Sorunu Benim Sorunum”, **Yeni Şafak**, 13 Ağustos 2005 <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2005/agustos/13/p01.html> [25.01.2015].

¹⁷³ Kıvanç Ulusoy, “Demokratik Açılım Ne Zaman Başladı ve Şimdi Sürecin Neresindeyiz?”, **Zaman**, 1 Haziran 2011, http://www.zaman.com.tr/yorum_demokratik-acilim-ne-zaman-basladi-ve-simdi-surecin-neresindeyiz_1146596.html [25.01.2015].

¹⁷⁴ Doruk, “AK Parti Döneminde...”, 138.

da bağlıdır.¹⁷⁵ Yıllardır milliyetçi reflekslerle şekillenmiş olan kamuoyu nezdindeki Kürt meselesi algısı, çözüm sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) ve Piyasa ve Kamuoyu Araştırmaları (POLLMARK) tarafından hazırlanan ve 601 köy ve mahallede 10.577 kişi üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, araştırmaya katılanların %55,3'ü Kürt meselesini, ülkemizin önemli bir sorunu olarak algılamaktadır.¹⁷⁶ Ayrıca “Türkiye’deki Kürt sorununun çözümünde hangisi en etkili olur?” sorusuna %41,2 oranında bir kitle TBMM yanıtını vermiş, ancak %39,9'luk oranla ikinci sırada yer alan Türk Silahlı Kuvvetleri yanıtı¹⁷⁷, Türk halkı nezdinde Kürt meselesinin bir güvenlik ve terör sorunu olarak algılanmaya devam ettiğini onaylamıştır. Yine aynı çalışmada “Kürt sorununun çözümü için Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınması kabul edilebilir mi?” sorusuna %65,2 oranında bir kitle hayır yanıtını vermiştir.¹⁷⁸ Bu durum; Kürt nüfusa yönelik sosyal, kültürel, dini paylaşım ve ortaklıklara rağmen, konu ulusal kimlik meselesine geldiğine, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasının Türk kamuoyu nezdindeki büyük oranda reddine işaret etmektedir. Ayrıca içerideki gelişmelere ek olarak dışarıdaki gelişmeler-özellikle bölgede ortaya çıkan devlet dışı örgütlerden Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütü-süreci daha çetrefilli hale getirmektedir. AKP yetkilileri İŞİD oluşumunu, Kürt meselesine yönelik çözüm sürecini olumsuz şekilde etkileyebilecek bir faktör olarak değerlendirmediklerini bildirmiş, AKP Genel Başkan Yardımcısı Beşir Atalay konu ile ilgili; *“Ben şu anda İŞİD konusunu çözüm sürecini olumsuz etkileyecek bir faktör olarak görmüyorum. Onu da doğrusu konjonktürel görüyorum. Zaten çok fazla ilerlemesi de söz konusu olmayacak gibi”*¹⁷⁹ açıklamasında bulunmuştur. Ancak örgütün bölgede gerçekleştirdiği şiddet eylemleri karşısında örgüte karşı oluşturulan mücadele ekseninin temelinde bulunan PKK’nın, en azından orta vadede silah bırakmasının mümkün görünmemesi, ülke içindeki Kürt halkının durum ve taleplerine yönelik çözüm sürecini de önemli ölçüde etkilemektedir.

¹⁷⁵ Murat Aksoy, “Çözüm Süreci Toplumsallaşmadan Kürt Sorunu Çözülmez”, **T24**, 27 Ağustos 2014 <http://t24.com.tr/yazarlar/murat-aksoy/cozum-sureci-toplumsallasmadan-kurt-sorunu-cozulmez,10031>[27.01.2015].

¹⁷⁶ Çalışmanın ayrıntıları için bkz., SETA, POLLMARK, **Türkiye’nin Kürt Sorunu Algısı**, (Ankara: Seta Yayınları, 2009), 52.

¹⁷⁷ SETA, **Türkiye’nin Kürt Sorunu...**, 58.

¹⁷⁸ SETA, **Türkiye’nin Kürt Sorunu...**, 103.

¹⁷⁹ “İŞİD Sorunu Çözüm Sürecini Etkiler mi?”, **Milliyet**, 17 Eylül 2014, <http://www.milliyet.com.tr/isid-sorunu-cozum-surecini-etkiler/siyaset/detay/1941727/default.htm>[28.01.2015].

AKP hükümeti Irak eksenli Kürt meselesi ile Türkiye eksenli Kürt meselesi ve PKK terörü arasında paralel bir siyaset izlemeye çalışsa da bu durum büyük yapısal zorluklar içermektedir. Türk halkının milliyetçi refleksleri nedeniyle sürece yönelik direncini sürdürüyor oluşu ve IŞİD'in şiddet eylemlerine karşı mücadelenin ekseninde bulunan PKK'nın silah bırakmasının beklenmemesi, ülke içindeki Kürt meselesini daha da karmaşık hale getirmektedir. Bu durumda Türk hükümetinin Irak eksenli politikalarında mevcut olabilen nispi esneklik, Türkiye'deki Kürt meselesi ile bağlantı kurulduğunda güvenlik, toprak bütünlüğü kaygıları ve milliyetçi dinamikler sebebiyle esnekliğini yitirmektedir. Ayrıca AKP hükümetinin Kürt meselesi ve PKK terörü ile ilgili söylem ve uygulamalarındaki dönemsel farklılıklar da hükümetin konu ile politikası konusunda genel bir sonuca varmayı zorlaştırmaktadır.

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ile MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin, AKP hükümetinin PKK ile masaya oturduğu iddiaları karşısında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 21 Ağustos 2010 tarihindeki Kayseri mitinginde:

“Bizim dört kez bunlarla (terör örgütü) bir araya oturduğumuzu söyleme şerefsizliğini yapanlar bu alçakça iftirada bulunanlar, bunun hesabını her yerde vereceklerdir. AK Parti Hükümeti olarak bugüne kadar terör örgütüyle hiç bir zaman masaya oturmadık hiç bir zaman da oturmayacağız”¹⁸⁰

açıklamasını yapmıştır.

Yine bu dönem Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın “*biz terör örgütü ile görüşecek alçak ve namussuzlardan değiliz*”¹⁸¹

Başbakan Erdoğan: Bunun hesabını verecekler!

AK Parti Kayseri mitinginde konuşan Başbakan Erdoğan, “Bizim dört kez bunlarla (terör örgütü) bir araya oturduğumuzu söyleme şerefsizliğini yapanlar, bu alçakça iftirada bulunanlar, bunun hesabını her yerde vereceklerdir” dedi.

YeniŞafak, 21 Ağustos 2010

dediği bilinmektedir. Ancak bu açıklamaların ardından, PKK'ya destek sağladığı iddia edilen Kürt Bölgesel Yönetimi liderleri ile yakın ilişkiler ve üst düzey ziyaretler geliştiren AKP hükümeti, PKK ve Abdullah Öcalan ile resmi düzeyde müzakerelere başlamıştır. Özellikle Abdullah Öcalan, PKK, Türkiye ve BDP'nin dâhil olduğu ve 2013 yılında başlayan “İmralı görüşmeleri”, PKK'nın AKP tarafından siyasal bir muhatap olarak kabul edilmeye başlandığı ve bu durumun milli egemenliğe zarar

¹⁸⁰“Başbakan Erdoğan: Bunun Hesabını verecekler!”, **YeniŞafak**, 21 Ağustos 2010, <http://www.yenisafak.com.tr/politika/basbakan-erdogan-bunun-hesabini-verecekler-274604> [28.01.2015].

¹⁸¹ “MHP’li Vural: Başbakan, PKK ile Görüşen Şerefsizdir Demişti”, **Cihan Haber Ajansı**, 6 Haziran 2014, http://www.cihan.com.tr/news/MHP-li-Vural-Basbakan-PKK-ile-gorusen-serefsizdir-demisti_2523-CHMTQ1MjUyMy8xMDA1 [28.01.2015].

verdiği eleştirilerine neden olmuştur.¹⁸² 2014 yılına gelindiğinde ise İmralı görüşmelerine yönelik;

“Şu anda sadece bizim müsaade ettiğimiz HDP, daha önce BDP mensupları adaya gitmişlerdir, bir de istihbarat teşkilatımız gitmektedir. Siyasi bir heyetin, ekibinin oraya gitmesi veya basın mensuplarının oraya gitmesi böyle bir şeye müsaade etmiş değiliz, böyle bir şey yok, olamaz. İleride olur mu olmaz mı bunlar şartların oluşturacağı, olgunlaştıracağı şeylerdir.”¹⁸³

açıklaması yapan Başbakan Erdoğan, toplumsal milliyetçi hassasiyetler karşısında bir taraftan PKK’nın siyasi bir muhatap olarak alınmadığı ve görüşmenin kontrolünün hükümete ait olduğunu ima ederken; diğer taraftan da siyasi heyetlerin görüşmelere dahil edilmesi konusunda açık kapı bırakmıştır.

4.1.3. Gerginleşen Türkiye-Irak İlişkileri ve Mezhepsel Ayrılıklar

Bu süreçte, özellikle 2010 yılından itibaren AKP’nin keskinleşen tutumu ve mezhepsel söylemleri, hükümetin mezhep ekseninde bir Irak politikası izlediği iddialarını kuvvetlendirmiştir. Bush yönetiminin Irak’taki başarısızlığı ve ardından ABD’nin çekilmesi sonucu bölgede oluşan otorite boşluğu sonucu Türkiye kendisini bölge ülkeleri arasında aracılık yapan bir güç olarak sunmuştur.¹⁸⁴ Saddam Hüseyin’in devrilmesi, sonrasında ise ABD’nin 15 Aralık 2011’de Irak’tan çekilmesinin ve Irak’ın egemenliğini tam olarak elde etmesi ile bölgede Sünni, Şii, Kürt ve Araplar arasındaki gerginliğin ve özellikle Sünni-Şii bölünmesinin artması, Türkiye’nin ve dolayısıyla AKP’nin taraf tutma gerekliliğini arttırmıştır. Saddam döneminde yönetimin temel unsurlarından olan Sünni gruplar, Saddam Hüseyin’in devrilmesinin ardından, yeni düzenin Şii ve Kürt grupları öncelikli hale getirmesi nedeniyle siyasi sürecin dışında kalmıştır.¹⁸⁵ 2010 yılındaki Irak seçimlerinde Eyad Allavi’yi desteklediğini açıkça ifade eden Türkiye, Irak’taki Sünni Araplar üzerinde baskı kuran otoriter bir yönetim ve Sünni Arapların mevcut sistem içindeki varlıklarına yönelik bir tehdit olarak değerlendirdiği Şii lider Nuri Maliki’den büyük tepki almıştır.¹⁸⁶ Türkiye’nin, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi ülkelerle birlikte Başbakan Maliki’ye karşı başlatılmak

¹⁸² “MHP’li Vural: Başbakan, PKK ile...”

¹⁸³ “Barışta Kafalar Karışık”, **Radikal**, 8 Haziran 2014, http://www.radikal.com.tr/radikal2/barista_kafalar_karisik-1195933 [29.01.2015].

¹⁸⁴ Henri J. Barkey, **Turkey’s New Engagement in Iraq Embracing Iraqi Kurdistan**, (Washington: United States Institute of Peace, 2010), 7.

¹⁸⁵ Bilgay Duman, “AK Parti Kongresi ve Irak Politikası”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3944> [25.01.2015].

¹⁸⁶ Serhat Erkmen, “2013’te Türkiye ve Irak İlişkileri için Beklentiler ve Olasılıklar”, **Ortadoğu Analiz**, c.5, s.49 (2013): 91.

istenen güvensizlik oylamasına destek vermesi ilişkilerin daha da gerginleşmesine neden olmuştur.¹⁸⁷

Ayrıca Türkiye'nin çoğunluğunu Sünni grupların oluşturduğu "İrakiye Listesi" ile yakınlaşması ve sonrasında Sünni terörist gruplarla bağlantısı olduğu iddiasıyla idama mahkûm edilen eski cumhurbaşkanı yardımcısı Tarık El-Haşimi'yi, Irak'taki kararın mezhepçilik kaynaklı olduğunu iddia

ederek Irak'a iade etmemesi, Türkiye-Irak ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Bu süreçte Başbakan Tayyip Erdoğan'ın;

"Irak'taki rahatsızlık yarın Suriye'ye dönüşecek çünkü orada da ciddi bir mezhep farklılığı var. Orada Kürt, Arap, Türmen ağırlıklı olarak Sünnidir. Öbür tarafta da Şia var. (...)Şu anda merkezi yönetim Irak'ta azınlık hükümetidir. Ama azınlık hükümeti olmasına rağmen aldığı destekle Şia olduğu için maalesef şu anda onlar da halkına zulmediyor"¹⁸⁸

sözleri ile Irak'taki çatışmayı Şii nüfusa karşı bir mezhep savaşı olarak tanımlaması üzerine Maliki hükümeti, Erdoğan'ın Irak'taki unsurlara saygı göstermediği ve Irak'ın iç işlerine müdahale ettiğini belirtmiş ve Erdoğan'ı mezhepçilik yaptığı gerekçesiyle Birleşmiş Milletler'e şikâyet etmiştir.¹⁸⁹

Başbakan Erdoğan'ın Irak'taki merkezi hükümeti azınlık olarak nitelendirmesi ve mezhepsel göndermeleri üzerine Iraklı milletvekili Kemal Saidi de Başbakan Erdoğan'ın "mezhebi eğilimlerini kontrol yeteneğini kaybettiğini ve kendisini bölgenin lideri sandığı"nı belirtmiştir.¹⁹⁰ Türkiye, Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sayfasında

"Türkiye, Irak'ın tüm kesimleriyle gelişen ilişkileri çerçevesinde Irak Kürt Bölgesi'yle de her alanda yakın işbirliği içinde bulunmaktadır. Ancak, Irak'ın herhangi bir kesimiyle kurduğumuz

¹⁸⁷ Erkmen, "2013'te Türkiye...", 92.

¹⁸⁸ "İpler Geriliyor! Maliki, Erdoğan'ı BM'ye Şikâyet Etti", **Milli Gazete**, 27 Aralık 2012 http://www.milligazete.com.tr/haber/Ipler_geriliyor_Maliki_Erdogani_BMye_sikayet_etti/270370 [29.01.2015].

¹⁸⁹ "İpler Geriliyor! Maliki, Erdoğan'ı..."

¹⁹⁰ "Irak'tan Erdoğan'a Zehir Zemberek Cevap", **Yakın Doğu Haber**, 23 Aralık 2012 http://www.ydh.com.tr/HD11226_iraktan-erdogana-zehir-zemberek-cevap.html [29.01.2015].

ilişkilerin, bu ülkenin başka bir kesimiyle ilişkilerimize alternatif haline gelmesi söz konusu değildir. Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğüne, siyasi birliğine ve egemenliğine saygı duymakta ve Iraklı tüm kesimlerle ilişkilerini Irak Anayasası ve uluslararası hukuka uygun şekilde yürütmektedir”¹⁹¹

sözleri ile bir taraftan Kürt Bölgesel Yönetimi ile geliştirilen ilişkileri kabul ederken diğer taraftan da Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğine yönelik söylemsel vurgusuna devam etmektedir.

Ancak;

“Eskiden bağımsız bir Kürt devleti mevzuu Türkiye için savaş nedeni sayılıyordu. Hatta Kürdistan kelimesi bile insanları sinirli ve agresif yapmaya yeterliydi. Ama onların adı Kürdistan ve bunun kabul edilmesi gerekli. Eğer Irak bölünürse ki bu kaçınılmaz görünüyor, onlar bizim kardeşimizdir”¹⁹²

açıklamasında bulunan AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik; bölgede devlet dışı aktörlerin (İŞİD) etkili olmaya başlaması ve Irak şehri Musul'un ele geçirilmesinden sonra, Irak'ın bölünmesinin ardından bağımsız bir Kürdistan'ı tanıyabileceğinin sinyallerini de vermektedir.

Hüseyin Çelik'ten bağımsız Kürdistan açıklaması

AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik, Irak'ın bölünmesi durumunda bağımsız Kürdistan'ın tanınacağı sinyalini verdi

Cumhuriyet, 29 Haziran 2014

Ayrıca AKP hükümetinin Irak'taki seçimlerde Sünni lidere yönelik açık desteği ve söylemleri, ABD sonrası Ankara'nın Irak politikasının Sünniler ve Kürtler üzerinde yoğunlaşmaya meyilli olduğuna yönelik yorumları güçlendirmiştir.¹⁹³ Özellikle 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve kısa zamanda Mısır, Libya, Yemen gibi ülkelere yayılan halk ayaklanmaları sonrası bölgede mezhep eksenli yeni ittifaklar oluştuğu görülmüştür. Bu birliktelikler arasında Türkiye'nin, İran-Irak Merkezi Yönetimi-

¹⁹¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> [26.01.2015].

¹⁹² “Hüseyin Çelik'ten Bağımsız Kürdistan Açıklaması”, **Cumhuriyet**, 29 Haziran 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/88209/Huseyin_Celik_ten_bagimsiz_Kurdistan_aciklamasi.html [28.01.2015].

¹⁹³ Ali Semin, “Irak'taki Siyasi Anlaşmazlıklar, Çıkış Yolları ve Türkiye” http://www.bilgesam.org/incele/1130/-irak%E2%80%99taki-siyasi-anlasmazliklar--cikis-yollari-ve-turkiye/#.VCGPfZR_tp0 [26.01.2015].

Suriye ve Lübnan'dan oluşan Şii bloku karşısında Kürt Bölgesel Yönetimi ve Suudi Arabistan'da oluşan Sünni blok içerisinde yer aldığı algısı oluşmuştur.¹⁹⁴

Genel olarak mezhepsel hassasiyetlere göre davrandığı ve Sünnilerin koruyuculuğunu üstlenmiş bir liderlik algısı yarattığı belirtilen AKP'nin bölgede Sünni bir kuşak yaratma çabasında olduğunu vurgulayan bazı eleştiriler, AKP'nin bu mezhepsel yönelimlerinin Türkiye-Irak ilişkilerinin bozulmasında önemli rolü olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁵ Türkiye her ne kadar politikasının mezhepsel boyutunun olmadığını ifade etse de, Suriye'deki muhalif grupları aktif şekilde desteklemesi ve Müslüman Kardeşler ile geliştirdiği yakın ilişkiler Türkiye'nin Arap Baharı sonrasındaki bölgesel politikalarının bu bağlamda algılanmasına yol açmıştır.¹⁹⁶ Özlem Tür'e göre de, mezhepsel siyasete karşı olduğunu söyleyen Türkiye'nin Suriye'deki tutumu ve bölgedeki tüm gruplar yerine özellikle Müslüman Kardeşler, Suudi Arabistan ve Katar ile ilişkileri başta olmak üzere bölgesel ittifaklardaki ve İslami hareketlerdeki rolü Türkiye'yi mezhebe dayalı bir siyaset izler görünümüne sokmuştur.¹⁹⁷ Bu süreçte Türkiye'nin ve dolayısıyla AKP hükümetinin mezhepçi dış politika algısı çeşitli çalışma ve araştırmalarla da desteklenmiştir. Örneğin, TESEV tarafından 16 farklı ülkede 18 yaş üstü 2800 kişi ile gerçekleştirilen bir çalışmaya göre bölgede Türkiye'nin mezhebe dayalı bir dış politika izlediği yönündeki algısında artış görülmüş, 2012 yılında araştırmaya katılan ülkelerin %28'i Türkiye'nin mezhebe dayalı bir dış politika izlediğini söylerken, 2013 yılında bu oran %39'a yükselmiştir.¹⁹⁸

Tüm bunlara ek olarak Türkiye'nin özellikle Irak ticaretinin büyük bir kısmını Kuzey Irak'a yönlendirmesi ve özellikle son dönemlerde Türkiye ile Kürt Bölgesel Yönetimi arasında birçok petrol anlaşmasının imzalanması merkez Irak hükümetinin tepkilerinin artmasına neden olmuştur. Irak Meclisi Petrol ve Gaz Komitesi vekillerinden Ali Dhari; *"Kürdistan'ın Türkiye ile geliştirdiği ilişki, merkezi hükümet ile koordinasyon içinde gerçekleşmediği için Irak Anayasası'nın açık bir ihlalidir; bu*

¹⁹⁴ Müderrisoğlu, "Barzani Demokratik Açılıma..."

¹⁹⁵ "Sünni Kuşak Hevesi Irak ile İlişkiyi Bozdu", **Yeniçağ**, 1 Ekim 2012 <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/sunni-kusak-hevesi-irak-ile-iliskiyi-bozdu-73615h.htm> [29.01.2015].

¹⁹⁶ Meliha Benli Altunışık, "Orta Doğu'da Bölgesel Düzen ve Arap Baharı", **Orta Doğu Analiz**, c.5, s.53 (2013):77.

¹⁹⁷ Burç Köstem, "Raymond Hinnebusch & Özlem Tür, Arap Baharı ve Mısır Darbesi", **USAK Analist**, c.3, s.30 (2013):48.

¹⁹⁸ Çalışmanın ayrıntıları için bkz., Mensur Akgün, Sabiha Senyücel Gündoğar, **Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2013**, (İstanbul: Tesev Yayınları, 2013), 6.

durum Irak zenginliğinin çalınması anlamına gelir ve biz buna mücadele etmeyiz” ¹⁹⁹ sözleri ile Türkiye’nin, merkezi hükümetin onayı dâhilinde olmayan Kuzey Irak ticareti ve ilişkilerine karşı duyduğu tepkiyi dile getirmiştir. Irak hükümetinin, Aralık 2012’de Erbil’e Petrol ve Gaz Konferansı’na gitmek üzere yola çıkan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız’ın uçağının Erbil’e inmesine mücadele etmemesi de merkezi hükümetin Türk hükümetine karşı duyduğu tepkinin sembolik bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Özellikle Kürt Bölgesel Yönetimi’nin Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara petrol satışı amacıyla Türkiye ve Kürt Bölgesel Yönetimi arasında imzalanan enerji anlaşması, Türkiye-Irak ilişkileri açısından önemli bir gelişme olmuştur. Kürt Bölgesel Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani’nin “Türkiye ile 50 yıllık enerji anlaşması imzaladık” açıklamasının ardından, Irak Petrol Bakanlığı’nın onayı alınmadığı ve Irak-Türkiye Petrol Boru Hattı Anlaşması’nın ihlal edildiği gerekçesiyle Merkezi Irak Hükümeti tarafından, Türkiye Enerji Bakanlığı ve BOTAŞ aleyhine 250 milyon dolarlık tazminat davası açılmıştır.²⁰⁰ AKP Enerji Komisyonu Eski Başkanı Mücahit Fındıklı;

“Irak Anayasası’nı esas almak suretiyle Irak’ın Kürt Bölgesi’ye yaptığımız anlaşma ve sözleşmelerin hepsi Irak Anayasası’nın çerçevesi dâhilinde. Dolayısıyla biz Basra’nın da Irak’ın da petrolünü en iyi şartlarda dünya piyasalarına sunacakları bir platform oluşturuldu. Petrolü biz satmıyoruz, petrolü Kuzey Irak ya da Irak Merkezi Hükümeti satıyor. Biz sadece o platformu sağlıyoruz”²⁰¹

açıklaması ile mevcut anlaşmanın Irak Anayasası’na uygun olduğunu belirtse de Merkezi Irak Hükümeti’nin yanısıra yerel siyasetteki muhalefet, anlaşmayı uluslararası hukuka ve Irak Anayasası’na aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirmiştir.

Uluslararası anlaşmalar için imza atacak aktörün Irak Merkezi Hükümeti olması gerektiğini belirten CHP Enerji Komisyonu Başkanı Necdet Pamir; “*Devletler, devletlerle anlaşma imzalar. Bölgesel bir yönetimle anlaşma imzalanamaz. Bu Irak Anayasası’na ve uluslararası devletler hukukuna aykırıdır, dolayısıyla Türkiye’nin de*

¹⁹⁹ “Kurds’ Oil Deals With Turkey Raise Fears of Fissures in Iraq”, **The New York Times**, 2 Aralık 2013 <http://www.nytimes.com/2013/12/03/world/middleeast/kurds-oil-deals-with-turkey-raise-fears-of-fissures-in-iraq.html?pagewanted=all> [29.01.2015]. Açıklamanın İngilizce metni şu şekildedir: “The Kurdistan deal with Turkey is a huge violation against the Iraqi Constitution because they didn’t make the deal with the coordination of the central government.... This means the stealing of the Iraqi wealth and we will not allow it”

²⁰⁰ “Irak, Türkiye’ye 250 Milyon Dolarlık Tazminat Davası Açtı”, **Zaman**, 29 Kasım 2014 http://www.zaman.com.tr/ekonomi_irk-turkiyeye-250-milyon-dolarlik-tazminat-davasi-acti_2260898.html [24.01.2015].

²⁰¹ “Kuzey Irak Petrolü Bilmeceye Döndü”, **Bloomberg**, 6 Haziran 2014, <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1572667-kuzey-irak-petrolu-bilmeceye-dondu> [24.01.2015].

itibarını zedeleyecek bir gelişmedir”²⁰² beyanında bulunmuştur. Bu yolla, Kürt Bölgesel Yönetimi’nin AKP hükümeti tarafından uluslararası bir anlaşmanın tarafı olarak kabul edilmesi, geleneksel Irak politikasındaki ve bölgesel yönetim algısındaki dönüşümün en çarpıcı örneklerindendir. Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara petrol ihracı, AKP hükümetinin Kürt Bölgesel Yönetimi’nin merkezi hükümet karşısında bağımsızlığını tanıdığının da bir göstergesidir.

4.1.4. Güncel Sorunlar

AKP iktidarı; bölgedeki devlet dışı örgütlere yenilerinin eklenmesinin yarattığı sıkıntılar ve bu oluşumlarla birlikte bölgedeki güç dengesinde yaşanan dönüşümler nedeniyle Irak politikasında önceki hükümetlerden farklı ve yeni sorunlarla karşılaşmıştır. Bu bölümde “güncel sorunlar” adı ile kastedilen; Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) adı ile ortaya çıkan bölgesel örgütün neden olduğu yıkım ve güç dengesi değişiklikleri ile bu örgütün ortaya çıkmasının da etkisiyle Türkiye’nin zamanında “kırmızı çizgi” olarak belirlediği Türkmen politikasında yaşanan dönüşümlerdir. İlk kez bu hükümet döneminde yaşanıyor olmaları sebebiyle, bu sorunlar karşısında AKP hükümetinin takındığı tavır ve kullandığı çözüm metotları, AKP’nin Parti kimliği bağlamında Türk devletine atfetmeye çalıştığı siyasi kimliğin dış politikaya nasıl yansıdığını görebilmek açısından analiz edilmesi gereken unsurlardır.

4.1.4.1. İŞİD “Meselesi”

AKP’nin son dönem Irak politikalarını şekillendiren önemli faktörlerden birisi ABD’nin Irak’tan çekilmesi ve bölge halklarının ayaklanmalarının ardından bölgede oluşan politik boşluktan yararlanarak ortaya çıkan bölgesel oluşumlardır. Bu süreçte ortaya çıkan bölgesel güçlerden birisi olan “Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)” isimli oluşum, Musul’u ele geçirmesi ve Irak’ta iktidarlaşmaya başlaması nedeniyle AKP hükümetinin Irak politikasında dikkate almak zorunda kaldığı bir faktör olmuştur. AKP hükümeti; İŞİD karşısında ABD öncülüğünde kurulan koalisyona destek vermek üzere Irak ve Suriye’ye yönelik sınır ötesi operasyon yetkisi hakkında bir tezkere hazırlayarak TBMM’ye sunmuştur. “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gerektiği takdirde sınır ötesi harekâtlarda bulunmak üzere yabancı ülkelere gönderilmesi ve aynı

²⁰² “Kuzey Irak Petrolü...”

amaçlarla yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına yönelik hükümete 1 yıllık süre için yetki ve izin veren Başbakanlık Tezkeresi”, 2 Ekim 2014 tarihinde TBMM’de kabul edilmiştir. Tezkere’de Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesinin gerekçesi;

“Türkiye’nin ulusal güvenliğine yönelik terör tehdidi ve her türlü güvenlik riskine karşı uluslararası hukuk çerçevesinde gerekli her türlü tedbiri almak, Irak ve Suriye’deki tüm terörist örgütlerden ülkemize yönelebilecek saldırıları bertaraf etmek ve kitlesel göç gibi diğer muhtemel risklere karşı güvenliğinin iademe ettirilmesini sağlamak (...)”²⁰³

olarak belirtilmiş, bu yolla hükümetin muhattap aldığı aktörlerin yalnızca devletler olmadığı tescil edilmiştir.

İŞİD oluşumuna yönelik tutum ve söylemleri nedeniyle kimi zaman eleştirilere maruz kalan AKP hükümeti yetkilileri bir taraftan İŞİD terörünü kınarken, diğer taraftan örgütün ortaya çıkmasına yönelik Irak’taki mezhepsel yapı ve yönetime göndermelerde bulunmuştur. Dışişleri Bakanlığı döneminde İŞİD’e yönelik; *“Terörle mücadele konusunda hiçbir zaaf göstermemeliyiz. İster El Kaide formunda ister İŞİD şeklinde olsun terörün her türlü, Suriye ve Irak halkı, Orta Doğu halkları ve bütün insanlık için tehdittir”*²⁰⁴ beyanında bulunan Ahmet Davutoğlu’nun diğer taraftan, Irak’taki Şii yönetimi kastederek *“Sünni Araplar dışlanmasaydı bu öfkenin birikmeyeceği”*ni belirtmesine ek olarak; *“İŞİD radikal, terörize gibi bir yapı olarak görülebilir ama katılanlar arasında Türkler, Araplar, Kürtler vardır. Oradaki yapı, daha önceki hoşnutsuzlar, öfkeler büyük bir cephede geniş bir reaksiyon doğurdu”*²⁰⁵ sözleri ile oluşumu, Irak’taki Şii yönetime tepki duyan öfkeli bir grup olarak tanımlaması tepki toplamıştır.

Ayrıca 11 Haziran 2014’te Türkiye’nin Musul Başkonsolosluğu’na yönelik silahlı baskın ve sonrasında 49 kişinin İŞİD militanları tarafından rehin alınması sürecinde, İŞİD oluşumuna yönelik ihtiyatlı söylemlerde bulunan ve konu ile ilgili yayın yasağı getiren AKP hükümeti pasif kalmakla eleştirilmiştir. Örgütün elindeki

²⁰³ “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Gerektiği Takdirde Sınır Ötesi Harekât ve Müdahalede Bulunmak Üzere Yabancı Ülkelere Gönderilmesi ve Aynı Amaçlara Yönelik Olmak Üzere Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye’de Bulunması, Bu Kuvvetlerin Hükümetin Belirleyeceği Esaslara Göre Kullanılması ile Risk ve Tehditlerin Giderilmesi için Her Türlü Tedbirin Alınması ve Bunlara İmkân Sağlayacak Düzenlemelerin Hükümet Tarafından Belirlenecek Esaslara Göre Yapılması için Anayasanın 92’nci Maddesi Uyarınca Hükümete Bir Yıl Süreyle İzin Verilmesine Dair Karar” (1071 S.K.), **Resmî Gazete**, (Ekim 2014)

²⁰⁴ “Ahmet Davutoğlu İŞİD Konusunda Rest Çekti”, **CNN Türk**, 20 Haziran 2014, <http://www.cnnturk.com/haber/dunya/ahmet-davutoglu-isid-konusunda-rest-cekti> [27.01.2015].

²⁰⁵ “Davutoğlu’ndan Cani İŞİD’i Meşrulaştıran Sözler”, **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 2014 http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/103123/Davutoglu_ndan_cani_ISiD_i_mesrulasiran_sozler.html [27.01.2015].

Türk rehineler ve hassasiyetler nedeniyle tahrik edici açıklamalardan uzak durulduğunu belirten Başbakan Tayyip Erdoğan, hükümeti pasif kalmakla eleştiren gruplara ve basına “Bizim 80 vatandaşıımız bir örgütün elinde alı konulmuş haldeler. Bizim bu örgütler ilgili kışkırtıcı açıklama yapmamızı, yangına körükle gitmemizi bekliyorlar”²⁰⁶ beyanıyla yüklenmiştir.

İŞİD tarafından rehin alınan Musul Başkonsosluğu personeli 101 günlük tutsaklığın ardından 20 Eylül 2014 günü serbest bırakılmıştır. Cumhurbaşkanı Recep

Tayyip Erdoğan, “Çalışma tamamen millidir.

Tamamen MİT’in

çalışmaları sonucu

olmuştur”²⁰⁷ ifadelerini

kullanarak rehine krizinin

çözümüne yönelik Arap

Ahmet Davutoğlu İŞİD konusunda rest çekti

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, "Türkiye'nin İŞİD dahil herhangi bir şiddet ya da terör örgütüyle ilgili ilişkisi olduğuna dair elinde belgesi olan o belgeyi ortaya koymalıdır" dedi.

CNN Türk, 20 Haziran 2014

aşiret liderlerinin arabuluculuk hamleleri dışında başka dış kaynaklardan yardım alınmadığı, çözümün, başta MİT olmak üzere Türk istihbaratının ince operasyonlarının bir sonucu olduğunu söylemiştir. Ayrıca rehinelerin serbest bırakılması karşılığında İŞİD ile bir pazarlık ve takas gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği sorusu üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın;

“Takas oldu veya olmadı. Neticede bizim 49 vatandaşıımız, görevlimiz Türkiye’ye geldi. 49 vatandaşıımızı hiçbir şeyle değiştirmemiz mümkün değil. Bunun üzerinde durmamız lazım. Vele ki takas dahi olmuş olsa, ben cumhurbaşkanı olarak şuna bakarım; benim 49 vatandaşıımın karşılığı hiçbir şeyle değişilmez (...) Musul Başkonsolosluğu personelinin Türkiye’ye getirilmesinde pazarlık yapıldığı iddialarını ileri sürenler neye dayanarak bunu ileri sürüyorlar bunu bilemem. Pazarlıktan neyi kastediyorlar bunu da bilemem. Burada eğer maddi bir pazarlıktan bahsediliyorsa böyle bir şey kesinlikle, katiyen söz konusu değil. Ama siyasi noktada, diplomatik bir pazarlıktan bahsediyorlarsa burada tabii ki siyasi, diplomatik bir pazarlık kesinlikle söz konusu. Zaten bu diplomasi zaferidir”²⁰⁸

açıklaması hem İŞİD örgütü ile bir pazarlık gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği yönünde soru işaretlerine neden olmuş, hem de diplomatik pazarlık vurgusu, Türk hükümetinin İŞİD’i dolaylı olarak tanıması olarak algılanmıştır.

²⁰⁶ “Erdoğan: İŞİD’e Karşı Kışkırtıcı Açıklama Beklemeyin”, **Al-Monitor**, 27 Haziran 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/06/turkey-military-action-iraq-nato-mosul-isis-sunni-kurds.html#> [27.01.2015].

²⁰⁷ “Erdoğan, Takas Sorusunu Geçirtirdi; ‘Diplomatik Pazarlık’ Dedi”, **Cumhuriyet**, 21 Eylül 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/121723/Erdogan__takas_sorusunu_gecistirdi__diplo_matik_pazarlik__dedi.html [28.01.2015].

²⁰⁸ “Erdoğan, Takas Sorusunu...”

Bu süreçte özellikle yabancı basında, kurtarılan 49 Türk rehine karşılığında 180 IŞİD militanının serbest bırakıldığı haberleri yer almaya devam etmiştir.²⁰⁹ Diğer taraftan PKK'nın önemli isimlerinden Murat Karayılan ise, Kürt nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı Suriye şehri Kobani'nin IŞİD saldırılarına maruz kalmasının ardından yaptığı; *“Konsolosluğu 20 Eylül’de bıraktılar. Planları da DAİŞ (IŞİD) ’in 20 Eylül’de Kobane’ye girmesiydi. Takas yapmadık diyorlar ama Kobane’yi sattılar. Fakat Kobane onların değil ki. Bu diplomasi zaferiymiş, diplomasi rezaletidir. Dünya da bunu seyrediyor”*²¹⁰ açıklamaları ile AKP hükümeti ve IŞİD arasında yürütüldüğü iddia edilen takasın, Kobani odaklı olduğunu belirtmiştir. Karayılan ayrıca *“Kobani saldırısı ile kuzeydeki süreç aslında bitmiştir. Son sözü Öcalan söyleyecektir”*²¹¹ beyanı ile IŞİD saldırılarının, çözüm süreci üzerindeki etkisini ortaya koymuştur.

IŞİD’e karşı yürütülen mücadelenin eksininde bulunan PKK'nın bu gelişmeler nedeniyle silah bırakmayacak oluşu, ulusal siyasette Kürt meselesine yönelik çözüm sürecini de etkileyebilecek nitelikte bir gelişmedir. Daha önce de ifade edildiği üzere Kürt nüfusunun sınır aşan özelliği, Türkiye'nin Irak ve Suriye Kürtlerine yönelik politikasını da önemli hale getirmektedir. Ancak IŞİD saldırıları; AKP hükümetinin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki Kürt nüfusa yönelik “çözüm süreci” hamleleri ve Kuzey Irak Kürtleri ile geliştirilen ekonomik, siyasi ve diplomatik ilişkilerde görülen esnekliğin, Suriye'deki Kürt nüfusa yönelik politikalarda görülmediğini ortaya çıkarmıştır. AKP hükümeti kuzeydeki Kürt nüfus ile oluşturduğu işbirliğine rağmen güneyde kendi iradesinin dışında (özellikle Suriye lideri Beşar Esad tarafından desteklenen) bir Kürt oluşumu kurulmasını istememektedir. Kısaca PYD olarak adlandırılan ve AKP hükümeti tarafından “PKK'nın Suriye uzantısı” olarak tanımlanan Demokratik Birlik Partisi, Kobani saldırıları sırasında IŞİD ile savaşmak durumunda kalmıştır. IŞİD'in Kobani saldırılarının ardından ABD'nin Kobani koridoru baskısının da neticesinde IŞİD’e karşı savaşan PYD güçlerine destek vermek üzere iyi ilişkiler içinde olduğu Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne bağlı perşmergelerin Türkiye üzerinden Kobani'ye geçişine izin veren AKP hükümeti, PYD

²⁰⁹ UK Jihadists were Traded by Turkey for Hostages”, **The Times**, 6 Ekim 2014, <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/uk/article4227988.ece> [28.01.2015].

²¹⁰ “Karayılan: Kobane Saldırısıyla Çözüm Süreci Bitti, Son Söz Önder Apo'nun”, **T24**, 22 Eylül 2014, <http://t24.com.tr/haber/karayilan-kobane-saldirisiyla-cozum-sureci-bitti-son-soz-onder-aponun,271512> [29.01.2015].

²¹¹ “Karayılan: Kobane Saldırısıyla...”

güçlerine silah yardımı yapılması konusunda ise aksi bir tavır takınmıştır. Silah yardımı ile ilgili;

Son günlerde bir şeyler dolaşmaya başladı. Nedir o? PYD'ye silah desteği vermek ve PYD'ye verilecek silah desteğiyle IŞİD'e karşı burada bir cephe oluşturmak. Tamam da PYD şu anda bizim için PKK ile eşitir, o da bir terör örgütüdür.(...) Böyle bir şeyin bizden beklemesi mümkün değil, böyle bir şeye de biz 'evet' diyemeyiz.²¹²

beyanında bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, hükümetin Kobani'deki Kürt güçlerine yönelik “terör örgütü” yaklaşımını ve Kuzey Irak ve Suriye Kürtlerine yönelik algısal farklılıkları bir kez daha onamıştır.

Ayrıca,

“PYD, peşmerge oraya gelirse Kobani'ye hâkim olur diye istemiyor. Yani, Kürt'müş, Arapmış, Türk'müş o mesele değil. PYD, peşmergenin gelmesi durumunda oyununun bozulacağını düşünüyor. Tezgâh bozulacak. Hedef 2 bin kadar peşmergenin gelmesiydi. İlk etapta 500 göndereceklerdi fakat sonra PYD bu sayının 155'e inmesini; hatta onlar 155'i de istemediler. 'Bize ağır silah gönderin' dediler. Kuzey Irak yönetimi de, 'Biz silahı size göndermeyiz. Kendi elemanlarımızla göndeririz, tekrar onlarla da alırız' dedi”²¹³

açıklamasını yapan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bu açıklaması ile PYD Kürtleri'nin Kobani'ye yönelik farklı amaçları olduğunu vurgulamıştır.

Hükümetin IŞİD saldırıları karşısında Suriye Kürtleri'ne ve PYD'ye yönelik tavrının, yerel siyasetteki çözüm sürecini etkileyebileceği iddiaları ve yerel siyasetteki Kürt temsilcilerin “*Kobani düşerse çözüm süreci biter*”²¹⁴ beyanları karşısında Başbakan Ahmet Davutoğlu;

“Biz oradaki Kürt kardeşlerimize sahip çıkarız. Ama bunun çözüm süreci ile doğrudan irtibatını kurmanın hiçbir mantığı yok. Kim böyle bir irtibat kurarsa bu gayet anlamsız bir şey. (...) Bu kadar gelinmiş bir yolda, eğer Kobani düştü diye, Türkiye'nin hiçbir dahli, hiçbir vebalinin olmadığı, aksine PYD'nin vebalinin olduğu şekilde Kobani düşerse, bunu dönüp çözüm sürecine mal etmek istenirse bu yapılabilecek en büyük hata olur. Böyle bir hatanın vebali de bu kararı alanlar üzerine olur. Ama bizim yanımızda durulursa, Türkiye, Suriye'deki Kürtlerin de hamisidir, Türkmenlerin, Arapların olduğu gibi Suriyeli Kürtler de bizim kardeşimizdir”²¹⁵

açıklamaları ile Kobani saldırılarının çözüm süreci ile doğrudan bir ilgisi olmadığını belirtmiştir.

²¹² “Erdoğan: PYD'ye Silah Göndermeye 'Evet' Diyemeyiz”, **BBC Türkçe**, 19 Ekim 2014 http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/10/141019_erdogan_pyd [30.01.2015].

²¹³ “Daha Üst Bir Akıl Var”, **Al Jazeera**, 26 Ekim 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/daha-ust-bir-akil-var> [29.01.2015].

²¹⁴ “Pervin Buldan: Kobani Düşerse, Çözüm Süreci Biter”, **Cumhuriyet**, 7 Ekim 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/127912/Pervin_Buldan_Kobani_duserse_cozum_sureci_biter_.html [29.01.2015].

²¹⁵ “Davutoğlu'ndan Kobani Açıklaması”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/126667/Davutoglu_ndan_Kobani_aciklamasi.html [29.01.2015].

Ayrıca tüm bu süreçte AKP'nin Sünni mezhepsel eğilimlerine vurgu yapan ve Türkiye'nin Irak ve IŞİD oluşumuna yönelik tutumunu bu eğilimler çerçevesine değerlendiren kimi muhalif yayın organları Dışışleri ve MİT gibi devlet kurumlarının, otonom bir Sünni bölgesi oluşturacak şekilde Irak'ı yeniden şekillendirme planları olduğunu da öne sürmüştür.²¹⁶ Ancak AKP hükümetinin Irak politikasındaki farklılıkları ortaya koyabilmek adına önem teşkil eden bu bölgesel gelişmeler, henüz tamamlanmamış ve sonuçları oluşmamış gelişmelere işaret ettiğinden dolayı bu gelişmelerin, Türkiye'nin Irak siyaseti üzerindeki etkilerini analiz edebilmek için henüz erken bir süreçtir.

4.1.4.2. Kerkük'ün Statüsü ve Türkmenler

Arap ve Kürtlerden sonra Irak'taki üçüncü unsur olarak bilinen ve Irak Devleti'nin kuruluşundan beri varlıklarını ve kimliklerini kabul ettirebilmek için çalışan Türkmenler, gerek kimlikleri gerekse de Türkmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı Kerkük ilinin statüsü sebebiyle Türkiye'nin Irak politikasının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

1990'lı yılların başından itibaren Türkmenleri, bağımsız yönetim kurma çabalarının önündeki bir tehdit olarak algılayan Kürt gruplar²¹⁷, Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Kerkük'ün de kendi özerk yönetimlerine katılmasını istemektedir.²¹⁸ Türkmen ve Arap gruplar tarafından merkezi hükümetin denetimi altında kalması istenen Kerkük, dünyanın en büyük beşinci petrol yataklarına sahip olması bakımından da Kürt nüfusun bağımsızlık planlarında önemli bir yer tutmaktadır. Arap, Kürt ve Türkmen gruplar arasındaki anlaşmazlıkların temelinde yer alan Kerkük; etnik ve dini bölünmelere ek olarak petrol gelirlerinin paylaşımı, enerji yatırımı, mülk ve arazi anlaşmazlıkları gibi konularda da bölünme ve çatışmalara sahne olmaktadır. ABD'nin 2003 Irak müdahalesi sonrası Kerkük'e yönelen peşmergeler, buradaki tapu ve nüfus daireleri, müzeler ve Türkmen mezarlarına zarar vermiştir. Bağdat'ın düşmesinin ardından oluşan otorite boşluğu ve peşmergelerin etkinliklerinden faydalanarak Kerkük ilinin idaresini ele geçiren Kürt gruplar, çevre bölgelerden Kerkük'e doğru

²¹⁶ “AKP Hükümetinin Gizli Irak'ı Bölme Faaliyeti”, **Aydınlık Gazetesi**, 13 Ağustos 2014 <http://www.aydinlikgazete.com/mansetler/akp-hukümetinin-gizli-iraki-bolme-faaliyeti-h48365.html> [28.01.2015].

²¹⁷ İlhan Yılmaz, “Geçmişten Günümüze Irak'ta Türkmen Politikası”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, c.5, s.12 (2006):131.

²¹⁸ Bilgay Duman, “Tarihsel Perspektif Işığında Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti ve Yansımaları”, **OrtadoğuAnaliz**, c.4, s.45 (2012):27.

yoğun bir göç dalgası gerçekleştirmiş ve kentin “Kürtleşmesi”ne katkı sağlamıştır. 2003 yılında 830 bin olan Kerkük nüfusu bu göçlerin ardından 2011 yılı itibariyle 1,5 milyona yaklaşmıştır.²¹⁹ Irak’taki üç unsurdan birisi olmalarına rağmen 2010 seçimlerine kadar siyasi olarak temsil edilemeyen Türkmenler, bu seçimlerin ardından Kerkük Vilayet Başkanlığı’nı elde etmiş ve Irak siyasetinde üç bakan tarafından temsil edilmeye başlamıştır. Bu durum, kimi yorumlar tarafından, Türkiye’nin 2009 itibariyle yerel siyasette “Demokratik Açılım” başlığı altında yürütmüş olduğu Kürt politikasındaki yumuşamanın, Irak’taki Kürt ve Türkmen gruplar arasındaki ilişkiye olumlu bir yansıması olarak değerlendirilmiştir²²⁰ Irak Parlamentosu’nun 21 Nisan 2012’de aldığı bir karara göre Türkmenlerin, Arap ve Kürt gruplardan sonra ülkedeki üçüncü ana unsur olduğu kabul edilmiş ve Türkmenlere; kendi dilinde eğitim hakkı, yerel yönetimlerde hakların kullanılmasını sağlayacak yerel düzenlemelerin yapılması, polis, kara ve harp okullarında kontenjan açılması gibi hakların tanınacağı kararı alınmıştır. Türkiye’nin Erbil ile yakınlaşması sebebiyle Türkmen grupların desteğini kazanmak isteyen Bağdat hükümetinin bir hamlesi olarak değerlendirilebilecek olan bu gelişmeye rağmen, Kürt Bölgesel Yönetimi’nin, Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Kerkük’ü idareleri altına almak istemeleri ile dini ve etnik anlaşmazlıklar; Türkmenlerin maruz kaldığı şiddet olayları ve asimilasyon amaçlı uygulamaların devam etmesine neden olmuştur.

Kerkük gibi petrol zengini bir kentin, olası bir Kürt devletinin eline geçmesinden çekinen Türkiye; 2000’li yılların başında Kerkük’ün bir Irak şehri olduğunu ve bölgesel yönetimin idaresi altında yer alamayacağını belirterek Kerkük’ün statüsü ile ilgili bu konuyu bir “kırmızı çizgi” olarak nitelendirmiştir. Kentin tarihi ve kimliksel özellikleri bağlamında “soydaş” olarak nitelendirilen Türkmenlerin de kent yönetiminde söz hakkı olması, adil şekilde temsil edilmesi ve Türkmen grupların güvenliği de, kırmızı çizgi olarak nitelendirilen bu politikanın önemli bir bileşeni olmuştur. AKP hükümeti de söylemsel anlamda Irak Türkmenleri’nin güvenliğine ve Irak siyasetindeki temsiline yönelik vurgulara devam etmiş, Türkiye’nin Irak’taki Türkmen gruplar için koruyucu bir güç olduğunun altını çizmiştir.

²¹⁹ Duman, “Tarihsel Perspektif Işığında...”, 25.

²²⁰ Hasan Kanbolat, “Irak’ta Türkmenlere Yönelik Şiddet Neden Tırmanıyor”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1989> [01.02.2015].

Uzun yıllardan sonra Kerkük'e giden ilk Türk devlet adamı olan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 2 Ağustos 2012'deki Erbil ziyaretinin ardından Kerkük'e geçmiş ve Irak Dışişleri Bakanlığı'nın bilgisi dâhilinde olmadığı iddia edilen bu ziyaret, Irak'ın bağımsızlığının hiçe sayıldığı iddiasıyla Irak merkezi hükümetinin tepkisine neden olmuştur.²²¹

NTV, 2 Ağustos 2012

Ziyareti sırasında

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu; *"Kerkük bütün unsurlarıyla birlikte Kerkük'tür. Hiçbir unsur dışlanamaz (...) Türkmen hep yaşayacak, Türkmenler hep Kerkük'te yaşayacak hiçbir zaman yok olmayacak. Türkmensiz Kerkük yaşayamaz zaten ondan emin olun"*²²² sözleriyle Türkmen gruplara yönelik söylemsel desteği devam ettirmiştir. 2013 yılının Aralık ayında Irak Türkmen Cephesi yetkilileri ile görüşen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Türkmen ağırlıklı bölgelere yönelik terör saldırıları sebebiyle duyduğu üzüntüyü belirtmiştir. Türkmenlerin güvenlik ve haklarının korunmasının, Türkiye'nin Irak politikasının temel unsurlarından biri olduğuna değinen Başbakan, bu konunun Irak merkezi hükümeti ve Kürt Bölgesel Yönetimi ile gerçekleştirilen görüşmelerde net bir şekilde vurgulandığını belirtmiştir.²²³ Ağustos 2014'te Irak Türkmen Cephesi Başkanı Ersad Salihi ile biraraya gelen Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Irak Türkmenlerinin ihtiyaçlarının Türkiye'nin en önemli önceliklerinden biri olduğunu belirtmiş ve Davutoğlu'nun *"Türkmen soydaşlarımızın bekası, huzuru Türkiye'nin dış politika önceliklerinden biridir, bu her zaman böyle olmuştur ve her zaman da böyle olacaktır (...) Hiçbir Türkmen yoktur ki Türkiye ona*

²²¹"Irak'tan Davutoğlu'na Kerkük Eleştirisi", **NTV**, 2 Ağustos 2012, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25371401/> [01.02.2015].

²²²"Davutoğlu ITC'de Konuşma Yaptı", **Hürriyet**, 2 Ağustos 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/21131639.asp> [01.02.2015].

²²³ "Başbakan Erdoğan, Irak Türkmen Cephesi ile Görüştü", **Zaman**, 5 Aralık 2013, http://www.zaman.com.tr/dunya_basbakan-erdogan-irak-turkmen-cephesi-ile-gorustu_2178201.html [01.02.2015].

sahip çıkmak konusunda tereddüt göstermiş olsun” ²²⁴ sözleri, Türkiye Dışışleri Bakanlığı’nın resmi web sayfasında yayınlanmıştır. IŞİD’in bölgeye yönelik saldırılarının ardından coğrafi sınırları nedeniyle en fazla etkilenen gruplardan birinin Türkmenler olduğunu belirten Başbakan Ahmet Davutoğlu, *“dil bağımız, tarihi irtibalarımız dolayısıyla Türkmenlerin Irak siyasetinde öncelikli rol oynaması”* ²²⁵’nin Türkiye’nin öncelikleri arasında yer aldığını belirtmiş ve Türkmen gruplardan gelen insani yardım taleplerini, mezhep ayrımı yapılmaksızın karşılamının Türkiye’nin boynunun borcu olduğunu söylemiştir. ²²⁶ Ancak Iraklı Türkmenlere yönelik bu söylemsel desteğe rağmen özellikle muhalif gruplar Türkiye’nin Kerkük ve Türkmenlere yönelik desteğinin yetersiz kaldığını ifade etmekte ve Şii grupların da dahil olduğu bölünmeler yaşayan Türkmenlerin, AKP hükümetinin mezhepçi politikalarından nasibini aldığını belirtmektedir.

Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi Heyeti’nin Kerkük ziyareti ile ilgili “Irak Türkmenleri El Olmuş” başlığı ile yayınlanan raporda Türkiye’nin bölgeye yeterince destek olmadığı iddia edilmiştir. Raporda ayrıca Türkmenlerin *“AKP mezhepçi bir politika yürüttüğü için Türkmenleri görmezden geliyor. Bu nedenle bizlere sahip çıkmıyor. Türkiye’nin Irak’ta bölgede kiminle arası bozuluyorsa bunun bedelini burada Irak Türkmenleri olarak biz ödüyoruz”* şeklindeki ifadelerine de yer verilmiştir. ²²⁷

IŞİD çetelerinin Musul’un ardından Telafer gibi çevre kasabalarda ikamet eden Şii Türkmenlere yönelik katliamları ve peşmergenin Kerkük’te oluşturduğu savunma hattı karşısında AKP hükümetinin takındığı tavır, Türkiye’nin Irak Türkmenlerine yönelik politikası ve “kırmızı çizgileri”nin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. IŞİD çetelerinin saldırıları karşısında korumasız kalan Türkmen kasabalarının savunmasını Kürt Bölgesel Yönetimi’nin silahlı gücü Peşmerge

²²⁴ “Dışışleri Bakanı Davutoğlu ‘Türkmen soydaşlarımızın bekası, huzuru, Türkiye’nin önceliklerinden biridir’, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkmen-soydaslarimizin-bekasi-huzuru-turkiye-nin-onceliklerinden-biridir.tr.mfa> [01.02.2015].

²²⁵ “Başbakan Davutoğlu’ndan Selahattin Demirtaş’a Yanıt”, **Radikal**, 20 Kasım 2014, http://www.radikal.com.tr/politika/basbakan_davutoglundan_selahattin_demirtasa_yanit-1235950 [01.02.2015].

²²⁶ “Başbakan Davutoğlu’ndan Selahattin Demirtaş’a...”

²²⁷ “CHP’den Kerkük Raporu: Irak Türkmenleri ‘El’ Olmuş”, **Zaman**, 15 Kasım 2014, http://www.zaman.com.tr/dunya_chpden-kerkuk-raporu-irak-turkmenleri-el-olmus_2257853.html [01.02.2015].

üstlenmiştir. Bu savunma hattının Kerkük'te de oluşturulması peşmergenin bu tartışmalı bölgeden bir daha çekilmeyeceği korkusuna neden olmuştur.

Irak Anayasası'nın Kürdistan sınırları dahilinde olmayan ve gerek zengin petrol kaynakları, gerekse etnik ve dini yapısı nedeniyle tartışmalara sahne olan Kerkük'teki askeri varlığına yönelik, bölgeden çekilmeyeceğini açıklayan Mesut

Radikal, 1 Temmuz 2014

Barzani, son gelişmeler ile birlikte Irak'ın fiili olarak bölünmüş olduğunu ve bağımsız Kürdistan için referandum hazırlığı yaptığını ifade ederek bu çekincelerin artmasına

neden olmuştur.²²⁸ Kerkük'ün Irak merkezi yönetimi altında kalması ve bölgedeki yapının Türkmenler aleyhine bozulmaması ile ilgili kırmızı çizgileri olduğunu belirten Türkiye, Barzani'nin Kerkük ile ilgili açıklamalarını kınamamış ve Türkiye'nin konu ile ilgili hassasiyetlerini belirten bir açıklama yapmamıştır. Bu açıklamaların üzerine Kürt bölgesel yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani'ye Ankara'da üst düzey bir ağırlama gerçekleştiren AKP hükümeti, Barzani'nin yaklaşımına kısmen destek verdiği yönünde eleştirilmiştir.²²⁹ Bir dönem “kırmızı çizgi” olarak nitelendirilen hassasiyetleri ve fiilen kontrol altına alınmış olan Türkmen bölgeleri karşısında bir tutum sergilemeyen ve açıklama yapmayan AKP hükümetinin Kürt Bölgesel Yönetimi ile geliştirdiği stratejik ilişkiler, bölgedeki Türkmenlerin, Kürt gruplar karşısında öncelik olmaktan çıkarıldığı algısını yaratmaktadır. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik'in Kürt Bölgesel Yönetimi'ne yönelik “eğer Irak bölünürse ki bu kaçınılmaz görünüyor, onlar bizim kardeşimizdir”²³⁰ beyanı ile Irak'ın bölünmesinin ardından bağımsız bir Kürdistan'ı

²²⁸ “Barzani: Bağımsız Kürdistan için Referanduma Gidiyoruz”, **Radikal**, 1 Temmuz 2014, http://www.radikal.com.tr/politika/barzani_bagimsiz_kurdistan_icin_referanduma_gidiyoruz-1199658 [02.02.2015].

²²⁹ “Barzani Kerkük'te AKP'den Ses Yok!”, **Aydınlık Gazetesi**, 30 Haziran 2014, <http://www.aydinlikgazete.com/m/gundem/barzani-kerkukte-akpden-ses-yok-h44791.html> [02.02.2015].

²³⁰ “Hüseyin Çelik'ten Bağımsız Kürdistan Açıklaması”, **Cumhuriyet**, 29 Haziran 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/88209/Huseyin_Celik_ten_bagimsiz_Kurdistan_acikl_amas.html [28.01.2015].

tanıyabileceğinin sinyallerini vermesi de bu algıyı desteklemektedir. Ayrıca Türkmenlerin, kendilerini bölgedeki silahlı güçlerden korumak için silahlanma giriş ve talepleri karşısında Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın *"ITC Türkiye'den silah istemeyeceğini bilir"*²³¹ beyanı da, Türkmenlerin silahlanma isteği karşısındaki olumsuz tavrın ve Türkiye'nin, Türkmenleri korumayacağının bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.²³² Tüm bunlar uzun süre Irak'taki federal Kürt yönetimini bile tanımamış olan Türkiye'nin, Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesut Barzani'nin bağımsızlık talebini ve Kerkük'ün bölgeye bağlanma isteğini destekler hale geldiği bir tablo çizmektedir. ITC listesinden milletvekili Hasan Özmen'e göre bu durum, *"Türkiye Hükümeti'nin Türkmenlere karşı Kürtleri desteklediği hissini uyandırmaktadır."*²³³

Tüm bunlara ek olarak Irak Türkmenlerinin lideri Erşad Salih ile görüşen Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun *"Türkmenler içinde de parçalanma yaşandı. Telafer'de yaşananların çoğu, mezhebi olarak birbirleriyle verdikleri mücadelede döktükleri kandır"*²³⁴ açıklaması ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Türkmen bölgesi Telafer'e yönelik IŞİD katliamları karşısında *"Biliyorsunuz Telafer'de Türkmenlerin ağırlıklı olduğu bir yapı var. Türkmen kardeşlerimizin de yarıya yakını Sünni'dir. Yarıya yakını da Şia'dır. Orayı da yakın takipte bulunduruyoruz"*²³⁵ beyanı, muhalif gruplar tarafından hükümetin bölgedeki mezhepçi dış politikasının bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. IŞİD'in özellikle Şii Türkmenlerin ağırlıklı olduğu bölgelere yönelik katliamları karşısında, Türkmen gruplara beklendiği şekilde kucak açmadığı yönünde eleştirilen AKP hükümeti bu mezhepçi vurguları ile Türkmenleri hâlihazırda Türkmenlerin sığındığı Şii İran'a doğru itiyormuş izlenimi uyandırmaktadır.

²³¹ "Bülent Arınç'tan Önemli Açıklamalar", **Sabah**, 16 Haziran 2014, <http://www.sabah.com.tr/interaktif/2014/06/16/bulent-arinctan-onemli-aciklamalar> [02.02.2015].

²³² Ümit Özdağ, "Davutoğlu'ndan Türkmenlere: 'Sessizce Ölünl!'", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/irak/2014/06/17/7658/davutoglundan-turkmenlere-sessizce-olun> [01.01.2015].

²³³ "Mezhepçilik Irak'ta Araptan sonra Türkmeni Bölüyor", **Aydınlık Gazetesi**, 1 Mart 2013, <http://www.aydinlikgazete.com/m/?id=19637> [02.02.2015].

²³⁴ "Türkmenler İçinde Parçalanma Oldu", **Al Jazeera**, 1 Ağustos 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkmenler-icinde-parcalanma-oldu> [02.02.2015].

²³⁵ "Başbakan Erdoğan'dan Telafer Açıklaması", **Hürriyet**, 15 Haziran 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/26616862.asp> [02.02.2015].

4.2. Kıbrıs ve AB Politikaları

Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden bir diğeri de gündemdeki varlığını uzun süredir koruyan Kıbrıs sorunudur. Kıbrıs, Türk hükümetlerinin ve toplumun uzun yıllar boyunca “milli bir dava” olarak algıladığı ve Türk politika yapıcılarının da bu mutabakat ile uyumlu bir politika izledikleri bir konu olmuştur. 1964’ten beri Birleşmiş Milletler kapsamında siyasi bir çözüme ulaşılmaya çalışılan sorun, Yunanistan’ın ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin AB’ye üye olmasıyla birlikte resmi olarak beş taraflı bir sorun haline gelmiş ve bu durum, AB’nin de konuya daha fazla müdahil olmasına neden olmuştur.²³⁶ AKP’den önceki hükümetler, Kıbrıs sorununu güvenlik ve ulusal çıkarlar nezdinde AB üyeliği için feda edilemeyecek bir konu olarak değerlendirse de, 2002 yılında iktidara gelen AKP hükümeti genel mutabakatın dışına çıkmış ve Kıbrıs sorununu, Türkiye’nin AB’ye katılımı ile ilişkilendirerek Kıbrıs söylemlerini AB söylemlerine paralel şekilde geliştirmiştir.²³⁷

Siyasal ve sosyal kimliklerin sabit olmadığı ve çıkarlar ile kimliklerin karşılıklı olarak birbirlerini dönüştürebildiği göz önüne alındığında; iktidarının ilk yıllarında siyasal sistem içindeki konumunu güçlendirmek ve siyasal geçmişi nedeniyle toplum nezdinde var olan önyargıları kırmak için AB üyeliğine karşı göstermiş olduğu olumlu tutumdan güç alan AKP hükümetinin, ilk yıllarındaki Avrupalılaşma vurgusuna sahip siyasal kimliğini, politik çıkarlarının karşılıklı etkileşimi yoluyla şekillendirdiği söylenebilir.²³⁸ Bu bakımdan Kıbrıs sorununa yönelik söylem ve siyasını da Türkiye’nin AB üyeliği ile ilintili olarak geliştiren AKP hükümeti, Türk dış politikasının geleneksel Kıbrıs algısının ve savunuların dışına çıkmıştır. İktidarının ilk yıllarında siyasal sistem içindeki çıkarlarının da gerektirdiği şekilde AB üyeliğini önceleyen bir tutum takınan AKP hükümeti, sonraki hükümet dönemlerinde sistem içindeki konumunu güçlendirmesinin ve yerel siyaset içinde AB üyeliği söylemine eskisi kadar ihtiyaç duymamasının da etkisiyle, Kıbrıs sorununa yönelik söylem ve

²³⁶ Yonca Özer, “Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Rolü”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, ed. Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil, (Ankara: Nobel Yayınları, 2010): 557-576.

²³⁷ Sevinç Bodur, “Europeanization of Turkish Foreign Policy Towards Cyprus Issue Under the JDP Government: Myth or Reality” (Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), vi.

²³⁸ Hasan Kösebalaban, “Kimlik ve Çıkarlar Arasında AKP Dış Politikası”, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=7&makaleid=3137> [20.01.2015].

siyasasında da değişikliğe gitmiştir. Tüm bunlar bağlamında, Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin sonuçlanması, siyasi ve ekonomik faktörlerin yanı sıra Kıbrıs sorununun çözümüne de bağlı olduğundan bu çalışma kapsamında AKP hükümetinin Kıbrıs sorununa yönelik tutum ve politikaları, Türkiye'nin AB üyeliği ile ilişkilendirilerek açıklanacaktır.

4.2.1. Kıbrıs Sorununun Geçmişi (Annan Planı Öncesi)

Tarihsel süreç içinde uzun yıllardan beri devam eden Kıbrıs sorunu, zaman içinde farklı farklı aktörlerin de dâhil olması ile birlikte yeni boyutlar kazanan bir sorun haline gelmiştir.²³⁹ 1571 yılında adayı fetheden ve Venediklilerden devralan Osmanlı İmparatorluğu, 1870'lerde Kıbrıs adası üzerindeki gücünü ve kontrolünü kaybetmeye başlamıştır. 1878 yılında mülkiyet hakkı yine Osmanlı İmparatorluğu'nda kalmak üzere İngilizlere devredilen Kıbrıs adası, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte İngiltere tarafından tek taraflı ilhak edilmiştir. Yunanistan ve Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'nda bu ilhakı ve adanın İngilizlere ait olduğunu kabul etmiştir.²⁴⁰ Ancak İkinci Dünya Savaşı nedeniyle İngiltere'nin ada üzerindeki kontrolünün azalması sonucu Kıbrıs'taki dengeler de değişmeye başlamıştır. Kıbrıs Rumları tarafından kurulan EOKA isimli gerilla grubu, Yunanistan ile birleşmek ve siyasi birlik kurmak (Enosis) amacıyla, ada üzerindeki gücü azalan İngiliz yönetimine karşı 1955 yılında silahlı mücadele başlatmıştır.

Bu arada, Kıbrıs sorununun muhatabı olan üç ülke; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, iki uluslu ve bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması amacıyla Zürih (11 Şubat 1959) ve Londra Anlaşmalarını (19 Şubat 1959) imzalamıştır. Kıbrıs Türkleri ve Kıbrıs Rumları ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin taraf oldukları Kuruluş, Garanti ve İttifak Anlaşmaları sonucunda "Kıbrıs Cumhuriyeti" 1960 yılında resmi olarak kurulmuş ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devletleri olan 3 ülke olarak ilan edilmişlerdir.²⁴¹ Ancak imzalanan

²³⁹ Uğur Özgöker, "Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs Sorunu", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, ed. Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil, (Ankara: Nobel Yayınları, 2010): 577-599.

²⁴⁰ Özgöker, "Türk Dış Politikasının...", 579.

²⁴¹ Zürih, Londra ve Kuruluş Anlaşmaları'nın tam metinleri için bkz.; "Garanti Anlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959)", http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa [12.02.2015].; "İttifak Anlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959)", http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa [12.02.2015].; "Kıbrıs Sorunu'nun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümün Temelini Açıklayıcı Muhtıra (Londra, 19 Şubat 1959)", http://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19_subat-1959_.tr.mfa [12.02.2015].; "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin

anlaşmalar gereği uluslararası anlaşmalara dayanan ve iki uluslu fonksiyonel bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bu nitelikleri uzun ömürlü olamamıştır.²⁴² Kıbrıs Rumları'nın Kıbrıs Türkleri'nin anayasal çerçevede kazanmış oldukları hakları kabul etmemeye başlaması sonucunda, Kıbrıs Rum lideri ve Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, 1963 yılında Anayasa Mahkemesi'ne 13 madde içeren bir öneri paketi sunmuştur. Makarios'un değişiklik önerilerinin Kıbrıs Türkleri tarafından kabul edilmemesi üzerine, iki toplum arasındaki mücadele yeniden patlak vermiştir. Toplumlararası mücadele 1963 Kanlı Noel olarak anılan toplumlar arası şiddetli çatışmalarla yeni bir ivme kazanmıştır. Kurulan Cumhuriyet içerisinde Kıbrıs Türk Toplumunun yönetimden dışlanmasına yol açan bu süreç içerisinde toplumlar arası ayrılıklar derinleşmiştir. 1967 yılında bu ilişkiler yeni bir krize yol açarak Türkiye'nin garantör devletlerden bir olarak duruma askeri müdahalede bulunma seçeneğini ciddi olarak gündeme getirmesine neden olmuştur. Krizler ABD'nin arabuluculuğu ile giderilmiş olsa da Kıbrıs sorunu yeniden toplumların ve dolayısıyla uluslararası toplumun gündemine oturmuştur. 1970'lerle birlikte gündemde yeni olaylar gözlenmiştir. Kıbrıs Rumları ile 1967 yılından beri Yunanistan'da iş başında bulunan askeri cunta arasında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması konusunda ortaya çıkan görüş ayrılıkları Makarios'a yönelik bir darbe ile sonuçlanmıştır. Kıbrıs Rumları'nın paramiliter grubu EOKA-B 1974 yılının Haziran ayında Yunanistan askeri cuntasının da desteğini alarak Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirmiş ve yönetimi ele geçirmiş, ardından Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine zarar veren bu darbe karşısında Başbakan Bülent Ecevit yönetimindeki Türkiye, 1960 yılında imzalanan Garanti Antlaşması'nın ve garantör devlet statüsünün sağlamış olduğu yetkiyi de kullanarak 20 Temmuz 1974'te Ada'da yaratılan fiili duruma/oldu-bittiye askeri müdahalede bulunmuştur.²⁴³ Ada'da 1960 Antlaşmalarının dayandığı statüyü yeniden kurmayı amaçlayan askeri müdahale sırasında Yunan Alayı, Rum Milli Muhafız Ordusu ve EOKA-B güçlerinin direnç göstermesi ve çatışmalar Kıbrıs'ta yeni bir dönemi de başlatmıştır. Ateşkes sürecinde Ada'daki düzenin bir daha bozulmasının önüne geçmek için BM önerileri çerçevesinde gevşek bir federasyon oluşturulmaya çalışılmış

Kuruluşuna İlişkin Temel Anlaşma (1960)", http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma_-1960__ingilizce_.tr.mfa [12.02.2015].

²⁴² Özgöker, "Türk Dış Politikasının...", 580.

²⁴³ Özgöker, "Türk Dış Politikasının...", 580.

ancak Rum ve Yunan liderler böyle bir çözüme destek vermeyerek askeri harekâtın kaldığı yerden devam etmesine neden olmuşlardır. Ağustos ayında tamamlanan askeri harekât sonucunda Türkiye Ada'da yaşayan Türk toplumunun can ve mal güvenliğini garanti altına alabileceği ve yaşayabilirliğini sağlayacağı genişlikte bir toprak parçasını ele geçirerek Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulacağı süreci desteklemiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Ada'da 1964 yılında başlayan iki kesimliliğe doğru gidişi fiili ve siyasi olarak somutlaştıran bir girişim olarak değerlendirilebilir. Türk birlikleri özellikle kuzey bölgesinde adanın %35'inden fazlasını kontrolü altına almış; kuzey kesimdeki Rum nüfusun çoğu güneye göç ederken, Türk nüfusun çoğunluğu da kuzeye taşınmıştır. 15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıs Türkleri'nin, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" adı altında bağımsızlıklarını ilan etmeleri sonucunda Ada'da fiili anlamda (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) iki ayrı idari yapı-devlet ortaya çıkmıştır. Ancak Birleşmiş Milletler 18 Kasım 1983 tarihli 541 nolu kararı ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni yasal olarak tanımadığını açıklamıştır.

Kıbrıs sorunu, özellikle Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyeliği ve Rum Yönetimi'nin 3 Temmuz 1990'da üyelik için tek taraflı olarak başvuruda bulunmasının ardından AB'nin de meseleye dâhil olması ile birlikte 1990'larda yeni bir boyut kazanmıştır. Rum Yönetiminin üyelik başvurusunun ardından Avrupa Komisyonu 1993 yılında Kıbrıs'ın üyeliği için öncelikle adadaki siyasi çözümün sağlanması gerektiğini ilan etmiştir. Ancak üye ülkesi olan Yunanistan'ın da etkisiyle Kıbrıs'a yönelik politikasını değiştiren AB, 1997 yılında düzenlene Lüksemburg Zirvesi'nde Kıbrıs'ın aday ülkelerin arasında olduğunu ilan ederek tam üyelik müzakereleri için tarih vermiştir. Avrupa Birliği kısa bir sonra da, Rum kesiminin üyelik başvurusunun başında ilan ettiği siyasi çözüm gerekliliğini kaldırmıştır. 1999 yılında düzenlenen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye AB üyeliği açısından "aday ülke" statüsü kazanmıştır. Ancak aynı Zirve'de, Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği yolundaki politik çözüm engeli de ortadan kaldırılmıştır.

Helsinki Zirvesi'nin ardından Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, 3 Aralık 1999'da Kıbrıs Türk Toplumu lideri Rauf Denktaş ve Kıbrıs Rum Toplumu lideri Glafkos Clerides'i görüşmeye davet ederek Kıbrıs sorunun kalıcı olarak çözümünü sağlamaya yönelik görüşmeleri BM gözetimi altında yeniden canlandırmaya çalışmış ve taraflara çözüm planları sunmuştur. Kofi Annan'ın aracılığı

görüşmelere başlanacağını ilan etmesinin ardından aracılı görüşler 3-14 Aralık 1999 tarihleri arasında New York'ta başlamış; görüşmelerin ikinci turu 31 Ocak-8 Şubat 2000 tarihleri arasında Cenevre'de, üçüncü turu 5-12 Temmuz ve 24 Temmuz-4 Ağustos 2000 tarihleri arasında Cenevre'de, dördüncü turu 12-26 Eylül 2000 tarihleri arasında New York'a ve beşinci tutu ise 1-10 Kasım 2000 tarihleri arasında yine Cenevre'de yapılmıştır. ²⁴⁴ BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, görüşmelerin beşinci turunda taraflara sunduğu belge ile tek uluslararası kimliğe sahip bütüncül bir devletin kurulması hedefini desteklemesi sonucu Türk kesimi tepki göstermiş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti lideri Rauf Denktaş, Türk kesiminin savunduğu parametreler kabul edilmediği sürece görüşmelere devam etmeyeceğini açıklamış ve görüşmeler askıya alınmak durumunda kalmıştır. Bu arada Türk hükümetinin BM gözetimi altındaki görüşmelerde adada iki devlet ve iki egemen ulus olduğunun kabul edilmesi gerektiğini belirtmesi ve Denktaş'ın bu yaklaşımı, Türk kesiminin çözüm konusunda isteksiz davrandığı algısını yaratmıştır.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, adanın iki kesimine ve garantör devletlere, 11 Kasım 2002 tarihinde “Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli” başlıklı ve genel olarak “Annan Planı” olarak bilinen planı sunmuştur. Plan kapsamında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki bölgesi ancak tek bir Kıbrıs devleti çatısı altına alınması; ortak bir federal devlet altında Kıbrıs Rum Devleti ve Kıbrıs Türk Devleti olmak üzere iki bileşenden oluşan bağımsız bir oluşum kurulması öngörülmüştür. Uluslararası siyasette tek temsilci sağlamak adına anayasal çerçevede federal bir hükümetin yönetimde bulunması, bileşen devletlerin de kendi otoritelerini yine anayasal çerçevede kullanmaları planlanmıştır. Ayrıca adada bulunabilecek Türk ve Yunan birliklerinin sayısı dört haneli rakamları geçmeyecek; adadaki bileşen devletlerin ayrılması ve herhangi bir ülke ile birleşmesi mümkün olmayacak ve Kıbrıs toprakları, Türkiye ve Yunanistan'ın onayı olmadan uluslararası askeri operasyonlara açılmayacaktı. Plan, ada üzerindeki devletlere eşit statü sağlanmasını öngörse de, beraberinde bazı riskleri de getirmekteydi. Plan Rum göçmenlerin önceki ikamet yerlerine geri dönmesi, Türk nüfusun yerinden edilmesi, nüfusa ile orantılı temsil düzenlemeleri, adadaki asker sayısının azaltılması gibi düzenlemeler ile Kıbrıs Türkleri'nin 1974 yılından itibaren edindikleri siyasi kazanımlara zarar vermektedir. Bu bakımdan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk hükümetinin meselenin

²⁴⁴ “Kıbrıs Tarihçe”, <http://www.mfa.gov.tr/kibris-tarihce.tr.mfa> [10.02.2015].

çözümüne yönelik altını çizdikleri siyasal eşitlik, egemenlik ve iki devletin varlığının kabul edilmesi gibi konular risklere açık hale gelmekteydi.²⁴⁵

4.2.2. AKP Dönemi Öncesi Türk Dış Politikasında Kıbrıs Algısı

Kıbrıs sorunu, Türk politika yapıcıları ve kamuoyu nezdinde uzun yıllardır milli bir dava olarak algılanan bir konu olagelmıştır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, Kıbrıs’a yönelik hükümet politikasından ziyade bir “devlet politikası” izlemiş, hükümetlerin yanı sıra Türk Silahlı Kuvvetleri ve Dışişleri Bakanlığı gibi kuruluşlar da bu devlet politikasını desteklemişlerdir.²⁴⁶ Bu bağlamda Kıbrıs konusu genel kabul görmüş “milli dava” hassasiyetleri nedeniyle güvenlikleştirilmiş, tartışma dışı bırakılmış bir özelliğe sahiptir.²⁴⁷

Milli dava olarak algılanan Kıbrıs sorununda Türk politika yapıcıları uzun yıllardır, Kıbrıs Türk Toplumunun ve Türkiye’nin ulusal çıkarlarını, güvenliğini fazlasıyla vurgulayan ve bu ulusal çıkarlardan taviz verilmeyeceğini belirtilen bir söylem geliştirmişlerdir. Ayrıca hemen hemen tüm hükümetler, Kıbrıs sorununu Türk dış politikasının “kırmızı çizgi”lerinden birisi olarak sunmuş ve bu kırmızı çizgiler; Ada’da her iki devletin de eşit statü ve şartlarda varlığını sürdürmesi, Kıbrıs Türklerinin egemenlik hakları, Türkiye’nin garantörlük hakları ve adadaki Türk birlikleri olarak söylemleştirilmiştir.²⁴⁸ Bu bakımdan KKTC’nin varlığı, Kıbrıs Türklerinin egemenliği ve eşit şartlarda mevcudiyeti kabul edilmediği ve Rum kesimi, tüm adanın temsilcisi olduğu iddiasından vazgeçmediği sürece adada bir çözüme ulaşamayacağı savunulmuştur.²⁴⁹ İki devletin varlığının kabul edilmesi dışında, daha üst bir otoritenin kurulması şeklindeki düzenlemeler, KKTC’nin egemenliğine yönelik bir tehdit olabileceği endişesi ile kabul edilmemiş, adada devletlerin egemenlik ve yasal kişiliklerini korumaya devam eden, eşit ve etkili katılımı garanti altına alan, iki devletli federatif ve/ya konfederatif bir yapının kurulması savunulmuştur. Bunların dışında Kıbrıs Türklerinin güvenliği, egemenliği ve refahını, Türkiye’nin ulusal çıkarlarını ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengeyi tehlikeye atacak herhangi bir

²⁴⁵ Özgöker, “Türk Dış Politikasının...”, 584.

²⁴⁶ Bodur, “Europeanization of Turkish...”, 50.

²⁴⁷ Bodur, “Europeanization of Turkish...”, 30.

²⁴⁸ Bodur, “Europeanization of Turkish...”, 31.

²⁴⁹ Bodur, “Europeanization of Turkish...”, 32.

çözüm için taviz verilemeyeceği vurgulanmıştır.²⁵⁰ Örneğin, KKTC'nin 19. kuruluş yıl dönümü kutlamaları kapsamında konuşan dönemin Devlet Bakanı Tayyibe Gülek:

“Kıbrıs milli davamızdır. Kıbrıs Türk halkının güvenliğini, egemenliğini ve refahını garanti altına almayan, KKTC'nin ve Türkiye'nin stratejik çıkarlarını, anavatanlar arasındaki dengeyi göz önünde tutmayan bir çözüm yolunda, Türk halkının hiçbir şekilde ödün vermesi mümkün değildir”²⁵¹

sözleri ile Türkiye ve KKTC'nin ulusal çıkarlarına zarar verebileceği düşünülen herhangi bir çözüm öneri için taviz verilemeyeceğinin bir kez daha altını çizmiştir.

Bu bağlamda AB üyeliği de Türk dış politikasının en önemli meselelerinden birisi olmasına rağmen, Kıbrıs, AB üyeliği için dahi feda edilemeyecek önemde bir konu olarak algılanmıştır. Orta Doğu'dan Afrika'ya, Anadolu'dan Süveyş Kanalı'na giden ve Orta Doğu petrol kaynaklarına uzanan transit yolları ve deniz rotasını kontrol eden coğrafi konumu nedeniyle Türk hükümetleri tarafından güvenlik endişeleri ve ulusal çıkarlar üzerinden şekillendirilen ve söylemleştirilen Kıbrıs sorunu, AB üyeliği için taviz verilmemesi gereken ve hayati öneme sahip bir mesele olarak görülmüştür.²⁵²

4.2.3. AKP Dönemi ve Değişen Kıbrıs Algısı

AKP hükümetleri, Türk dış politikasında ve toplumda uzun yıllardır var olan Kıbrıs mutabakatının aksi tutum ve politikalar geliştirmiştir.²⁵³ AKP hükümetinin yönetimi devralmasının ardından AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan Kıbrıs sorununun çözümü konusunda “Belçika Modeli”ni benimsediklerini ve Belçika'daki gibi tek devlet altında birleşmiş iki toplumlu bir yapının adanın her iki tarafı için de faydalı olacağını belirtmiştir. Bu tutum, önceki Türk hükümetlerinin Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik yıllardır savunageldikleri “iki devletli konfederatif yapı” düşüncesi ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin geleneksel Kıbrıs politikasında önemli bir söylem değişikliği yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Parti'nin yönetime gelmesinin ardından Kıbrıs'taki statüko ve çözümsüzlükten yana olmadıklarını ilan eden Başbakan Erdoğan bu tutumu; “*Asla statükodan yana olmadık (...) Ancak birşeyi de ortaya koymamız gerekiyor. Eğer bugün bize çözümsüzlüğe çözüm ifademizden güç alarak,*

²⁵⁰ Bodur, “Europeanization of Turkish...”, 54.

²⁵¹ “KKTC 19'uncu Yaşını Kutluyor”, **Hürriyet**, 15 Kasım 2002, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=109825> [13.02.2015].

²⁵² Bodur, “Europeanization of Turkish...”, 35.

²⁵³ Fuat Aksu, “Türkiye-Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları”, **Türkiye-AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, ed. Mehmet Seyfettin Erol, Ertan Efeğil, (Ankara: Alp Yayınları, 2007): 25-59.

kuvvet alarak (ver kurtul) mantığıyla yaklaşanlar oluyorsa, onlar kusura bakmasın, bizim böyle bir anlayışımız yok.”²⁵⁴ sözleri ile dile getirmiştir. Genel Kıbrıs mutabakatının aksine AKP’nin, tek devlet altında iki toplumlu bir modeli savunması sebebiyle, bu durumunun yıllardır devam eden “devlet politikası”ndan ziyade bir “hükümet politikası”nı yansıttığının hatırlatılması üzerine Başbakan Erdoğan; *“Devlet politikaları değişmez diye bir şey yok. Asıl olan ülkenin menfaatleridir. Hükümetler kurulur, bu hükümetler kurulduğu zaman halkına bazı vaatler verir. Devletin politikalarını da kendi politikalarıyla uyumlu hale getirecektir,”*²⁵⁵ sözleri ile devlet politikalarının değişebileceğine ve bu anlamda geleneksel Kıbrıs politikasında da değişikliğe gidilebileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın 11 Kasım 2002 tarihinde sunmuş olduğu ve iki uluslu ancak tek bir Kıbrıs devleti altında birleşmeyi öngören “Annan Planı” adı ile bilinen plan karşısında farklı bir tutum geliştirmiştir. Rauf Denktaş’ın karşı olduğu Plan’a, Başbakan Erdoğan ve AKP hükümeti destek vermiş, Plan, 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs adasının her iki kesiminde de oylamaya sunulmuştur. Referandum sonucunda Rum tarafı planı %75,83 hayır oranı ile reddetmiş, Türk tarafı ise %64,9 evet oranı ile kabul etmiştir. Uygulamaya konulması için adanın her iki topluluğunun da onayına ihtiyaç duyulan plan, Rum kesiminin hayır oyları nedeniyle yasal olarak hükümsüz hale gelmiştir.

Özellikle ilk hükümet döneminde, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik geleneksel savunuların dışına çıkmasına ek olarak AKP’nin Kıbrıs politikasını, AB politikası ve tam üyelik müzakereleri ile ilişkilendirerek yürüttüğü söylenebilir.²⁵⁶ Önceki hükümetler AB’den müzakere tarihi alınması ile Kıbrıs sorununun çözümü arasında bir ilişki olmadığını savunurken ve Kıbrıs politikasını, AB üyeliği için taviz verilmemesi gereken hayati önemde bir mesele olarak görürken, AKP hükümeti, Kıbrıs ve AB üyeliği arasındaki ilişkiyi kabul etmiştir. İlk hükümet döneminde Başbakan Erdoğan; *“Bundan önce Kıbrıs, AGSP ve AB politikarını ilintisiz göstermek yanlış bir yaklaşımdı. Gerçeği görmemek mümkün değil, gerçekte bu var. Başımızı kuma gömmenin anlamı yok”*²⁵⁷ sözleri ile Kıbrıs sorunu ve AB politikalarının birlikte

²⁵⁴“Erdoğan: Kıbrıs’ta Statükodan Yana Değiliz”, **Hürriyet**, 9 Aralık 2003, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=188649> [12.02.2015].

²⁵⁵“Dokunulmazlık Başka Bahara”, **Hürriyet**, 24 Kasım 2002, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=111571> [12.02.2015].

²⁵⁶ Aksu, “Türkiye-Avrupa Birliği...”, 30.

²⁵⁷“Erdoğan: Kıbrıs, AGSP ve AB Tek Paket Olmalı”, **Hürriyet**, 20 Kasım 2002, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=110819> [12.02.2015].

değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Kuruluş dönemin Dışışleri Bakanı Abdullah Gül de; “Eğer Türkiye AB müzakerelerine başlarsa, sorunun çözümü çabuklaşır”²⁵⁸ açıklaması ile Kıbrıs sorununun çözümünü Türkiye’nin tam üyelik müzakereleri ile ilişkilendirmiş ve müzakerelerin başlatılması için Kıbrıs sorununun bir koz olarak kullanılabileceğinin sinyallerini vermiştir.²⁵⁹ İlk dönem AKP hükümeti, Kıbrıs sorununun çözümünü Türkiye’nin AB üyeliği için önemli bir adım olarak değerlendirdiği için, Annan Planı’na yönelik tutumunu da bu bağlamda geliştirmiş, Başbakan Erdoğan;

“Bir yol haritası çizecek olursak Türkiye’ye 12 Aralık’ta tarih verilmelidir. Kıbrıs’la ilgili Kofi Annan’ın bu planla ilgili Türkiye’ye bizlere müzakere tarihi vermesi halinde bu konunun da müzakere edilebilir olduğunu, yani bu planın müzakere edilebilir olduğunu kabul ediyoruz. Biz bunu müzakere etmeye hazırız”²⁶⁰

Türk hükümetinin Plan’a yönelik tutumunun, Türkiye’ye müzakere tarihi verilmesi ile şekilleneceğini ima etmiştir.

Zaten Annan Planı da, AB’nin Kıbrıs algısı ile uyumluydu, çünkü adayı AB’nin ve üye devlet Yunanistan’ın istediği gibi tek bir federal devlet çatısı altında bütünleşmesini öngörüyor ve sonrasında da AB’ye üye olmasının önünü açıyordu.²⁶¹ Başbakan Erdoğan 14 Aralık 2003’te KKTC’de yapılan ve nispeten AB yanlısı bir tutuma sahip ve milliyetçi söylemlerden uzak olan Mehmet Ali Talat’ın başında olduğu Cumhuriyetçi Türk Partisi’nin zaferi ile sonuçlanan parlamento seçimlerine yönelik de;

“Seçim sonuçları, Kıbrıs halkının varoluş davası ile AB hedefinin birbiriyle çelişmediğini, tam tersine sinerji doğurduğunu göstermiştir (...) Kıbrıs’ta artık siyaset yeni doğumlara, siyasetçi, yeni siyasetçileri çıkarmaya mecbur etmiştir. (...) Artık sorunlara yaklaşımda siyah ve beyaz dışında seçenekler bulunması gerektiğini siyasetçilere bu seçim deklare etmiştir. Böylece seçmen, milli dava hassasiyetini siyasi söylemde öne çıkaranların statükoculukla dışlanmasıyla, çözüm AB diyenlerin de gaflet içinde gösterilmesi dönemine artık kilit vurulması gerektiğini ifade etti”²⁶²

sözleri ile Kıbrıs sorunu ve AB politikaları arasındaki ilişkiyi bir kez daha kabul ettiği gibi, geleneksel Kıbrıs söylemlerinin de sona ermesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, önceki hükümetlerin Kıbrıs ve Türkiye’nin çıkarlarını ve güvenliğini

²⁵⁸“Müzakerlerden Önce Kıbrıs’ta Çözüm Yok”, **Hürriyet**, 16 Nisan 2003, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=140538> [12.02.2015].

²⁵⁹ “Müzakerlerden Önce Kıbrıs’ta...”

²⁶⁰“Erdoğan: Kıbrıs’ın Şartı Tarih”, **Hürriyet**, 26 Kasım 2002, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=111933> [12.02.2015].

²⁶¹ Ramazan Gözen, “Türk Dış Politikasının Avrupa Birliği’ne Doğru Dönüşümü”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, c.2, s.6 (2006): 9.

²⁶² “Erdoğan: Kıbrıs’ı Kazanılmış Haklarla AB’ye Girmek İstiyor”, **Hürriyet**, 16 Aralık 2003, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=190128> [12.02.2015].

vurgulayan Kıbrıs söylemlerinden farklı olarak AKP hükümeti, Kıbrıs sorununa yönelik tutum ve politikalarını AB üyeliğinin gerekliliklerine bağlı olarak şekillendirmiş ve bu bakımdan Kıbrıs’a yönelik daha “Avrupalı (*Europeanized*)” bir söylem geliştirmiştir.²⁶³

Tüm bunlara ek olarak AKP hükümeti, önceki hükümetlerin KKTC başkanı Rauf Denктаş’a yönelik geleneksel desteği devam ettirmemiştir. Rauf Denктаş’ın milliyetçi refleksleri ve meselenin çözümüne yönelik geleneksel savunuları devam ettirmesi, AKP hükümetinin Kıbrıs sorununa yönelik geliştirdiği yeni tutum ve politikalar ile çeliştiği düşünüldüğünde, bu beklenen bir durumdur. Başbakan Erdoğan; “*Kıbrıs’ta 30-40 yıldır sürdürülen politikaları desteklemiyorum (...) Bu, sayın Denктаş’ın kişisel meselesi değildir. Bu, bir ulusun var olma mücadelesidir*”²⁶⁴ sözleri ile Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik tavrı, Denктаş’ın şahsında kişiselleştirerek desteklemediğini belirtmiştir. Ayrıca AKP hükümetinin Denктаş’a yönelik geleneksel ve koşulsuz destek konusunda tavır değişikliği, 14 Aralık 2003 başkanlık seçimlerinde AKP hükümetinin Mehmet Ali Talat’a yönelik desteği ile iyice ortaya çıkmıştır. Başbakan Erdoğan, Rauf Denктаş’ı Kıbrıs sorununun çözümüne engel olduğu yönünde eleştirirken, Denктаş da AKP’yi, Türkiye’nin AB üyeliği için Kıbrıs’ı feda etmekle suçlamıştır.²⁶⁵ Bu arada, Kıbrıs görüşmeleri sırasında Başbakan Erdoğan’ın, Denктаş’ın müzakerelerin içeriği ile ilgili demeçleri konusunda basından özdenetim yapmasını istemiş,²⁶⁶ bu durum Denктаş ve AKP hükümeti arasındaki gerginliğin başka bir tezahürü olarak yorumlanmıştır. Rauf Denктаş’ın 17 Nisan 2005 yılındaki başkanlık seçimlerinde adaylığını koymaması ve aktif siyasi hayatı bırakmaya karar vermesi de KKTC’de önemli bir değişime neden olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerini %55,6 oy oranıyla kazanan Mehmet Ali Talat, seçimin ardından, tam da AKP hükümetinin Kıbrıs tutumuna paralel olarak, uzun yıllardır iktidarda olan sağ-milliyetçi aktörlerden farklı bir tutum sergilemiştir.²⁶⁷ “Çözüm ve

²⁶³ Bodur, “Europeanization of Turkish...”, 75.

²⁶⁴ Esat Pala, “AB’ye Endeksli Kıbrıs Politikası”, **Hürriyet**, 11 Aralık 2003, <http://hursiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=189141> [13.02.2015].

²⁶⁵ Ayşe Aslıhan Çelenk, “The Restructuring of Turkey’s Policy towards Cyprus: The Justice and Development Party’s Struggle for Power”, **Turkish Studies**, vol.8, no.3 (2007):358.

²⁶⁶ “Sansür Ricası”, **Radikal**, 26 Şubat 2004, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=107568> [13.02.2015].; “Denктаş’tan Özel Ricam Konuşmaması”, **Sabah**, 27 Şubat 2004, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/02/27/siy106.html> [13.02.2015].

²⁶⁷ Yılmaz Çolak, **KKTC Siyaseti ve Kıbrıs Sorunu**, (Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz, 2010), 5.

AB sloganı”²⁶⁸ ile ön plana çıkan Talat ve liderliğini yaptığı CTP-BG, Kıbrıs sorununa yönelik uzun yıllar süren savunuların aksine yumuşal federal bir yapıdan yana olmuştur.²⁶⁹ Kıbrıs Türk kesiminin siyasi ortamındaki bu değişiklik, AKP hükümetinin geleneksel Kıbrıs politikalarında dönüşüme gidebilmesini kolaylaştıran bir faktör olmuştur.

Bu arada Kopenhag Zirvesi’nde müzakereleri tamamlayan Güney Kıbrıs, 1 Mayıs 2004 tarihinde resmi olarak AB üyeliğine kabul edilmiş, Rum kesiminin AB üyeliği ile birlikte AKP’nin AB karşısındaki pazarlık gücü azalmıştır. 3 Ekim 2005’te Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlayacağını ilan eden AB, müzakereler başlamak için Türkiye’ye Gümrük Birliği Ek Protokolü’nü imzalaması gerektiğini bildirerek, Gümrük Birliği’ni Kıbrıs’ın da dâhil olduğu 10 yeni üye ülkeyi dâhil edecek şekilde genişletmiştir. 29 Temmuz 2005’te Gümrük Birliği Ek Protokol’ünü imzalayan AKP hükümeti, Kıbrıs sorununa yönelik toplum nezdinde var olan milli hassasiyetler karşısında bir deklarasyon yayınlamış ve bu durumun, Kıbrıs Rum kesimini, “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak tanımak anlamına gelmediğini ilan etmiştir. Ancak bu durum, fiili ve hukuksal bir tanıma olup olmadığı konusunda hem ulusal düzeyde hem de Birlik düzeyinde tartışmalara neden olmuştur. Bu konuda farklı görüşler olmakla birlikte, Gümrük Birliği altında yürütülecek olan ilişkilerin, üyeler arasında hem fiili hem de hukuki ve siyasi bir ilişki doğuracağı beklenebilir. Gümrük Birliği çerçevesindeki bağlayıcı işlemlerin ve resmi yazışmaların yürütülmesi ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi, devletlerarası bir ilişkiyi ve dolayısıyla da tanımayı ortaya çıkaracaktır.²⁷⁰ Deklarasyonda AKP hükümeti, Gümrük Birliği çerçevesinde Kıbrıs Cumhuriyeti ile kurulacak ilişkilerin yalnızca malların serbest dolaşımı ile sınırlı olacağını; hava ve deniz limanlarının Kıbrıs Cumhuriyeti’ne açılması konusunda ise yükümlülük altına girmeyeceğini belirtmiştir.²⁷¹ Ancak Gümrük Birliği özü itibarıyla malların serbest dolaşımı üzerine kurulmuş olan bir oluşumdur ve mal akışının kara yolundan olduğu kadar deniz ve hava gümrükleri kullanılarak da gerçekleşmesi beklenmektedir.²⁷²

²⁶⁸ Çolak, **KKTC Siyaseti**..., 10.

²⁶⁹ Çolak, **KKTC Siyaseti**..., 15.

²⁷⁰ Aksu, “Türkiye-Avrupa Birliği...”, 39.

²⁷¹ Deklarasyonun tam metni için bkz. **No 123-29 Temmuz 2005, 1963 Ankara Anlaşması’nı Tüm AB Üyelerine Genişleten Uyum Protokolü Hk.**, http://www.mfa.gov.tr/no_123---29-temmuz-2005_-1963-ankara-anlasmasi_ni-tum-ab-uyelerine-genisleten-uyum-protokolu-hk_.tr.mfa, [10.02.2015].

²⁷² Aksu, “Türkiye-Avrupa Birliği...”, 37.

Tüm bunlar kapsamında AKP'nin geleneksel Kıbrıs politikası ve söyleminin dışına çıktığı; Kıbrıs'a yönelik geleneksel "iki devlet" savunusun aksine, "tek devlet altında iki ulus" çözümünü benimsediği; Kıbrıs sorununun çözümünü, Türkiye'nin AB üyeliği ile ilişkilendirdiği görülmüştür. AKP hükümetinin, AB endeksli bir Kıbrıs söylemi geliştirdiği dönemde, Türkiye'nin AB üyeliği yolunda Kopenhag siyasi kriterini karşılayabilmesi için gereken reformlar, insan hakları ve demokrasi alanlarında hızla gerçekleştirilmeye başlanmıştır.²⁷³ AB üyeliğine karşı olduğu bilinen Milli Görüş Hareketi'nden çıkmış çekirdek kadrosu ve önceki söylemleri nedeniyle şüphe ile bakılan bir Parti olarak AKP'nin daha Avrupa yanlısı bir söylem geliştirmesinin ardında, meşruiyet arayışı ve siyasal sistem içindeki yerini sağlamlaştırma çabası olduğu ve bu yolla Türk entellektüellerinin ve medyanın desteğini almaya çalıştığı düşünülebilir. Ayrıca AKP'nin, ordunun yerel siyaset üzerindeki kontrolünü ve gücünü kırma ve seküler güçler karşısında kendi gücünü arttırma isteği ile AB üyeliği için yapılması gereken yasal reform ve düzenlemeler de örtüşmektedir. 1974 Kıbrıs müdahalesinin, basın ve toplum gözünde orduya bir itibar kazandırdığı ve bu anlamda Kıbrıs sorununun, askeri elitin etkili olduğu dış politika olaylarından birisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, AKP'nin Kıbrıs politikasını, seküler merkez ve ordunun meşruiyet ve gücünü kırmanın bir yolu olarak algıladığı düşünülebilir.²⁷⁴ AB üyeliğinin sivil siyaset ve ordu arasındaki siyasi ilişki üzerindeki etkisini de kullanarak siyasi meşruiyetini kazanan AKP, ilk hükümet döneminde AB üyelik sürecine yönelik yoğun bir katılım gerçekleştirmiş; 2007 seçimlerinde yüzde 47 oranına çıkan oy oranı ile siyasal sistem içindeki yerini güçlendirmesinin ardından ise, AB üyeliğine yönelik eski bağlılığını kaybetmiştir.²⁷⁵ Tüm bunlar bağlamında, AKP'nin yeniden şekillendirdiği Kıbrıs tutumunun arkasında, AB üyeliği gibi uluslararası faktörlere ek olarak, yerel siyasetteki diğer siyasi aktörler nezdinde konumunu güçlendirme amacının da bulunduğu söylenebilir.²⁷⁶

²⁷³ Özgöker, "Türk Dış Politikasının...", 589.

²⁷⁴ Ali Balcı, "1990 Sonrası Türk Dış Politikası Üzerine Bazı Notlar: Avrupa Birliği ve Kıbrıs Örneği", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, ed. Cüneyt Yenigün, Ertan Efegil (İstanbul: Nobel Yayınları, 2010): 87-99.

²⁷⁵ Balcı, "1990 Sonrası Türk Dış Politikası..."

²⁷⁶ Çelenk, "The Restructuring of Turkey's Policy...", 356.

4.2.4. Güncel Kıbrıs ve AB Politikası ve Geleneksel Tezlere Dönüş

Annan Planı'nın, Rum Yönetimi ve KKTC'ye sunulduğu 24 Nisan 2004 tarihli referandumun başarısız olmasının ardından, Kıbrıs sorununun çözüm sürecinde pasif bir döneme girilmiştir. 2005 yılında Rum ve Türk tarafların liderleri arasındaki görüşmeler, BM özel temsilcinin de katıldığı toplantılar ile yeniden başlamış ve çözüm süreci canlandırılmaya çalışılmıştır. Çözüm sürecine yönelik fiili müzakereler, toplum temsilcileri ile kurulan teknik ve çalışma gruplarının katılımıyla 2007 yılının başlarında yeniden başlasa da AKP hükümetinin Kıbrıs sorunu ile ilişkilendirdiği AB'ye yönelik yaklaşımında önemli değişiklikler görülmeye başlamıştır.

Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni de dâhil edecek şekilde Gümrük Birliği'ni genişleten Ek Protokol'ü uygulamaktan kaçınması ve deniz ve hava sahalarını açmaması nedeniyle AB, ek protokol uygulanana kadar Türkiye'nin adaylık müzakerelerini 8 başlık için dondurmuş ve açık olan başlıkların da resmi olarak kapatılmayacağını duyurmuştur. Ayrıca Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB üyeliği, Türkiye için müzakere sürecinde Yunanistan'a ek olarak mücadele edilmesi gereken yeni bir aktörü ortaya çıkarmıştır. Güney Kıbrıs, elindeki veto yetkisi nedeniyle Türkiye'nin AB üyeliği ve KKTC'nin statüsü ve geleceği ile ilgili tartışmalarda önemli bir pazarlık gücü elde etmiş ve Türk hükümetinin manevra alanını önemli ölçüde daraltmıştır.²⁷⁷

AB'nin Ek Protokol'ün uygulanması konusundaki beklentisi ve Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın, Kıbrıs'ın statüsü ve Türkiye'nin üyeliği ile ilgili pazarlık gücüne ek olarak, ikinci hükümet döneminde oy oranını arttırarak yeniden yönetime gelen ve siyasi sistem içindeki konumunu sağlamlaştıran AKP'nin AB üyeliğine yönelik beklenti ve desteği de azalmaya başlamış ve AB üyeliğine yönelik gerçekleştirilen reform sürecinde de pasif bir döneme girilmiştir. Özellikle Güney

NTV, 5 Şubat 2013

²⁷⁷ Aksu, "Türkiye-Avrupa Birliği...", 34.

Kıbrıs Rum kesiminin AB üyeliğinden bahsederken daha sert bir söylem ve üslup kullanmaya başlayan Başbakan Erdoğan, üçüncü hükümet döneminde dile getirdiği;

“Kıbrıs’ta yapılan referandumda bizim hem sayın Annan’a hem de AB’ye bir ifademiz vardı. AB’ye dedik ki bakın biz sözümüzde dururuz ama Güney Kıbrıs sözünde durmazsa bu referandum da onlara yaptırımınız ne olacak? Hiç endişe etmeyin dediler. Bu şartlarda referanduma gidildi. Referandumda yüzde 65 Kuzey Kıbrıs evet dedi. Güney Kıbrıs yüzde 76 hayır dedi. Hayır dediği halde ödüllendirilerek AB’ye üye yapıldı. Şimdi soruyorum. Bu nasıl bir ahde vefadır? Şimdi böyle bir Avrupa Birliği sağlıklı olabilir mi? AB üyelik sürecinin Türkiye için stratejik önemi olduğunu vurgulamak isterim, tüm bunlara rağmen Ama nereye kadar, bir yere kadar. Bir yerden sonra biz de kararımızı vereceğiz”²⁷⁸

sözleri ile Güney Kıbrıs konusunda AB’ye yüklendiği gibi, AB üyeliğinin Türk dış politikasındaki öneminin sorgulanmaya başladığının sinyallerini de vermiştir. Partisinin İl Danışma Meclisi toplantısında da bu konuyu gündeme getiren Başbakan Erdoğan;

“(…) Annan Planı’na hayır diyen Güney Kıbrıs yönetimi AB’ye alınmıyor, Kuzey Kıbrıs cezalandırılıyor. Biz buna rağmen sabır çektik. Şu anda Güney Kıbrıs tarafı samimi değil, çözmek istemiyorlar. Sadece oyalama politikaları ile zaman kazanmaya çalışıyorlar. Sınır sorunu olan ortadan bölünmüş bir ada hangi kriterler, hangi ölçü ile AB’ye üye yapılmıştır? Bunun adalette yeri var mı? İnsaf hakkaniyet bunun neresinde? Tamamen ideolojik”²⁷⁹

sözleri ile AB’yi Güney Kıbrıs’ın üyeliği konusunda ideolojik davranmakla itham etmiş ve çifte standart uygulamakla suçladığı AB’nin “*akıl tutulması yaşadığını*”²⁸⁰ belirtmiştir.

İkinci hükümet döneminde, Başbakan Erdoğan “*2012 içerisinde bu işi bitirdiler bitirdiler, bitirmediler artık başımızın çaresine bakmamız gerekecek. AB’yi Kıbrıs konusunda muhattap kabul etmiyoruz*”²⁸¹ sözleri ile hükümetin ilk yıllarında AB ve Kıbrıs sorununun birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirten tutumunun aksi bir beyanda bulunarak AB’nin Kıbrıs sorununa yönelik konum ve otoritesini sorgulama yoluna gitmiştir. AKP hükümetinin özellikle 2012 yılına yönelik bu tehditkar vurgusunun nedeni, 2012 yılının ikinci yarısından itibaren AB dönem başkanlığını Güney Kıbrıs’ın devralacak oluşudur. Bu bakımdan “*2012 senesine kadar Ada’nın bölünmüşlüğü siyasi açıdan netleşmediği takdirde, AB ile ilişkilerin*

²⁷⁸“Erdoğan’dan AB’ye Kıbrıs Eleştirisi”, NTV, 5 Şubat 2013, <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25419746> [15.02.2015].

²⁷⁹“Başbakan Erdoğan’dan AB Liderlerine Eleştiri ve Terör Soruları”, <http://www.sondakika.com/haber/haber-basbakan-erdogan-dan-ab-liderlerine-elestiri-ve-4319657/> [14.04.2014].

²⁸⁰“Erdoğan: AB Akıl Tutulması Yaşıyor”, Akademik Perspektif, <http://akademikperspektif.com/2011/08/29/erdogan-ab-akil-tutulmasi-yasiyor/> [14.04.2015].

²⁸¹ “Başbakan Erdoğan’dan Kıbrıs Resti: Rumların Başkanlığında AB ile İlişkilerimiz Donar”, Zaman, 20 Temmuz 2011, http://www.zaman.com.tr/dunya_basbakan-erdogandan-kibris-resti-rumlarin-baskanliginda-ab-ile-iliskilerimiz-donar_1160174.html [15.02.2015].

dondurulacağı”²⁸² uyarısında bulunan Başbakan Erdoğan ayrıca Lefkoşa’da yaptığı konuşmasında Güney Kıbrıs’a yönelik “*devletini tanımadığımız bir dönem başkanı ile aynı masaya oturmayız*”²⁸³ beyanında bulunmuştur.

Ayrıca 2012 Türkiye ilerleme raporlarının, Güney Kıbrıs’ın dönem başkanlığı etkisinde hazırlandığını iddia eden AKP yetkilileri, bu raporlar üzerinden de Güney Kıbrıs ve AB’ye yüklenmeye devam etmişlerdir. 2012 ilerleme raporunu hayal kırıklığı ile karşıladıklarını belirten dönemin AB Bakanı Egemen Bağış eleştirilerini,

**Başbakan Erdoğan'dan Kıbrıs resti:
Rumların başkanlığında AB ile
ilişkilerimiz donar**

Zaman, 20 Temmuz 2011

*“anlaşıyor ki tanımadığımız sözde bir devletin, sözde dönem başkanlığına denk gelmesi Rapor’un içeriğinde bizi hayal kırıklığına uğratacak hususların ağırlıkta olmasında etkili olmuştur”*²⁸⁴ sözleri ile dile getirmiştir. Ayrıca aynı söyleminde AB raporlarının Türk hükümeti için bir notlandırma aracı olmadığını dile getiren Bağış, bu durumu *“ilerleme raporları bizim için bir karne, notlandırma belgesi*

*değildir, hiçbir zaman olmamıştır, olamaz. Hükümetimize, ülkemize, milletimize karne verecek yegane makamı, milletimizin bizzat kendisidir”*²⁸⁵ sözleri ile ifade etmiştir. Aynı ilerleme raporunu *“bu rapor bizim tanımadığımız sözde devlet Güney Kıbrıs’ın başkanlığında alınmış kirli bir rapordur”*²⁸⁶ sözleriyle eleştiren Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu, canlı yayına katıldığı bir televizyon programında ilgili raporu *“çöp yok o yüzden yere atıyorum”*²⁸⁷ sözleri ile yere fırlatmıştır.

²⁸²“Türkiye AB’ye Meydan Okuyor”, Akademik Perspektif, <http://akademikperspektif.com/2011/07/24/turkiye-abye-meydan-okuyor/> [14.04.2015].

²⁸³ “Türkiye AB’ye Meydan...”

²⁸⁴“Raporu Hayal Kırıklığıyla Karşıladık”, **Hürriyet**, 10 Ekim 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/21668106.asp> [14.04.2015].

²⁸⁵ “Raporu Hayal Kırıklığıyla...”

²⁸⁶ “AB Raporu Kuzu’yu Kızdırdı: Çöp Yok O Yüzden Yere Atıyorum, Aha Attım!”, **T24**, 11 Ekim 2012, <http://t24.com.tr/haber/ab-raporu-kuzuyu-kizdirdi-cop-yok-o-yuzden-yere-atyorum-aha-attim,215015> [14.04.2015].

²⁸⁷ “AB Raporu Kuzu’yu Kızdırdı...”

AB'ye yönelik tutum ve söylemlerindeki dönüşüme paralel olarak AKP hükümetinin Kıbrıs sorununa yönelik algısında da gözle görülür bir dönüşüm yaşanmıştır. Hükümetin ilk yıllarında tek devlet altında birleşmeyi savunan, buna paralel bir Belçika modeli öneren ve Annan Planı'nı onaylayan AKP hükümeti, ilerleyen yıllarda adadaki bölünmeyi ve iki devletin varlığını daha çok savunan bir söylem kullanmaya başlamıştır.²⁸⁸ Üçüncü hükümet dönemi itibariyle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden bahsederken;

“Bir defa Güney Kıbrıs devlet değildir, bir yönetimdir. BM'nin güvenlik güçlerinin olduğu bir adada nasıl oluyor da Kıbrıs diye tanıtıyorsunuz (...) Kıbrıs diye bir ülke yok. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi var. Çünkü bir yeşil hat var, kuzeyinde de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti var. İslam İşbirliği Teşkilatı'nda da bunun yeni adı Kıbrıs Türk Devleti'dir,”²⁸⁹

sözlerini kullanan Başbakan Erdoğan, bu beyanları ile Kıbrıs konusunda hakim ideolojiye dönüldüğünün sinyallerini de vermektedir.

Hükümetin ilk yıllarında Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik daha uzlaşmacı bir söylem geliştiren ve hatta meselenin çözümüne ilişkin çözümsüzlüğü ve statükoculuğu eleştiren AKP hükümetinin, sonraki yıllarda çözüme yönelik uzlaşmacı söylemleri de dönüşüme uğramış ve Türk hükümetinin talepleri konusunda daha ısrarcı ve sert bir üslup geliştirmiştir. İkinci hükümet döneminde, Türkiye'nin Annan Planı'nda asker çekmeyi kabul ettiğinin hatırlatılması üzerine Başbakan Erdoğan'ın; “*Asker de çekmeyiz. Güzelyurt tamamen Kuzey Kıbrıs'ındır. Karpaz'da zaten en ufak oynama yapılamaz. Annan Planı'nın şartları değişti. Daha farklı oturacağız masaya. Onlar hala Annan Planı'nın üzerine biz daha ne alırsız konuşuyorlar. Kusura bakmasınlar geçti o*”²⁹⁰ açıklaması, Annan Planı çerçevesinde Rum kesimine verilmesi öngörülen bölgelere yönelik Türk hükümetinin yeni ve ısrarcı tavrını bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Tüm bunlar bağlamında önceki hükümetler tarafından milli bir dava olarak ve AB üyeliği için feda edilemeyecek bir politika alanı olarak algılanan Kıbrıs, AKP hükümetlerinin ilk döneminde AB ile ilişkilendirilmiş ve geleneksel Kıbrıs savunusunun aksine Belçika modeli önerisi üzerine inşa edilmiştir. AB üyeliğinin,

²⁸⁸ Bilge Yabancı, “Kıbrıs Sorununda Başka Bir Dönemeç: Yaklaşan Müzakereler, Yeni Beklentiler ve Çözüm Bekleyen Zor Konular”, <http://researchturkey.org/tr/another-crossroads-in-the-cyprus-conflict-new-negotiations-hope-for-change-and-tough-challenges-ahead/> [01.02.2015].

²⁸⁹ “Erdoğan: Kıbrıs Diye Bir Ülke Yok”, **Milliyet**, 5 Şubat 2013, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-kibris-diye-bir-ulke-yok/siyaset/siyasetdetay/05.02.2013/1665000/default.htm> [15.02.2015].

²⁹⁰ “Başbakan Erdoğan'dan Kıbrıs Resti: Rumların Başkanlığında AB ile İlişkilerimiz Donar”, **Zaman**, 20 Temmuz 2011, http://www.zaman.com.tr/dunya_basbakan-erdogandan-kibris-resti-rumlarin-baskanliginda-ab-ile-iliskilerimiz-donar_1160174.html [15.02.2015].

hükümetin ilk yıllarında Parti'nin siyasal sistem içindeki meşruiyet ve güvenlik arayışında yardımcı olacak bir kurum olması da, AKP'nin ilk hükümet dönemindeki bu tutumu üzerinde etkili olmuştur. Ancak sonraki hükümet dönemleri itibariyle Güney Kıbrıs'ın AB üyesi olması ve AKP'nin artan oy oranları sebebiyle sistem içindeki yerini sağlamlaştırarak yerel siyasette AB faktörüne eskisi kadar ihtiyaç duymaması, Parti'nin genel olarak AB üyeliğine yönelik heyecanın kaybolmasına neden olmuştur. Son iki hükümet dönemi itibariyle özellikle Kıbrıs sorunu üzerinden AB'ye yönelik eleştirilerini arttıran AKP yetkilileri, konu ile ilgili daha sert ve ısrarkar bir söylem kullanmaya başlamış; dile getirdiği istekler ve uyguladığı siyasa bakımından geleneksel Kıbrıs ideolojisine dönüşün sinyallerini vermeye başlamıştır. İlk hükümet döneminde daha Avrupalılaştırmış (*Europeanized*) ve güvenlikleştirme ekseninden uzak bir Kıbrıs söylemi geliştiren AKP hükümeti, sonraki dönemlerinde aynı eksene dönüş yapan bir tutum benimsemiştir.

5. SONUÇ

1990’larda özellikle laik Kemalist askeri bürokrat gruplar ile İslamcı gruplar arasındaki gerilim ile tezahür eden devlet kimliği konusu, Türkiye Cumhuriyeti siyasi hayatı içinde önemli bir yer teşkil etmiş ve dış politika pratikleri, devlet içindeki farklı kimlik kurgularının mücadele alanlarından birisi olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde 14 Ağustos 2001 tarihinde Türkiye tarihinin 39. siyasi partisi olarak kurulan ve 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde iktidara gelen AKP, siyasal kimliğine ilişkin iddialarıyla ön plana çıkan ve kimliği konusunda çelişkili algılara sebebiyet veren bir siyasal aktör olmuştur. Özellikle 1990’lı yılların ekonomik ve siyasi krizlerinin halk nezdinde yaratmış olduğu memnuniyetsizlik, AKP’nin siyasi başarısı üzerinde etkili olsa da, kendisinden önceki siyasi süreçlerden dersler çıkaran AKP’nin kendisine özgü bir siyasi kimlik söylemi geliştirdiği söylenebilir. Bu çalışmada, İnşacı yaklaşımın dış politika ve çıkarların temeline oturttuğu devlet kimliği anlayışından hareketle, Türkiye’nin son 12 yıldaki dış politika pratiklerini anlayabilmek için AKP’nin yerel ve uluslararası siyasal dinamikler çerçevesindeki Muhafazakâr Demokrat kimliği analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında AKP’nin “*Muhafazakar Demokrat*” parti kimliğinin pragmatik ve taktiksel bir söylem olduğu ve İnşacı yaklaşımın, kimliğin değişkenliğine yönelik vurgusuna paralel olarak, AKP kimliğinin de farklı hükümet dönemlerinde farklı şekillerde kurgulandığı iddia edilmiştir. Başta AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere parti mensuplarının siyasal ve toplumsal olaylara ve dış politikaya yönelik söylem ve beyanlarındaki dönemsel farklılıklar, AKP kimliğinin kurgusundaki farklılaşmaların daha iyi anlaşılmasını mümkün kılmıştır.

Kadrosunun büyük bir kısmının Milli Görüş Hareketi ve siyasal İslam geleneğinden gelmesi nedeniyle Milli Görüş Hareketi’nin devamı olarak algılanan AKP kendisini yeni bir siyasi oluşum olarak tasvir etmiş, ancak özellikle laik bürokratik gruplar ve muhalif yaklaşımlar bunu şüphe ile karşılamışlardır. AKP, kazanmış olduğu üç genel seçimdeki başarısına rağmen siyasal sistem içinde meşruiyet ve güvenlik arayışının şekillendirdiği bir kimlik söylemi geliştirmek

durumunda kalmıştır. Türkiye'nin kutuplaşmış ideolojik ortamında güvenli ve meşru bir yer edinme çabasıyla oluşturulan taktiksel ve pragmatik bir konumlanma olarak değerlendirilebilecek olan Parti kimliği, siyasi partilerin kapatıldığı, 28 Şubat kararlarının etkisinin hissedildiği, seküler merkezin İslami muhalefete yönelik mücadelesine devam ettiği bir siyasi ortamda şekillenmiştir.

Bu bağlamda kuruluş döneminde; demokrasi ve laiklik gibi siyasal sistemin temel parametreleri ile barışık bir kimlik kurgusu oluşturan ve katı İslamcı bir tutumdan uzak duran AKP mensuplarının siyasal söylemleri ve dış politika tutumları da bu yönde evrilmiştir. Kuruluş döneminde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü gibi değerleri savunan söylemleri ile ön plana çıkan AKP, bu söylemleri ile içerideki gruplara ek olarak dışarıdaki liberal koalisyonların da (Avrupa Birliği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sivil örgütler vs.) desteğini almaya çalışmıştır. Bu yönüyle, İnşacılık'ın, uluslararası toplumun da dahil olduğu çift yönlü bir süreç olarak tasvir ettiği kimlik inşa sürecini de onaylamıştır. Kuruluş dönemindeki ılımlı, dini merkeze oturtmayan, farklılıkları kabullenen, tüm kesimleri kucaklayan ve evrensel değerlere vurgu yapan siyasal söylemler ve kimlik kurgusu, dış politika pratiklerine AB üyeliğini destekleme, AB üyelik reformlarını hızlandırma ve uluslararası liberal koalisyonlarla işbirliği arayışı olarak yansımıştır. Sonraki hükümet dönemlerinde AKP mensuplarının yerel siyaset ve toplumsal hayata yönelik söylemlerinin daha muhafazakar, otoriter ve ayrıştırıcı, dini referansları daha fazla kullanan bir hal alması ise dış politika pratiklerine Batılı değer ve kurumların daha fazla eleştirilmesi ile uzaklaşma eğilimi ve Osmanlı'nın dini otoritesi ve bağları ile özdeşleştirilen Orta Doğu bölgesine yönelik politikalara ağırlık verilmesi olarak yansımıştır.

Parti mensuplarının siyasal ve toplumsal söylemlerindeki bu farklılaşmalar, üç hükümet dönemi arasında Parti kimliği kurgulanışının da farklılık gösterdiğine işaret etmekte ve AKP kimliğinin mevcut siyasi koşullar altında yeniden kurgulandığını göstermektedir. Bu durum, kimliklerin verili olmadığını savunan, katı determinist yaklaşımdan uzaklaşan ve kimliğin sosyal bir inşa sürecinde yeniden inşa edildiğini belirten İnşacı iddialarla örtüşmektedir. Ayrıca AKP mensuplarının söylemlerindeki bu dönüşüm, içinden çıkmış olduğu Milli Görüş Hareketi' reddeden ve hatta Hareket'i "öteki" olarak konumlandıran AKP kimliğinin aslında özsel bir kopuş yaşamadığına,

kuruluş yıllarındaki kimlik kurgusunun stratejik ve taktiksel bir tercihi yansıttığına işaret etmektedir.

İnşacı yaklaşımın kimlikler yoluyla açıkladığı dış politika anlayışından hareketle çalışma kapsamında ayrıca AKP kimliğinin Türk dış politikasının geleneksel olayları açısından özsel bir farklılık yaratıp yaratmadığı ve Parti kimliğinin kurgulanışındaki dönemsel farklılıkların dış politika pratiklerine ne ölçüde yansıdığı test edilmiştir. AKP'nin dış politika ve kimliğindeki özgünlükleri ortaya çıkarmak amacıyla, Irak ve Kıbrıs olmak üzere Türk dış politikasının kemikleşmiş meselelerinden olan iki dış politika olayı seçilmiştir. AKP hükümetinin iktidara gelmesi sonucu geleneksel karar alıcılarda yaşanan değişim, dış politikadaki güvenlik, çıkar, dost ve düşman anlayışındaki dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan, AKP'nin başta Orta Doğu bölgesi ile entegrasyon arayışına girmesi ve dış politikaya yönelik medeniyet vurgusu gibi yenilikler, AKP'nin muhafazakar kimliğinin ve karar alıcıların değişen güvenlik ve çıkar algılarının bir tezahürüdür. Bu dönüşüm, Türk akademik çevrelerinin bazılarında “eksen kayması” olarak yorumlanmakta ve AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türk dış politikasının genel yöneliminin değiştiği belirtilmektedir. Ancak bu çalışmada incelenen Irak ve Kıbrıs politikaları, AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte kimlik, güvenlik ve çıkar algılarında yaşanan dönüşümün, Türk dış politikasının geleneksel olayları açısından özsel bir farklılık yarattığını söylemeye yetecek düzeyde olmadığını göstermektedir.

Milli bir dava olarak algılanan Kıbrıs sorunu, geleneksel Türk dış politikası parametreleri dahilinde AB üyeliği için dahi feda edilmemesi gereken bir güvenlik ve ulusal çıkar meselesi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Kıbrıs meselesine yönelik bir hükümet politikasından ziyade devlet politikası yürüten Türk hükümetleri, Türk kesiminin varlığının ve egemenliğinin kabul edilmediği önerileri desteklememişler; Türk ve Rum kesimlerinin eşit statü ve şartlarda varlığını ve egemenliğini sürdürdüğü, konfederatif bir yapı savunmuşlardır. Geleneksel Kıbrıs savunusunun dışına çıkan AKP ise, kuruluş yıllarındaki AB üyeliği çalışmalarının da etkisiyle meseleyi Türkiye'nin AB'ye katılımı ile ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda Annan Planı'nı destekleyen ve Güney Kıbrıs'ın dahil olduğu Gümrük Birliği ek protokolünü imzalayarak Güney Kıbrıs'ın varlığını ve egemenliğini onaylamış olan AKP, özellikle kuruluş yıllarında tek devlet altında birleşmiş iki toplumlu Belçika modeli savunusu ile de geleneksel Kıbrıs politikalarından uzaklaşmıştır. Ancak

sonraki hükümet dönemlerinde AKP mensuplarının Kıbrıs ve bağlantılı olarak AB'ye yönelik söylemlerinde yaşadığı dönüşüm, AKP'nin Kıbrıs konusundaki hakim ideolojiye dönüşünün sinyallerini vermektedir. Sonraki hükümet dönemlerinde Güney Kıbrıs'ın AB üyeliğine ve genel olarak AB'nin meseleye yönelik otoritesine karşı daha sert bir üslup kullanmaya başlayan AKP, Kıbrıs sorununa yönelik Türk hükümetinin talepleri konusunda da daha ısrarcı bir tutum takınarak geleneksel Kıbrıs savunularını vurgulamaya başlamıştır. Bu durum, AKP'nin kuruluş yıllarındaki farklı söylem ve uygulamalarına rağmen, Kıbrıs meselesinin geneline yönelik özsel bir değişikliğe neden olmadığına işaret etmektedir.

Körfez Savaşı sonucu Irak'ın kuzeyinde ortaya çıkan yapılanmadan doğan güç boşluğu ve PKK'nın bu yeni yapılanmayı kullanarak güçleneceği ve bölgenin Türkiye'deki Kürt topluluklar için çekim merkezi olabileceği endişesiyle şekillenen geleneksel Irak politikası ise, Irak'ın toprak bütünlüğünün ve üniter yapısının desteklenmesi üzerine kurulmuştur. Kuzey Irak politikası üzerinde etkili olan TSK ve askeri bürokratik gruplar gibi geleneksel aktörlerin etkisinin kırılması ve AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte karar alıcılarda yaşanan değişiklik, Kuzey Irak'a yönelik dış düşman algısındaki dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Güvenlik unsurlarına ek olarak iki bölge arasındaki kültürel ve tarihsel ilişkilere ve diyalog mekanizmalarına vurgu yapan AKP politikacıları, Kuzey Irak politikasını güvenlik ve tehdit eksenli algıdan çıkarmaya çalışmıştır. Kuzey Irak liderlerini siyasi bir muhattap olarak kabul eden ve iki bölge arasındaki petrol anlaşmaları aracılığıyla bölgenin varlığını tanıyan AKP mensupları, Irak merkezi hükümetinin de tepkisine neden olmuştur. Ayrıca IŞİD saldırıları karşısında Türkmen kasabalarının koruyuculuğunu üstlenen peşmerge güçlerinin Kerkük'teki askeri varlığını sona erdirmeyeğini ilan etmesine rağmen Türkmenler lehine bir açıklama yapmamış ve bu bakımdan Türkmen politikaları konusunda da bir tavır değişikliğine neden olmuştur. Irak politikasındaki bu dönüşüm AKP mensuplarının söylemlerine de yansımıştır.

Çalışma kapsamında incelenen Kıbrıs ve Irak politikaları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. AKP'nin söylem ve eylemleri, Kıbrıs politikasında hakim ideolojiye dönüldüğüne ve bu anlamda Kıbrıs politikasında özsel bir değişiklik yaşanmadığına işaret etmektedir. Ancak Irak ve Türkmen politikaları, ilgili alanda köklü siyasa değişikliklerinin yaşanıp yaşanmadığı konusunda yorum yapmaya müsait değildir. Irak politikası, Türkiye sınırları içerisinde yaşayan Kürt nüfus nedeniyle

sıradan bir dış politika davranışından ziyade ulusal kimliği de tanımlamayı gerektiren ve yerel siyasetteki Kürt meselesi ile birlikte düşünülmesi gereken bir durumdur. AKP döneminde Kuzey Irak ile diyalog ve temasların artması, yerel siyasetteki Kürt meselesinin çözüm sürecine yönelik görüşme ve çalışmaların da başlamasına uygun siyasi ortamı hazırlamıştır. Ancak Irak politikasının ve bağlantılı olarak Kürt meselesinin güvenlik ve tehdit eksenli algıdan çıkarılması, yalnızca AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte dış düşman algısında yaşanan dönüşüm sonucu gerçekleşebilecek bir siyasa değişikliği değildir. Bu süreçte Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu ve PKK lideri Abdullah Öcalan gibi liderlerin irade ve insiyatifleri önemli olmakla birlikte, bu durum uzun süredir milliyetçi reflekslerle şekillenmiş olan Türk kamuoyundaki algıya ve meselenin içselleştirmesine de bağlıdır. Kamuoyu araştırmalarına göre bu durum Türk halkı nezdinde bir güvenlik ve terör meselesi olarak algılanmaya devam etmektedir. Ayrıca hükümetin Suriye Kürtleri ve PYD'ye yönelik tavrı ve IŞİD eylemlerine karşı mücadelenin ekseninde bulunan PKK'nın silah bırakmaması, Kürt meselesini daha da karmaşık hale getirmekte, meselenin güvenlikleştirme eksenine yeniden oturmasına neden olmaktadır. Kamuoyu nezdindeki algı ve güvenlikleştirme unsurunun varlığını koruması gibi süreklilikler, ilgili politika alanında özsel değişiklik iddialarını çürütmektedir. Tüm bunlara ek olarak, AKP hükümetinin kimlik kurgusundaki ve buna paralel olarak Parti'nin Kürt meselesi ve PKK terörüne yönelik söylem ve uygulamalarındaki dönemsel farklılıklar ve bölgede ortaya çıkan IŞİD gibi aktörler ve riskler ve bu gelişmelerin henüz tamamlanmamış oluşu, AKP'nin konu ile ilgili politikası konusunda genel bir sonuca varmayı zorlaştırmaktadır.

Tüm bunlar Hermann analiz modeli çerçevesinde incelendiğinde; AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte karar alıcıların kendi kimlik ve değerleri açısından geliştirmiş oldukları alternatif dış politika tutumlarının, bahsi geçen dış politika olayları açısından köklü siyasa değişikliklerine neden olmadığı; bu değişikliğin, Hermann'ın dış politika problemlerine yönelik araç ve metotların değişmesi ve devlet idaresinde yeni enstrümanların kullanılması olarak tanımladığı program değişiklikleri ile sınırlı kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu sınırlılık özellikle Irak politikasında kendini göstermiş; askeri mekanizmalara ek olarak ikili temaslar, işbirliği, diyalog ve ticari ilişkiler gibi yeni araç ve metotların kullanılması yoluyla ortaya çıkan politika değişikliği, güvenlikleştirme ekseninden çıkarılamamıştır. Daha ziyade bu durum, dış

gelişmelerin ve karar alıcıların algılarında yaşanan dönüşüm nedeniyle geleneksel isteklerin yeni dinamiklerle şekillenmesi anlamına gelmiştir.

Hermann'a göre süreklilik ve değişimin iç içe geçtiği dış politika olaylarında geleneksel siyasi eğilimin tümüyle değişmesi kolaylıkla gerçekleşebilen bir durum değildir. Ayrıca Türkiye'nin mevcut şartlarında bu durum, lider ağırlıklı bir parti olan AKP'nin tek bir kimlik altında birleşmiş koalisyon halini ne kadar sürdürebileceği ile de yakından bağlantılıdır. Bu çalışma kapsamında Parti örgütlenişi ve Parti tabanı nezdindeki lider algısı kapsamında mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Parti'nin yerel ve dış politika kararları üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Ancak özellikle son bir yılda ortaya çıkan gelişmeler, AKP'nin mevcut "koalisyon hali"nin sürdürülebilirliğine ilişkin şüphelere neden olmaktadır. Bu gelişmelerden en dikkat çekici olanı, AKP hükümetinin, Fethullah Gülen liderliğindeki Hizmet Hareketi ("Cemaat")²⁹¹ ile çatışmasıdır. Başlangıçta askeri vesayete-yani ortak bir tehdide yönelik birlikte hareket ettiği bilinen AKP ve Gülen Cemaati karşılıklı çıkarlara dayalı bir ilişki yürütmüş; bu ilişki kapsamında Cemaat, kadrolaşma ve devlet ihaleleri gibi taleplerini gerçekleştirirken, AKP hükümeti de Cemaat'ın oy tabanı ve medya gücünden yararlanmıştır.²⁹² Ancak zaman içinde, Gülen Cemaati'nin siyasal ve ekonomik gücünün artması, AKP'nin iktidarını paylaşmak istememesi ve siyasal sistem içindeki yeri itibarıyla Cemaat'ın medya gücü ve sosyal tabanına ihtiyaç duymaması, AKP-Cemaat gerilimini arttırmıştır. AKP ve Cemaat arasındaki gerilim; MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın özel yetkili savcı tarafından ifadeye çağırılması, 17 Aralık Yolsuzluk ve Rüşvet Soruşturması, dershanelerin kapatılması, emniyet, yargı ve yasa değişiklikleri ve gazetecilerin tutuklanması gibi gelişmeler sebebiyle süreç içinde iyice tırmanmıştır. Özellikle 17 Aralık soruşturması²⁹³ kapsamındaki gelişmeler, AKP hükümeti tarafından Gülen Cemaati'nin siyasi bir operasyonu olarak nitelendirilmiştir. Bu olaylar sonucunda başta Emniyet ve yargı olmak üzere pek çok

²⁹¹ *Hizmet Hareketi, Gülen Hareketi, Gülen Cemaati* veya yaygın bilinen adıyla *Cemaat*; eski bir imam olan Fethullah Gülen'in öğretileri altında örgütlenen ve Türkiye ve pek çok ülkede faaliyet gösteren bir harekettir. Hareketin içeriği itibarıyla, toplumsal bir hareketi mi yoksa dini bir anlayışı mı temsil ettiği tartışmalı bir konudur. Hareket; kimi gruplar tarafından ekonomik ve siyasi bir konum edildiği gerekçesi ve laikliğe aykırı tavrı nedeniyle tehdit olarak algılanırken, kimi gruplar tarafından Türk kültürü ve eğitime katkıları sebebiyle desteklenmektedir.

²⁹² Rasim Ozan Kütahyalı, "AKP-Cemaat Çatışmasının Geçmişi ve Geleceği", **Al-Monitor**, 26 Kasım 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2013/11/turkey-akp-gulen-conflict-power-state-control.html#> [16.04.2015].

²⁹³ *17 Aralık Yolsuzluk ve Rüşvet Soruşturması*; Aralık 2013'te aralarında dört bakan ve bakan çocukları, iş adamları, kamu görevlileri ve bürokratların olduğu bir gruba yönelik, rüşvet ve görevi kötüye kullanma suçları kapsamında Cumhuriyet Savcısı Celal Kara'nın talimatıyla başlatılan soruşturmadır.

makamda tasfiye ve görev değişikliği yapan AKP yetkileri, Gülen Cemaati'ni yargı ve yürütme organları içine sızmış bir "paralel devlet" olarak tasvir etmiştir. İlk iktidar döneminde ortak bir tehdide karşı, Gülen Cemaat'i ile birlikte hareket eden AKP, bu gelişmelerin ardından Cemaat'i yeni bir "öteki" olarak tasvir etmeye başlamış ve bu bakımdan bu yeni öteki üzerinden yeni bir kimlik inşa sürecine girmiştir.

AKP içindeki koalisyon halinin sürdürülebilirliğine ilişkin şüphelere neden olan bir diğer konu; eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün; Gezi Parkı eylemleri, 17 Aralık Operasyonları, Twitter yasağı gibi konularda, Recep Tayyip Erdoğan'a göre farklılaşan söylemlerinin ön plana çıkması²⁹⁴ ve Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığı'nın sona erdiği süreçte eşi Hayrünisa Gül'ün açıklamaları²⁹⁵ ile mevcut iktidar içindeki farklılaşmalara yaptığı vurgudur. Ayrıca Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Merkez Bankası'na yönelik müdahalelerini değerlendiren Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın Cumhurbaşkanı'na yönelik "*Cumhurbaşkanı belki sadece yol göstermekle kalmalı*"²⁹⁶ açıklaması Recep Tayyip Erdoğan'ın Parti'deki konumunun ve Parti içindeki siyasal ortaklıkların sürdürülebilirliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

Bütün bunlar kapsamında, AKP mensuplarının söylemlerindeki ve buna bağlı olarak AKP kimliğinin kurgulanışındaki dönemsel farklılıklar ve kimlik kurgusundaki bu farklılıkların, dış politika pratiklerine yansımaları; İnşacı yaklaşımın, kimlik ve dış politikaya yönelik esnek ve değişken tavrını onaylamaktadır. Bu bakımdan kimliği ve buna bağlı olarak dış politikayı sürekli bir yeniden inşa sürecine maruz kalan bir olgu olarak değerlendiren İnşacı yaklaşımın, AKP kimliğinin değişkenliği ve bu kimliğin dış politika pratiklerinde meydana getirdiği değişimi açıkladığı söylenebilir. Ancak AKP kimliğinin geleneksel dış politika pratiklerinde meydana getirdiği farklılığın, köklü siyasa değişikliklerinden ziyade, karar alıcılarda yaşanan dönüşüm kapsamında

²⁹⁴ Murat Yetkin, "Erdoğan ve Gül Arasındaki 7 Farkı Bulun", **Radikal**, 25 Mart 2014, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/erdogan_ve_gul_arasindaki_7_farki_bulun-1183034 [15.03.2015].

Hayrünisa Gül'ün açıklamaları; "(...) Bizi en çok üzen de özellikle son yılımızda bizim camiadan, dindar Müslüman camiadan yapılan saldırılar oldu. Neler yazılıyor, söyleniyor, insan inanmıyor. Ben her şeyi biliyorum. Şimdi ben de susuyorum ama fazla susmayacağım; asıl intifadayı ben başlatacağım.(...) Bu süreçte yaşadıklarımızı başörtümün tartışıldığı günlerde 28 Şubat döneminde bile görmedik" "Hayrünisa Gül, AKP Cenahından Gelen Saldırlara İsyan Etti: Artık Susmayacağım", **Zaman**, 21 Ağustos 2014, http://www.zaman.com.tr/politika_hayrunnisa-gul-akp-cenahindan-gelen-saldirilara-isyan-etti-artik-susmayacagim_2238866.html [15.03.2015].

²⁹⁶ "Arınç: Merkez Bankası'nı Tehdit Etmek Doğru Değildi", **Radikal**, 6 Mart 2015, http://www.radikal.com.tr/politika/arinc_merkez_bankasini_tehdit_etmek_dogru_degildi-1307612 [15.03.2015].

meydana gelen tutum ve metot değişikliklerini yansıttığı düşünöldüğünde; İnşacı yaklaşımın, bu değişimin derecesini açıklamadaki sınırlılığı da ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda AKP'nin üç iktidar dönemi sürecinde incelemiş olduğumuz dış politika gündemleri özelinde; AKP dış politikasının “yeni”/”farklı” öncelik ve stratejilere sahip olduğu savının süreç içerisinde beklentileri karşılamadığı ve hatta Türk dış politikasının ana eksen çizgisine doğru bir geri dönüşe sahne olduğu görölmüşür. Somut olarak ne Kıbrıs konusunda Kıbrıs Türk Toplumunun ve Türkiye'nin hak, çıkar ve güvenliğini sağlayacak bir ilerleme kaydedilebilmiş ne de Avrupa Birliği ile ilişkilerde bu konunun koşul olmaktan çıkartılması sağlanabilmiştir. AB'ye tam üyelik ise gerçekleşmesi hâlihazırda mümkün olmayan bir düş niteliğini korumaktadır. AKP'nin Irak konusundaki siyasasının da, Irak'taki son denge değişiklikleri ile giderek olumsuz bir ivme içerisinde olduğu görölmektedir. Tüm bunların sonucunda AKP'nin dile getirmiş olduğu kimlik, çıkar ve güvenlik tanımlarının; karar alıcılarda yaşanan değişim sonucu ortaya çıkan algı değişikliklerinden ve pragmatik ve taktiksel bir “ben” tanımından ibaret olduğu ve bu tanımların, dış politika davranışlarında özsel değişiklerden ziyade program ve metot değişikliklerine neden olduğu görölmüşür

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Yalçın. "The Meaning of Conservative Democratic Political Identity". **The Emergence of a New Turkey Democracy and the AK Parti**. ed.M. Hakan Yavuz. Salt Lake City: University of Utah Press, 2007: 49-65.
- Akgün, Birol. "Türkiye’de Merkez Sağ Siyaset Geleneği ve AK Parti". **Muhafazakâr Düşünce**. c.2. s.9-10 (2006): 23-37.
- Akgün, Mensur. Sabiha Senyücel Gündoğar. **Ortadoğu’da Türkiye Algısı 2013**. İstanbul: Tesev Yayınları, 2013.
- Aksoy, Murat. "Çözüm Süreci Toplumsallaşmadan Kürt Sorunu Çözülmez". <http://t24.com.tr/yazarlar/murat-aksoy/cozum-sureci-toplumsallasmadan-kurt-sorunu-cozulmez,10031> [27.01.2015].
- Aksu, Fuat. "Türkiye-Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları". **Türkiye-AB İlişkiler: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**. ed. Mehmet Seyfettin Erol, Ertan Efeğil. Ankara: Alp Yayınları, 2007: 25-59.
- Atacan, Fulya. "Explaining Religious Politics at the Crossroad: AKP-SP". **Turkish Studies**. vol.6. no.2 (2005): 187-199.
- Ateş, Davut. "Uluslararası İlişkilerde Konstruktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi". **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. c.10. s.1 (2008): 213-235.
- Balcı, Ali. "1990 Sonrası Türk Dış Politikası Üzerine Bazı Notlar: Avrupa Birliği ve Kıbrıs Örneği". **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**. ed. Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil. İstanbul: Nobel Yayınları, 2010: 87-99.
- _____. **Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar**. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.
- _____. "Türkiye’de Üç Tarzı Avrupa Birliği Siyaseti: Post Yapısalcı Bir Okuma". **Uluslararası Hukuk ve Politika**. c.9. s.35 (2013): 1-19.
- Barkey, Henri J. **Turkey’s New Engagement in Iraq Embracing Iraqi Kurdistan**. Washington: United States Institute of Peace, 2010.
- Benli Altunışık, Meliha. "Orta Doğu’da Bölgesel Düzen ve Arap Baharı". **Ortadoğu Analiz**. c.5. s.53 (2013): 71-78.
- Bodur, Sevinç. "Europeanization of Turkish Foreign Policy Towards Cyprus Issue Under the JDP Government: Myth or Reality". Yüksek Lisans Tezi. Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

- Bozdağlıoğlu, Yücel. "Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach". **Uluslararası Hukuk ve Politika**. vol.3. no.11 (2007): 121-144.
- _____. "Modernity, Identity and Turkey's Foreign Policy". **Insight Turkey**. vol.10. no.1 (2008): 55-76.
- _____. **Turkish Foreign Policy and Turkish Identity; A Constructivist Approach**. New York: Routledge, 2003.
- Copeland, Dale. "The Constructivist Challenge to Structural Realism". **Constructivism and International Relations Alexander Wendt and His Critics**. ed.Stefano Guzzini, Anna Leander. New York: Routledge, 2006: 1-20.
- Çağaptay, Soner. "Secularism and Foreign Policy in Turkey: New Elections, Troubling Trends". <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/secularism-and-foreign-policy-in-turkey-new-elections-troubling-trends> [01.09.2014].
- Çelenk, Ayşe Aslıhan. "The Restructuring of Turkey's Policy Towards Cyprus: The Justice and Development Party's Struggle for Power". **Turkish Studies**. vol.8. no.3 (2007): 349-363.
- Çolak, Yılmaz. **KKTC Siyaseti ve Kıbrıs Sorunu**. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz, 2010.
- Dağı, İhsan. "The Justice and Development Party, Identity, Politics and Human Rights Discourse in the Search for Security and Legitimacy". **The Emergence of a New Turkey Democracy and the AK Parti**. ed.M. Hakan Yavuz. Salt Lake City: University of Utah Press, 2007: 88-106.
- Dalay, Galip. "AK Parti'nin Kurumsallaşması Gerekir." <http://setav.org/tr/ak-partinin-kurumsallasmasi-gerekir/yorum/16265> [11.08.2014].
- Davutoğlu, Ahmet. **Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu**. İstanbul: Küre Yayınları, 2001.
- Demirtaş, Birgül. "İnşaatçılık". **Uluslararası İlişkilere Giriş**. ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı. İstanbul: Küre Yayınları, 2014: 110-121.
- Doğanay, Ülkü. "AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış". **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. c.62. s.1 (2007): 65-88.
- Doruk, Özlem. "AK Parti Döneminde Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası: Gerginlikten Uzlaşmaya". Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Duman, Bilgay. "Tarihsel Perspektif Işığında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti ve Yansımaları". **Ortadoğu Analiz**. c.4. s.45 (2012): 21-35.
- _____. "AK Parti Kongresi ve Irak Politikası". <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3944> [25.01.2015].

- Dunne, Tim, Lene Hansen, Colin Wight. "The End of International Relations Theory?". **European Journal of International Relations**. vol.19. no.3 (2013): 405-425.
- Duran, Burhanettin. "Türk Dış Politikasının İç Siyaset Boyutu: 2010 Değerlendirmesi". **Türk Dış Politikası Yıllığı**. Ankara: SETA Yayınları, 2011: 17-66.
- Efegil, Ertan. **Türkiye için Yeni Bir Dış Politika Karar Verme Modeli Önerisi**. Ankara: USGAM Raporu, 2012.
- . "Dış Politika Yaklaşımlarındaki Dönüşüm". <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=566&bolge=0&konu=0> [01.03.2014].
- Ereker, Fulya. "Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikası'nın Analizi". Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- . "Dış Politikayı Analiz Etmek". **Uluslararası İlişkiler**. c.9. s.36 (2013): 45-71.
- Ergin, Sedat. "Erdoğan ve Dış Politika (3) Popülarite Çok İyi, Ya Sonuç?". **Hürriyet**. 24 Kasım 2012. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/22001320.asp> [11.09.2014].
- Erkmen, Serhat. "2013'te Türkiye ve Irak İlişkileri için Beklentiler ve Olasılıklar". **Ortadoğu Analiz**. c.5. s.49 (2013): 90-97.
- Erol, Mehmet Seyfettin, Emre Ozan. "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim". **Akademik Bakış**. c.4. s.8 (2011): 13-38.
- Flokhart, Trine. "Constructivism and Foreign Policy". **Foreign Policy Theories**. ed. Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne. Oxford: Oxford University Press, 2012: 78-93.
- Görener, Aylin, Meltem Ş. Ucal. "The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdoğan: Implications for Turkish Foreign Policy". **Turkish Studies**. vol.12. no.3 (2011): 357-381.
- Gözen, Ramazan. "Türk Dış Politikasının Avrupa Birliği'ne Doğru Dönüşümü". **Uluslararası Hukuk ve Politika**. c.2. s.6 (2006): 1-16.
- Guzzini, Stefano, Anna Leander. **Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics**. New York: Routledge, 2006.
- Hakan, Ahmet. "Bir Alevi, Bir Sünni, Bir de Zaza". **Hürriyet**. 4 Ağustos 2014. <http://cep.hurriyet.com.tr/yazarlar/26938124> [18.08.2014].
- Heper, Metin, Şule Toktaş. "İslam, Modernity and Democracy in Contemporary Turkey: The Case of Recep Tayyip Erdoğan". **The Muslim World**. vol.93. no.2 (2003): 157-185.

- Hermann, Charles. "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy". **International Studies Quarterly**. vol.34. no.1 (1990): 3-21.
- Hermann, Margaret G., Charles Hermann, "Who Makes Foreign Policy and How: An Empirical Inquiry". **International Studies Quarterly**. vol.33. no.4 (1989): 361-387.
- Hopf, Ted. **Social Construction of International Politics Identities and Foreign Policies Moscow 1955 & 1999**. New York: Cornell University Press, 2002.
- . "The Promise of Constructivism in International Relations Theory". **International Security**. vol.23. no.1 (1998): 171-200.
- İçener Çağlayan, Zeynep. "The Justice and Development Party's Conception of Conservative Democracy: Invention or Reinterpretation?". **Turkish Studies**. vol.10. no.4 (2009): 595-612.
- İnat, Kemal. "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Dış Politika Çizgisi". <http://setav.org.tr/%E2%80%98cumhur-baskani-erdoganin-dis-politika-cizgisi/yorum/16116> [11.08.2014].
- İnat, Kemal, Ali Balcı. "Dış Politika: 'Geleneksel'den 'Post-Modern'e Teorik Perspektifler". **Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye**. ed.Zeynep Dağı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2007: 212-287.
- İşyar, Ömer Göksel. **Karşılaştırmalı Dış Politikalar, Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**. Bursa: Dora Yayıncılık, 2013.
- Kanbolat, Hasan. "İrak'ta Türkmenlere Yönelik Şiddet Neden Tırmanıyor". <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1989> [01.02.2015].
- Koçal, Vedat. "Çevreden Merkeze Yönelim Bağlamında Türkiye'de Muhafazakârlığın Dönüşümü: Siyasal İslamcılıktan Muhafazakâr Demokrasiye AK Parti Örneği". **Bilgi Dergisi**. c.14. s.1 (2012): 81-111.
- Kösebalaban, Hasan. "Kimlik ve Çıkarlar Arasında AKP Dış Politikası". <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=7&makaleid=3137> [20.01.2015].
- Köstem, Burç. "Raymond Hinnebusch & Özlem Tür, Arap Baharı ve Mısır Darbesi". **USAK Analist**. c.3. s.30 (2013): 46-48.
- Rasim Ozan Kütahyalı. "AKP-Cemaat Çatışmasının Geçmişi ve Geleceği". **Al-Monitor**. 26 Kasım 2013. <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2013/11/turkey-akp-gulen-conflict-power-state-control.html#> [16.04.2015].
- Metiner, Mehmet. "AK Parti'ye Lider Aranmıyor". **Yeni Şafak**. 5 Ağustos 2014. <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/MehmetMetiner/ak-partiye-lider-aranmiyor/55188> [20.08.2014].

- Metiner, Mehmet. "Reis ve Hoca'nın Yeni Türkiye Yürüyüşü". **Yeni Şafak**. 28 Ağustos 2014. <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/MehmetMetiner/reis-ve-hocanin-yeni-turkiye-yuruyusu/55567> [30.08.2014].
- Müderrişoğlu, Okan. "Barzani Demokratik Açılıma Destek Verdi". **Sabah**. 31 Kasım 2009. http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/10/31/barzani_demokratik_acilima_destek_verdi [26.01.2015].
- Navon, Emmanuel. "The Third Debate Revisited". **Review of International Studies**. vol.27. no.4 (2001): 611-625.
- Oğuzlu, Tarık. "Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?". **Turkish Studies**. vol.9. no.1 (2008): 3-20.
- _____. "Turkey's Northern Iraq Policy: Competing Perspectives". **Insight Turkey**. vol.10. no.3 (2008): 5-22.
- Oktav, Özden Zeynep. "Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye-Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri". **Ortadoğu Etütleri**. c.1. s.2 (2010): 53-75.
- Onuf, Nicholas Greenwood. **Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations**. New York: Routledge, 2012.
- _____. **World of Our Making Rules and Rule in Social Theory and International Relations**. Columbia: University of South Carolina, 1989.
- Öniş, Ziya. "Multiple Faces of the New Turkish Foreign Policy Underlying Dynamics and a Critique". **Insight Turkey**. vol.13. no.1 (2011) 47-65.
- Özdağ, Ümit. "Davutoğlu'ndan Türkmenlere: Sessizce Ölün!". <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/irak/2014/06/17/7658/davutoglundan-turkmenlere-sessizce-olun> [01.01.2015].
- Özer, Yonca. "Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Rolü". **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**. ed. Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil. Ankara: Nobel Yayınları, 2010:557-576.
- Özgöker, Uğur. "Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs Sorunu". **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**. ed. Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil. Ankara: Nobel Yayınları, 2010: 577-599.
- Özkan, Gencer. "2000'li Yıllarda Türkiye'de Dış Politika Yapım Süreci". **XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi**. ed. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi. İstanbul: Der Yayınları, 2012: 5-54.
- Özköylü, Göksel. "Kasımpaşalı Tayyip Nasıl Erdoğan Oldu". **Hürriyet**. <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/tayyiperdogan/tayyip.asp> [15.04.2014].
- Pala, Esat. "AB'ye Endeksli Kıbrıs Politikası". **Hürriyet**. 11 Aralık 2003. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=189141> [13.02.2015].
- Rumelili, Bahar. "Kimlik". **Uluslararası İlişkilere Giriş**. ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı. İstanbul: Küre Yayınları, 2014: 260-265.

- Sarı Ertem, Helin. "Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstruktivist Bir Yaklaşım: Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği". **Güvenlik Stratejileri Dergisi**. c.8. s.16 (2012): 177-239.
- Semin, Ali. "Irak'taki Siyasi Anlaşmazlıklar, Çıkış Yolları ve Türkiye". http://www.bilgesam.org/incele/1130/-irak%E2%80%99taki-siyasi-anlasmazliklar--cikis-yollari-ve-turkiye/#.VCGPfZR_tp0 [26.01.2015].
- SETA, POLLMARK. **Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı**. Ankara: Seta Yayınları, 2009.
- Smit, Christian Reus. "Constructivism". **Theories of International Relations**. ed. Scot, Burchill, Andrew Linkater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Terry Nardin, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Jacqui True. New York: Palgrave Macmillan, 2009: 212-235.
- Tepe, Sultan. "A Pro-Islamic Party? Promises and Limits of Turkey's Justice and Development Party". **The Emergence of a New Turkey Democracy and the AK Parti**. ed.M. Hakan Yavuz. Salt Lake City: University of Utah Press, 2007: 107-135.
- Toker, Çiğdem. "Dünkü Resmi Gazete'yi Saklayın". **Cumhuriyet**. 18 Ağustos 2014. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/106917/Dunku_Resmi_Gazete_yi_Saklayin.html [25.08.2014].
- Tuncay, Melis. "AKP Döneminde Türk Dış Politikası: Süreklilikler ve Değişiklikler". Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Ulusoy, Kıvanç. "Demokratik Açılım Ne Zaman Başladı ve Şimdi Sürecin Neresindeyiz?". **Zaman**. 1 Haziran 2011. http://www.zaman.com.tr/yorum_demokratik-acilim-ne-zaman-basladi-ve-simdi-surecin-neresindeyiz_1146596.html [25.01.2015].
- Warning, Martina. Tuncay Kardaş. "The Impact of Changing Islamic Identity on Turkey's New Foreign Policy". **Turkish Journal of International Relations**. vol.10. no.2 (2011): 123-140.
- Wendt, Alexander. "Constructing International Politics". **International Security**. vol.20. no.1 (1995): 71-81.
- _____. "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory". **International Organization**. vol.41. no.3 (1987): 335-370.
- _____. **Social Theory of International Politics**. New York: Cambridge University Press, 1999.
- Yabancı, Bilge. "Kıbrıs Sorununda Başka Bir Dönemeç: Yaklaşan Müzakereler, Yeni Beklentiler ve Çözüm Bekleyen Zor Konular". <http://researchturkey.org/tr/another-crossroads-in-the-cyprus-conflict-new-negotiations-hope-for-change-and-tough-challenges-ahead/> [01.02.2015].

Yetkin, Murat. “Erdoğan ve Gül Arasındaki 7 Farkı Bulun”. **Radikal**. 25 Mart 2014. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/erdogan_ve_gul_arasindak_i_7_farki_bulun-1183034 [15.03.2015].

Yılmaz, İlhan. “Geçmişten Günümüze Irak’ta Türkmen Politikası”. **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**. c.5. s.12 (2006): 127-142.

Zehfuss, Maja. “Constructivisms in International Relations: Wendt, Onuf and Kratochwill”. **Constructing International Relations The Next Generation**. ed. Karin M. Fierke, Erik Jørgensen. New York: M.E. Sharpe, 2001: 54-75.

_____. **Constructivism in International Relations**. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Yazarı Olmayan Kaynaklar

“AB Raporu Kuzu’yu Kızdırdı: Çöp Yok O Yüzden Yere Atıyorum, Aha Attım!”. **T24**. 11 Ekim 2012. <http://t24.com.tr/haber/ab-raporu-kuzuyu-kizdirdi-cop-yok-o-yuzden-yere-atiyorum-aha-attim,215015> [14.04.2015].

“Ahmet Davutoğlu IŞİD Konusunda Rest Çekti”. **CNN Türk**. 20 Haziran 2014. <http://www.cnnturk.com/haber/dunya/ahmet-davutoglu-isid-konusunda-rest-cekti> [27.01.2015].

“Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (1017 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 29091, Ağustos 2014.

“AKP Hükümetinin Gizli Irak’ı Bölme Faaliyeti”. **Aydınlık Gazetesi**. 13 Ağustos 2014. <http://www.aydinlikgazete.com/mansetler/akp-hukümetinin-gizli-iraki-bolme-faaliyeti-h48365.html> [28.01.2015].

“AKP Lideri: İlk İşimiz Avrupa”. **Radikal**. 4 Kasım 2002. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=55391> [10.04.2014].

“Analiz: Barzani’nin Diyarbakır Ziyareti”. **Al Jazeera**. 14 Kasım 2013. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/analiz-barzaninin-diyarbakir-ziyareti> [25.01.2015].

“Arınç: Kadın Herkesin İçinde Kahkaha Atmayacak”. **Radikal**. 28 Temmuz 2014. <http://www.radikal.com.tr/politika/arinc-kadin-herkesin-icinde-kahkaha-at-mayacak-1204217> [12.09.2014].

“Arınç: Merkez Bankası’nı Tehdit Etmek Doğru Değildi”. **Radikal**. 6 Mart 2015. <http://www.radikal.com.tr/politika/arinc-merkez-bankasini-tehdit-etmek-d-ogru-degildi-1307612> [15.03.2015].

“Avrupa Birliği Parlamentosu’nu Tanımıyorum”. **NTV**. 30 Temmuz 2014. www.ntvmsnbc.com/id/25449549 [22.09.2014].

“Avrupa’ya Net Mesajlar”. **Radikal**. 8 Kasım 2002. http://www.radikal.com.tr/yorum/avrupaya_net_mesajlar-650654 [15.04.2014].

- “Bağış: Avrupa Parlamentosu Saçmalama Özgürlüğünü Kullanıyor”. **Zaman**. 13 Haziran 2013.
http://www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=2100259 [22.09.2014].
- “Barışta Kafalar Karışık”. **Radikal**. 8 Haziran 2014.
http://www.radikal.com.tr/radikal2/barista_kafalar_karisik-1195933 [29.01.2015].
- “Barzani: Bağımsız Kürdistan için Referanduma Gidiyoruz”. **Radikal**. 1 Temmuz 2014.
http://www.radikal.com.tr/politika/barzani_bagimsiz_kurdistan_icin_referanduma_gidiyoruz-1199658 [02.02.2015].
- “Barzani: Diyarbakır Ziyareti Bir Milat”. **NTV**. 20 Kasım 2013.
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25480914/> [26.01.2015].
- “Barzani Kerkük’te AKP’den Ses Yok!”. **Aydınlık Gazetesi**. 30 Haziran 2014.
<http://www.aydinligazete.com/m/gundem/barzani-kerkukte-akpden-ses-yok-h44791.html> [02.02.2015].
- “Başbakan Davutoğlu’nda Selahattin Demirtaş’a Yanıt”. **Radikal**. 20 Kasım 2014.
http://www.radikal.com.tr/politika/basbakan_davutoglundan_selahattin_demirtasa_yanit-1235950 [01.02.2015].
- “Başbakan Erdoğan: Biz Birkaç Çapulcunun Yaptıklarını Yapmayız”. **Radikal**. 9 Haziran 2013.
http://www.radikal.com.tr/politika/basbakan_erdogan_biz_birkac_capulcunun_yaptiklarini_yapmayiz-1136875 [10.08.2014].
- “Başbakan Erdoğan: Bunun Hesabını Verecekler!”. **Yeni Şafak**. 21 Ağustos 2010.
<http://www.yenisafak.com.tr/politika/basbakan-erdogan-bunun-hesabini-vercekler-274604> [28.01.2015].
- “Başbakan Erdoğan, Irak Türkmen Cephesi ile Görüştü”. **Zaman**. 5 Aralık 2013.
http://www.zaman.com.tr/dunya_basbakan-erdogan-irak-turkmen-cephesi-ile-gorustu_2178201.html [01.02.2015].
- “Başbakan Erdoğan’dan AB Liderlerine Eleştiri ve Terör Soruları
“. <http://www.sondakika.com/haber/haber-basbakan-erdogan-dan-ab-liderlerine-elestiri-ve-4319657/> [14.04.2015].
- “Başbakan Erdoğan’dan Kıbrıs Resti: Rumların Başkanlığında AB ile İlişkilerimiz Donar”. **Zaman**. 20 Temmuz 2011.
http://www.zaman.com.tr/dunya_basbakan-erdogandan-kibris-resti-rumlarin-baskanliginda-ab-ile-iliskilerimiz-donar_1160174.html [15.02.2015].
- “Başbakan Erdoğan’dan Telafer Açıklaması”. **Hürriyet**. 15 Haziran 2014.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/26616862.asp> [02.02.2015].
- “Başbakandan Kızılı-Erkekli Evler Açıklaması”. **Zaman**. 5 Kasım 2013.
http://www.zaman.com.tr/politika_basbakandan-kizli-erkekli-evler-aciklamasi_2162376.html [12.09.2014].

- “Başbakan: Yüzde 50’yi Evinde Zor Tutuyorum”. **Hürriyet**. 4 Haziran 2013.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23429709.asp> [18.08.2014].
- “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (6495 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 28726, Temmuz 2013.
- “Beni 28 Şubat AB’ci Yaptı”. **Radikal**. 5 Haziran 2005.
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=154885> [15.04.2014].
- “Bülent Arınç’tan Önemli Açıklamalar”. **Sabah**. 16 Haziran 2014.
<http://www.sabah.com.tr/interaktif/2014/06/16/bulent-arinctan-onemli-aciklamalar> [02.02.2015].
- “CHP’den Kerkük Raporu: Irak Türkmenleri El Olmuş”. **Zaman**. 15 Kasım 2014.
http://www.zaman.com.tr/dunya_chpden-kerkuk-raporu-irak-turkmenleri-el-olmus_2257853.html [01.02.2015].
- “Çelik’ten Dekolte Açıklaması”. **Hürriyet**. 8 Ekim 2013.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24880396.asp> [12.09.2014].
- “Daha Üst Bir Akıl Var”. **Al Jazeera**. 26 Ekim 2014.
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/daha-ust-bir-akil-var> [29.01.2015].
- “Davutoğlu’ndan Cani IŞİD’i Meşrulaştıran Sözler”. **Cumhuriyet**. 8 Ağustos 2014.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/103123/Davutoglu_ndan_cani_ISiD_i_mesrulastiran_sozler.html [27.01.2015].
- “Davutoğlu ITC’de Konuşma Yaptı”. **Hürriyet**. 2 Ağustos 2012.
<http://www.hurriyet.com.tr/planet/21131639.asp> [01.02.2015].
- “Davutoğlu’ndan Kobani Açıklaması”. **Cumhuriyet**. 3 Ekim 2014.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/126667/Davutoglu_ndan_Kobani_aciklamasi.html [29.01.2015].
- “Davutoğlu’nun Merhaba Konuşması”. **Radikal**. 27 Ağustos 2014.
http://www.radikal.com.tr/politika/davutoglunun_merhaba_konusmasi-1209336 [01.09.2014].
- “Denктаş’tan Özel Ricam Konuşmaması”. **Sabah**. 27 Şubat 2004.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2004/02/27/siy106.html> [13.02.2015].
- “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu (6189 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 18210, Kasım 1983.
- “Dışişleri Bakanı Davutoğlu Türkmen Soydaşlarımızın Bekası, Huzuru, Türkiye’nin Önceliklerinden Biridir”. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.
http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-_turkmen-soydaslarimizin-bekasi_-huzuru-turkiye_nin-onceliklerinden-biridir.tr.mfa [01.02.2015].
- “Dokunulmazlık Başka Bahara”. **Hürriyet**. 24 Kasım 2002.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=111571> [12.02.2015].

- “Erdoğan: AB Akıl Tutulması Yaşıyor”. Akademik Perspektif.
<http://akademikperspektif.com/2011/08/29/erdogan-ab-akil-tutulmasi-yasiyor/> [14.04.2015].
- “Erdoğan’dan AB’ye Kıbrıs Eleştirisi”. **NTV**. 5 Şubat 2013.
<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25419746> [15.02.2015].
- “Erdoğan’dan Avrupa’ya Gezi Parkı Resti”. **Zaman**. 13 Haziran 2013.
http://www.zaman.com.tr/politika_erdogandan-avrupaya-gezi-parki-resti_2100140.html [22.09.2014].
- “Erdoğan: Bana da Affedersin Çok Daha Çirkin Şeylerle Ermeni Diyen Oldu”. **Zaman**. 6 Ağustos 2014. http://www.zaman.com.tr/politika_erdogan-bana-da-affedersin-cok-daha-cirkin-seylerle-ermeni-diyen-oldu_2236093.html [18.08.2014].
- “Erdoğan: IŞİD’e Karşı Kışkırtıcı Açıklama Beklemeyin”. **Al-Monitor**. 27 Haziran 2014. <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/06/turkey-military-action-iraq-nato-mosul-isis-sunni-kurds.html#> [27.01.2015].
- “Erdoğan: Kıbrıs, AGSP ve AB Tek Paket Olmalı”. **Hürriyet**. 20 Kasım 2002.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=110819> [12.02.2015].
- “Erdoğan: Kıbrıs Diye Bir Ülke Yok”. **Milliyet**. 5 Şubat 2013.
<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-kibris-diye-bir-ulke-yok/siyaset/siyasetdetay/05.02.2013/1665000/default.htm> [15.02.2015].
- “Erdoğan: Kıbrıslı Kazanılmış Haklarla AB’ye Girmek İstiyor”. **Hürriyet**. 16 Aralık 2003. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=190128> [12.02.2015].
- “Erdoğan: Kıbrıs’ta Statükoda Yana Değiliz”. **Hürriyet**. 9 Aralık 2003.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=188649> [12.02.2015].
- “Erdoğan: Kıbrıs’ın Şartı Tarih”. **Hürriyet**. 26 Kasım 2002.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=111933> [12.02.2015].
- “Erdoğan: Kürtaj Bir Cinayettir”. **Milliyet**. 26 Mayıs 2012.
<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-kurtaj-bir-cinayettir/siyaset/siyasetdetay/26.05.2012/1545254/default.htm> [16.06.2014].
- “Erdoğan: PYD’ye Silah Göndermeye Evet Diyemeyiz”. **BBC Türkçe**. 19 Ekim 2014. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/10/141019_erdogan_pyd [30.01.2015].
- “Erdoğan’a Şok Suçlama”. **Milliyet**. 13 Kasım 2013.
<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-a-sok-suclama/siyaset/detay/1791579/default.htm> [28.01.2015].
- “Erdoğan, Takas Sorusunu Geçıştirdi; Diplomatik Pazarlık Dedi”. **Cumhuriyet**. 21 Eylül 2014.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/121723/Erdogan__takas_sorusunu_gecistirdi__diplomatik_pazarlik__dedi.html [28.01.2015].

- “Erdoğan: Türbanda Söz Hakkı Ulemanındır”. **Hürriyet**. 16 Kasım 2005.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3527307&tarikh=2005-11-16> [15.09.2014].
- “Erdoğan’dan AKPM’ye de One Minute”. **CNN Türk**. 13 Nisan 2011.
<http://www.cnnturk.com/2011/dunya/04/13/erdogandan.akpmye.de.one.minute/613159.0/> [12.04.2015].
- “Garanti Anlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959)”. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa [12.02.2015].
- “Gül: PKK, Türkiye ile Irak Arasına Girmiş Nifak Tohumudur”. **Hürriyet**. 13 Ağustos 2006. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4915720.asp> [08.01.2015].
- “Hakkımızda”. Milli Güvenlik Kurulu”.
www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda [05.08.2014].
- “Hayrünisa Gül, AKP Cenahından Gelen Saldırlara İsyan Etti: Artık Susmayacağım” **Zaman**. 21 Ağustos 2014.
http://www.zaman.com.tr/politika_hayrunnisa-gul-akp-cenahindan-gelen-saldirilara-isyan-etti-artik-susmayacagim_2238866.html [15.03.2015].
- “Hüseyin Çelik’ten Bağımsız Kürdistan Açıklaması”. **Cumhuriyet**. 29 Haziran 2014.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/88209/Huseyin_Celik_ten_bagimsiz_Kurdistan_aciklamasi.html [28.01.2015].
- “Irak’tan Davutoğlu’na Kerkük Eleştirisi”. **NTV**. 2 Ağustos 2012.
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25371401/> [01.02.2015].
- “Irak’tan Erdoğan’a Zehir Zemberek Cevap”. **Yakın Doğu Haber**. 23 Aralık 2012.
http://www.ydh.com.tr/HD11226_iraktan-erdogana-zehir-zemberek-cevap.html [29.01.2015].
- “Irak, Türkiye’ye 250 Milyon Dolarlık Tazminat Davası Açtı”. **Zaman**. 29 Kasım 2014. http://www.zaman.com.tr/ekonomi_irak-turkiyeye-250-milyon-dolarlik-tazminat-davasi-acti_2260898.html [24.01.2015].
- “İŞİD Sorunu Çözüm Sürecini Etkiler mi?”, **Milliyet**. 17 Eylül 2014.
<http://www.milliyet.com.tr/isid-sorunu-cozum-surecini-etkiler/siyaset/detay/1941727/default.htm> [28.01.2015].
- “İmam Bildiğini Okudu”. **Milliyet**. 24 Ağustos 2001.
<http://www.milliyet.com.tr/2001/08/24/siyaset/asiy.html> [20.04.2014].
- “İpler Geriliyor! Maliki, Erdoğan’ı BM’ye Şikâyet Etti”. **Milli Gazete**. 27 Aralık 2012.
http://www.milligazete.com.tr/haber/Ipler_geriliyor_Maliki_Erdogani_BMy_e_sikayet_etti/270370 [29.01.2015].

- “İsteseler de İstemeseler de Osmanlıca Öğretilecek”. **Zaman**. 8 Aralık 2014.
http://www.zaman.com.tr/gundem_isteseler-de-istemeseler-de-osmanlica-ogretilecek_2262919.html [16.01.2015].
- “İşler: Lider Aramıyoruz Genel Başkan Seçeceğiz”. **İhlas Haber Ajansı**. 13 Ağustos 2014. <http://www.ihb.com.tr/haber-isler-lider-aramiyoruz-genel-baskan-sececegiz-381786/> [20.08.2014].
- “İşte Gül’ün Köşk Karnesi: Geleni Onaylamış”. **Cumhuriyet**. 8 Ağustos 2014.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/103255/iste_Gul_un_kosk_kar_nesi__Geleni_onaylamis.html [20.08.2014].
- “İttifak Anlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959)”. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa [12.02.2015].
- “Karayılan: Kobane Saldırısıyla Çözüm Süreci Bitti, Son Söz Önder Apo’nun”. <http://t24.com.tr/haber/karayilan-kobane-saldirisiyla-cozum-sureci-bitti-son-soz-onder-aponun,271512> [29.01.2015].
- “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna İlişkin Temel Anlaşma (1960)”. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma-_1960__ingilizce_.tr.mfa [12.02.2015].
- “Kıbrıs Sorunu’nun Üzerinde Anlaşmaya Varılan Nihai Çözümün Temelini Açıklayıcı Muhtıra (Londra, 19 Şubat 1959)”. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. http://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19__subat-1959_.tr.mfa [12.02.2015].
- “Kıbrıs Tarihçe”. <http://www.mfa.gov.tr/kibris-tarihce.tr.mfa> [10.02.2015].
- “Kızınca Patlıyor”. **Milliyet**. 27 Ekim 2005.
<http://www.milliyet.com.tr/2005/10/27/siyaset/asiy.html> [10.08.2014].
- “KKTC 19’uncu Yaşını Kutluyor”. **Hürriyet**. 15 Kasım 2002.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=109825> [13.02.2015].
- “Kurds’ Oil Deals With Turkey Raise Fears of Fissures in Iraq”. **The New York Times**. 2 Aralık 2013.
<http://www.nytimeTürkiye’s.com/2013/12/03/world/middleeast/kurds-oil-deals-with-turkey-raise-fears-of-fissures-in-iraq.html?pagewanted=all> [29.01.2015].
- “Kurumların Değil Değerlerin Muhafazakârıyız”. **Zaman**. 12 Ocak 2004.
<http://arsiv.zaman.com.tr/2004/01/12/yorumlar/yorum2.htm> [20.03.2014].
- “Kuzey Irak Petrolü Bilmeceye Döndü”. **Bloomberg**. 6 Haziran 2014.
<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1572667-kuzey-irak-petrolu-bilmeceye-dondu> [24.01.2015].
- “Kürt Hükümeti ile Yakınlaşıyoruz”. **Hürriyet**. 15 Şubat 2007.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5955059.asp?m=1> [08.01.2015].

- “Kürt Sorunu Benim Sorunum”. **Yeni Şafak**. 13 Ağustos 2005.
<http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2005/agustos/13/p01.html> [25.01.2015].
- “Mezhepçilik Irak’ta Araftan Sonra Türkmeni Bölüyor”. **Aydınlık Gazetesi**. 1 Mart 2013. <http://www.aydinlikgazete.com/m/?id=19637> [02.02.2015].
- “MGK Toplantısı Sona Erdi”. **Sabah**. 24 Nisan 2008.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/04/24/haber,7F3F1D15DA564D53AA47670AA2E64870.html> [16.01.2015].
- “MHP’li Vural: Başbakan, PKK ile Görüşen Şerefsizdir Demisti”. **Cihan Haber Ajansı**. 6 Haziran 2014. http://www.cihan.com.tr/news/MHP-li-Vural-Basbakan-PKK-ile-gorusen-serefsizdir-demisti_2523-CHMTQ1MjUyMy8xMDA1 [28.01.2015].
- “Milletvekili Adaylık Başvurusu ve Ön İnceleme, Madde 123”. AK Parti Tüzüğü.
<http://m.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu> [01.12.2014].
- “Milli Görüş’ün Değil Demokrat Parti’nin Devamıyız”. **Zaman**. 17 Mayıs 2003.
<http://arsiv.zaman.com.tr/2003/05/17/politika/h2.htm> [15.03.2014].
- “Milli Güvenlik Kurulunun Yapısını Yeniden Düzenledik”.
www.akparti.org.tr/site/icraat/14634/milli-guvenli-kurulunun-yapisini-yeniden-duzenledik [05.08.2014].
- “Milli Savunma Bakanlığı (1019 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 29091, Ağustos 2014.
- “Müzakerelerden Önce Kıbrıs’ta Çözüm Yok”. **Hürriyet**. 16 Nisan 2003.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=140538> [12.02.2015].
- “MYK’nın Oluşumu ve Çalışma Esasları, Madde 79”. AK Parti Tüzüğü.
<http://m.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu> [01.12.2014].
- “NATO’nun Libya’da Ne İş Var”. **NTV**. 28 Şubat 2011.
<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25187334> [12.04.2015].
- “12 Eylül Referandumunu Ne Getiriyor?”. **Zaman**. 3 Ağustos 2010.
http://www.zaman.com.tr/politika_12-eylul-referandumu-ne-getiriyor_1011802.html [18.08.2014].
- “Parti Programı”. <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi> [10.07.2014].
- “Pervin Buldan: Kobani Düşerse, Çözüm Süreci Biter”. **Cumhuriyet**. 7 Ekim 2014.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/127912/Pervin_Buldan_Kobani_duserse_cozum_sureci_biter_.html [29.01.2015].
- “Politik Referansımız Anayasadır”. **Hürriyet**. 28 Ağustos 2001.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=12553> [25.03.2014].
- “Raporu Hayal Kırıklığıyla Karşıladık”. **Hürriyet**. 10 Ekim 2012.
<http://www.hurriyet.com.tr/planet/21668106.asp> [14.04.2015].
- “Sansür Ricası”. **Radikal**. 26 Şubat 2004.
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=107568> [13.02.2015].

- “Sünni Kuşak Hevesi Irak ile İlişkiyi Bozdu”. **Yeniçağ Gazetesi**. 1 Ekim 2012.
<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/sunni-kusak-hevesi-irak-ile-iliskiyi-bozdu-73615h.htm> [29.01.2015].
- “Tek Adam Partisi Değiliz”. **Doğan Haber Ajansı**. 23 Temmuz 2014.
http://www.dha.com.tr/tek-adam-partisi-degiliz_722906.html [10.08.2014].
- “TSK 35. Madde Değiştirildi”. **Hürriyet**. 14 Temmuz 2013.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23718265.asp> [11.08.2014].
- “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Gerekliği Takdirde Sınır Ötesi Harekât ve Müdahalede Bulunmak Üzere Yabancı Ülkelere Gönderilmesi ve Aynı Amaçlara Yönelik Olmak Üzere Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye’de Bulunması, Bu Kuvvetlerin Hükümetin Belirleyeceği Esaslara Göre Kullanılması ile Risk ve Tehditlerin Giderilmesi için Her Türlü Tedbirin Alınması ve Bunlara İmkân Sağlayacak Düzenlemelerin Hükümet Tarafından Belirlenecek Esaslara Göre Yapılması için Anayasanın 92’nci Maddesi Uyarınca Hükümete Bir Yıl Süreyle İzin Verilmesine Dair Karar (1071 S.K.)”. **Resmi Gazete**, Ekim 2014.
- “Türkiye AB’ye Meydan Okuyor”. Akademik Perspektif.
<http://akademikperspektif.com/2011/07/24/turkiye-abye-meydan-okuyor/> [14.04.2015].
- “Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri”. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.
<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> [26.01.2015].
- “Türkmenler İçinde Parçalanma Oldu”. **Al Jazeera**. 1 Ağustos 2014.
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkmenler-icinde-parcalanma-oldu> [02.02.2015].
- “UK Jihadists were Traded by Turkey for Hostages”. **The Times**. 6 Ekim 2014.
<http://www.thetimes.co.uk/tto/news/uk/article4227988.ece> [28.01.2015].
- “Vizyon”. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü.
<http://www.kdk.gov.tr/kurumsal/vizyon-misyon/8> [05.08.2014].
- “Yine DGM’lik”. **Hürriyet**. 7 Temmuz 1998.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-27624> [25.03.2014].
- “2023 Siyasi Vizyon”. www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon [10.07.2014].

ÖZ GEÇMİŞ

2 Şubat 1989 tarihinde Fatih/İstanbul’da doğdum. Lise eğitimimi, 2003-2007 yılları arasında Vefa Anadolu Lisesi’nde tamamladım. 2007 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde üniversite eğitimime başladım. Buradaki öğrenimim sırasında bölümümdeki çalışmalarına ek olarak “Siyaset Çalışmaları” alanında yandal programını tamamladım ve 2012 bahar döneminde Fransa’daki Sciences Po Üniversitesi’nde Erasmus öğrencisi olarak bulundum. 2012 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde lisansüstü eğitimime başladım. 2013-2014 akademik yılında İstanbul Gelişim Üniversitesi’nde araştırma görevlisi olarak çalıştım. 2014 yılından beri Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya devam etmekteyim.